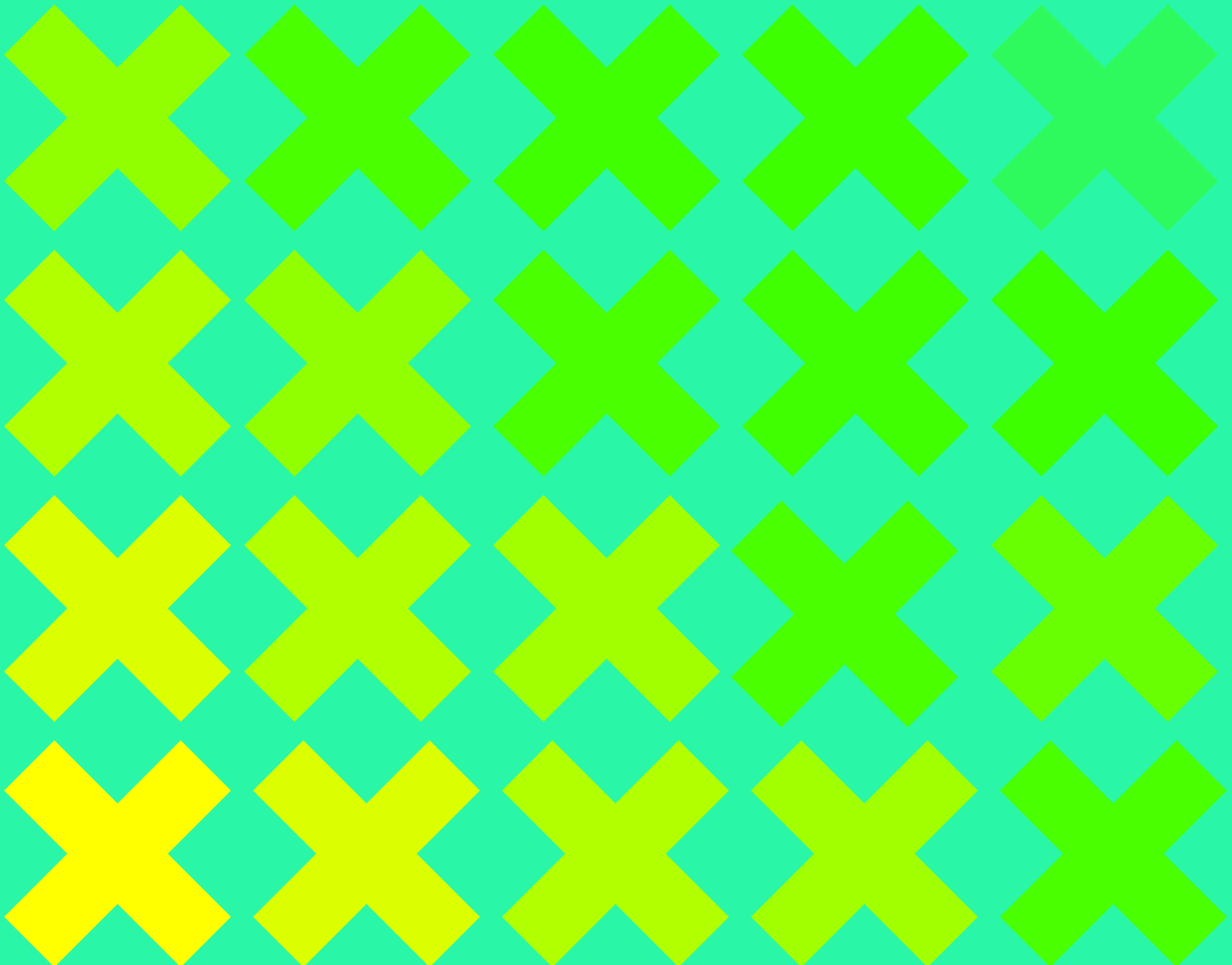

Jenni Pekkarinen
Kirsi Siltanen
Mika Virkkala (toim.)

TAIDEALAN JÄLLEENRAKENNUS

Polkuja alan kestäväään tulevaisuuteen

Taidealan jälleenrakennus: Polkuja alan kestäväään tulevaisuuteen

Toim. Jenni Pekkarinen, Kirsi Siltanen, Mika Virkkala

Julkaisija: Taideyliopisto

@ 2022 Taideyliopisto

Taitto: Marjo Malin

ISBN: 978-952-329-260-4

TAIDEALAN JÄLLEENRAKENNUS

Polkuja alan kestävään tulevaisuuteen

Sisällys

Tiivistelmä	5
Esipuhe	10
1. Selvityksen tavoitteet ja tausta	15
Lähtökohdat ja tavoitteet	15
Määritelmät	16
Menetelmät ja aineistot	17
2. Vapaan kentän kestävyysaasteet	18
Pandemia kestävyden testinä	18
Taloudellinen kestävyys	20
Kulttuurinen kestävyys	24
Sosiaalinen kestävyys	27
Ekologinen kestävyys	30
3. Neljä muutospolkua taiteen vapaan kentän kestävään tulevaisuuteen	33
Muutospolut pitkän aikavälin kehitykselle	33
Muutospolku 1: Kestävä ansainta	33
Muutospolku 2: Taide osana yhteiskuntaa	41
Muutospolku 3: Murrokset muutospuina	47
Muutospolku 4: Pandemian jälkihoito	53
4. Johtopäätökset	56
5. Lähteet	59
Liite 1: Taiteen jälleenrakennus – politiikka-analyysiä ja tapausesimerkkejä	61
Johdanto: Tiedonkeruun tehtävä, kohdennus ja rajoitteet	62
1. Pandemian vaikutuksia taide- ja kulttuurialalla	63
2. Toimenpiteiden kokonaiskuva Suomessa	65
3. Taiteelle ja kulttuurille suunnattuja tuki- ja kehittämistoimia koronapandemian aikana	72
4. Tapausesimerkki: Ruotsi	91
5. Kirjallisuus ja lähteet	96
Liite 2: Haastattelurunko yksilöhaastatteluihin	102
Liite 3: Haastatellut asiantuntijat ja esilukijat	104
Liite 4: Kyselyn kysymykset	105

Tiivistelmä

Tämä selvitys on toteutettu osana Taideyliopiston käynnistämää Taidealan jälleerakennusohjelmaa, joka tukee taidealan rakenteellista uudistumista sekä työllisyyden ja vaikuttavuuden kasvua osaamisen kehittämisen, tutkimuksen ja kokeilutoiminnan kautta. Selvityksen tarkoituksena on tuottaa tietoa taidealan kestävästä tulevaisuudesta ministeri Antti Kurvisen asettamalle Kulttuurin tulevaisuustyöryhmälle. Tarve selvityksen tekemiselle syntyi pandemian nostettua esiin alan monia, osin jo tunnistettuja rakenteellisia haasteita.

Selvitystyössä pyrittiin tunnistamaan polkuja kohti taidealan kestävää tulevaisuutta tarkastelemalla kestävyysaasteita ja ratkaisuvaihtoehtoja erityisesti taiteen vapaan kentän näkökulmasta. Pidemmän aikavälin tavoitteena oli tarkastella taidealan vaikuttavuuden ja elinvoimaisuuden edellytyksiä osana suomalaisen yhteiskunnan ja talouden kokonaisuutta.

Selvityksen lähtökohtana oli keskittyä ensisijaisesti sellaisten ratkaisujen etsimiseen, jotka eivät ole riippuvaisia taiteen julkisen rahoituksen kasvusta. Lähtökohta ei tarkoita sitä, etteikö kulttuuribudjetin kasvattaminen vähintään prosenttiin kokonaisbudjetista olisi Taideyliopiston näkökulmasta perusteltua ja tärkeää. Pikemminkin taustalla on ajatus siitä, että pelkästään julkisen rahoituksen määrään nojaaminen on kestävä, yksinkertaistava ja riittämätön lähestymistapa taidealan vapaan kentän moninaisten haasteiden ratkomiseen.

Selvityksen keskeisiä käsitteitä ovat kestävyys ja kyvykkyys. Kestävyttä tarkasteltiin ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden näkökulmista pyrkimyksenä tunnistaa, millaisten erilaisten kestävyysaasteiden kanssa vapaalla kentällä painitaan. Taidealan sisäisen kestävyuden lisäksi tarkasteltiin myös yhteiskunnallisia kestävyyskysymyksiä ja taidealan kykyä ja mahdollisuuksia osallistua niiden ratkaisemiseen. Kyvykkyys taas viittaa sellaisten resurssien, osaamisen, tiedon ja toimintatapojen kokonaisuuteen, joita tarvitaan tavoitteisiin pääsemiseksi. Jos muilla kyvykkyyden osa-alueilla on merkittäviä heikkouksia, ei resursseja pystytä tarkoituksenmukaisella tavalla hyödyntämään.

Selvitys toteutettiin syksyn 2021 ja kevään 2022 aikana. Selvitystyössä kuultiin monipuolisesti taide- ja kulttuurialoilla toimivia ammattilaisia. Aineisto koostuu 20 haastattelusta, 157 verkkokyselyvastauksesta sekä kahdesta työpajasta. Osaksi selvitystä Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore laati tutkimus- ja tilastokatsauksen pandemian vaikutuksista ja keskeisistä tukikeinoista Suomessa ja eurooppalaisissa verrokkimaissa. Taustatietona hyödynnettiin Kulta ry:n alueellisen tulevaisuuskierroksen muistiinpanoaineistoa sekä muita aiheeseen liittyviä keskeisiä tutkimuksia, raportteja ja strategia-asiakirjoja.

Aineiston havainnot korostavat, että akuuttia pandemiatilanteen aiheuttamaa kriisiä merkittävämpiä ovat alan rakenteelliset ongelmat ja epäkohdat, joiden ratkaiseminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja rakentavaa, rajat ylittävää yhteistyötä eri tasoilla. Koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitukset ovat kuitenkin iskeneet taide- ja kulttuurialaan voimakkaasti. Vapaalla kentällä rajoitukset ovat näkyneet muun muassa menetettyinä tuloina, peruuntuneina työmahdollisuuksina ja aivo-voitona. Ennen kaikkea aineistossa korostuvat kuitenkin vahva epäoikeudenmukaisuuden ja arvostuksen puutteen kokemus, heikentynyt luotto julkiseen valtaan ja hiipunut usko tulevaisuuteen.

Selvitystyössä hahmoteltiin kestävyysaasteiden analyysin kautta neljä kestävämpään tulevaisuuteen johdattavaa muutospolkua tai tavoitekokonaisuutta:

1) kestävä ansainta, 2) taide osana yhteiskuntaa, 3) murrokset muutosvipuina ja 4) pandemian jälkihoito. Kunkin muutospolun alla tunnistettiin keskeisiä kyvykkyksiä, joita tavoitteisiin pääseminen edellyttää. Löydösten perusteella keskeisiä tarpeita ovat kyvykkyys moninaiisiin ansaintalogiikoihin ja resurssien jakamiseen sekä yhteiskunnan normaaleissa rakenteissa toimimiseen ja moninaisuuden normalisointiin. Niin ikään tarvitaan kyvykkyyttä jäsentää ja edistää muutoksia ja viedä läpi rakenteellisia kehitysaskelaita sekä kyvykkyyttä muodostaa pandemiasta rakentava ja eteenpäin vievä kokemus

Jälleenrakennusohjelman työ ei pääty tähän selvitykseen, eikä julkaistu raportti tarjoa esityksiä lopullisista ratkaisuista. Selvitystyön tulos on pikemminkin keskustelunavaus ja alkusysäys jatkuvalle, pidemmälle prosessille.

Återhämtning inom konstbranschen: Vägar till en hållbar framtid för fältet

SAMMANFATTNING

Denna utredning har genomförts som en del av Konstuniversitetets återhämtningsprogram för konstbranschen, som stöder den strukturella förnyelsen inom konstbranschen samt ökad sysselsättning och effektivitet genom kompetensutveckling, forskning och försöksverksamhet. Syftet med utredningen är att få fram information om konstbranschens hållbara framtid till Kulturens framtidsarbetsgrupp som tillsatts av minister Antti Kurvinen. Behovet av en utredning uppstod när pandemin lyfte fram många, delvis redan identifierade, strukturella utmaningar inom branschen.

I utredningsarbetet strävade man efter att identifiera stigar mot en hållbar framtid inom konstbranschen genom att granska hållbarhetsutmaningar och lösningsalternativ särskilt ur det fria konstfältets perspektiv. Målet på längre sikt var att granska förutsättningarna för konstbranschens genomslagskraft och livskraft som en del av det finländska samhället och den finländska ekonomin som helhet.

Utgångspunkten för utredningen var att i första hand koncentrera sig på att söka sådana lösningar som inte är beroende av en ökning av den offentliga finansieringen av konst. Utgångspunkten innebär dock inte att en ökning av kulturbudgeten till minst en procent av den totala budgeten inte är motiverad och viktig ur Konstuniversitetets synvinkel. Snarare bygger det på tanken att det är ohållbart, förenklat och otillräckligt att enbart förlita sig på offentlig finansiering för att ta itu med de många utmaningarna som finns på det fria konstfältet.

De centrala begreppen i utredningen är *hållbarhet* och *förmåga*. Hållbarheten granskades utifrån ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella hållbarhetsperspektiv i syfte att identifiera vilka olika hållbarhetsutmaningar man brottas med på det fria fältet. Utöver konstbranschens interna hållbarhet granskades också samhällliga hållbarhetsfrågor och konstbranschens förmåga och möjligheter att delta i lösningen av dem. Förmåga, å sin sida, hänvisar till sådana resurser, kunskaper, vetskaper och verksamhetsätt som behövs för att uppnå målen. Om det finns betydande svagheter inom delområdena för förmågan kan resurserna inte utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

Utredningen genomfördes under hösten 2021 och våren 2022. I utredningsarbetet hördes yrkespersoner inom konst- och kulturbranschen på ett omväxlande sätt.

Materialet består av 20 intervjuer, 157 webbenkät svar och två workshopar. Som en del av utredningen utarbetade Kulturpolitiska forskningscentret Cupore en forsknings- och statistiköversikt över pandemins effekter och centrala stödmeter i Finland och i de europeiska kontrolländerna. Som bakgrundsinformation användes Kulta ry:s anteckningsmaterial från den regionala framtidsrundan samt andra centrala undersökningar, rapporter och strategidokument med koppling till ämnet.

Observationerna i materialet betonar att de strukturella problemen och missförhållandena inom branschen är mer betydande än den akuta krisen som pandemisituationen orsakat. För att lösa dessa problem krävs långsiktighet och ett konstruktivt gränsöverskridande samarbete på olika nivåer. Coronapandemin och begränsningarna till följd av den har dock drabbat konst- och kulturbranschen hårt. På det fria fältet har begränsningarna märkts bland annat som förlorade inkomster, annullerade arbetsmöjligheter och kompetensflykt. I materialet framhävs dock framför allt en stark upplevelse av orättvisa och brist på uppskattning, ett försvagat förtroende för den offentliga makten och en avtagande tro på framtiden.

Genom en analys av hållbarhetsutmaningarna skissade man upp fyra förändringsstigar eller målhelheter som leder oss mot en mer hållbar framtid: 1) hållbar inkomst, 2) konst som en del av samhället, 3) brytningar som förändringsverktyg och 4) eftervård av pandemin. Under varje förändringsstig identifierades centrala förmågor som krävs för att uppnå målen. Utifrån fynden är de centrala behoven förmåga till mångsidiga förtjäningslogiker och resursfördelning samt att verka i samhällets normala strukturer och normalisera mångfald. Likaså behövs förmåga att strukturera och främja förändringar och genomföra strukturella utvecklingssteg, samt förmåga att skapa en konstruktiv och framåtdrivande upplevelse av en pandemi.

Arbetet med återhämtningsprogrammet avslutas inte med denna utredning och den publicerade rapporten erbjuder inga förslag på slutliga lösningar. Resultatet av utredningsarbetet fungerar snarare som en diskussionsöppnare och en första impuls för en längre pågående process.

Reconstruction of the arts sector: Roadmap to a sustainable future for the field

SUMMARY

The review work has been carried out as part of the reconstruction programme of the arts sector, launched by Uniarts Helsinki, which supports the structural renewal and employment and impact growth of the arts sector through competence development, research and experimental activities. The aim of the review is to produce information on how to build a sustainable future for the arts sector, which can then be utilised by the “Future of the Cultural Sector” working group set by Minister Antti Kurvinen. The need to carry out a review emerged when the pandemic steered our attention to various structural challenges in the field, some of which had already been identified.

The goal of the review was to compile a roadmap that will lead the arts sector to a sustainable future by reflecting on sustainability challenges and possible solu-

tions, especially from the perspective of the independent arts sector. The more long-term objective was to examine the potential of impact and vitality of the arts sector as part of the Finnish society and economy.

The premise of the review was to focus primarily on finding solutions that would not depend on the growth of public funding for the arts. This premise does not imply that Uniarts Helsinki does not think that increasing the culture budget to at least one percent of the overall budget is justified and important. Rather, the idea is that relying solely on the amount of public funding is an unsustainable, oversimplifying and inadequate approach to solving the diverse challenges faced by the independent arts sector.

Two central concepts in the review include *sustainability* and *capability*. Sustainability was examined from an ecological, social and cultural perspective and the aim was to identify what kinds of sustainability challenges are prevalent in the independent arts sector. In addition to the internal sustainability of the arts sector, the focus was also on societal sustainability issues and the ability and potential of the arts sector to contribute to solving them. In the context of the review work, the concept of capability refers to the whole that is comprised of resources, competence, knowledge and effective practices that are needed for reaching the set goals in the field. If this whole is lacking in a major way in some respects, it is not possible to utilise the resources in a meaningful way.

The review work was carried out in autumn 2021 and spring 2022. A wide range of professionals in the arts and cultural sector were consulted in the process. Material was gathered through 20 interviews, 157 responses to an online questionnaire and two workshops. As part of the review work, the Cupore Centre for Cultural Policy Research compiled a summary of research results and statistics presenting the effects of the pandemic as well as the central support methods that were applied in Finland and in European benchmarks. Background information was gathered from notes and material that were compiled during Kultura ry's "Future Tour" around Finland as well as from related major research results, reports and strategy documents.

Findings from the material highlight the fact that the structural problems and deficiencies in the field are even more significant than the acute crisis caused by the pandemic. Solving these problems requires long-term, constructive and multidisciplinary cooperation on various levels. That being said, the arts and cultural sector has been hit hard by the COVID pandemic and the consequent restrictions. In the independent arts sector, the restrictions have led to loss of income, cancelled job opportunities and brain drain. However, the main takeaway from the material is people's strong feelings of injustice and lack of appreciation, weaker trust in public authorities and dwindling faith in the future.

An analysis of the sustainability challenges was followed by the outlining of four paths/sets of goals that would lead to a more sustainable future: 1) sustainable earning methods, 2) art as part of society, 3) renewal through unprecedented events and 4) post-pandemic measures. The team listed central capabilities that are needed for reaching the goals under each path. Based on the findings, capabilities concerning diverse earning methods, resource allocation, operating in normal societal structures and normalisation of diversity play an important role in the arts sector. Being able to outline and promote changes and to carry out structural development measures is also needed, as is transforming the pandemic into a constructive experience that drives the field forward.

The completion of this review work does not mark the end of the reconstruction programme, and the published report does not offer proposals that would solve all problems once and for all. Rather, the results open up a public debate in the field and act as a stimulus for a continuous, long-term process.

Esipuhe

Käsissäsi on Taideyliopiston toteuttama selvitys taidealan kestävästä tulevaisuudesta, jonka on mahdollistanut opetus- ja kulttuuriministeriön työlle myöntämä erillisrahoitus. Haluan kiittää ministeriötä sekä tiede- ja kulttuuriministeri Antti Kurvista tästä tuesta sekä siitä, että taide- ja kulttuurialan ahdinko on tunnustettu ja ratkaisujen löytämiseen panostetaan monella tavalla. Esitän lämpimät kiitokset myös selvityksen tekijöille Mika Virkkalalle, Kirsi Siltaselle ja Jenni Pekkariselle, jotka otitte haasteen vastaan ja toteutitte vaativan työn varsin vaikeissa olosuhteissa ja nopealla aikataululla.

Selvitys pyrkii tunnistamaan polkuja kohti taidealan kestävää tulevaisuutta tarkastelemalla haasteita ja ratkaisuvaihtoehtoja erityisesti taiteen vapaan kentän näkökulmasta. Selvityksessä on kireästä aikataulusta huolimatta kuultu laajasti koko taidealaa. Aineiston muodostaa 20 asiantuntijahaastattelua, 157 vastausta verkkokyselyyn, kaksi työpajaa sekä aiemmat selvitykset ja eri lähteistä kootut tausta-aineistot. Työssä on myös hyödynnetty kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö Kulta ry:n toteuttaman tulevaisuushankkeen raporttia, jossa painopiste oli kulttuurin ja taiteen saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamisessa ja edistämisessä sekä Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporella teetettyä tutkimus- ja tilastokatsausta pandemian vaikutuksista ja tukikeinoista taidealalla.

Selvityksen tavoitteena on tuottaa tietoa ministeri Antti Kurvisen asettamalle Kulttuurin tulevaisuustyöryhmälle, joka jättää ministerille esityksensä kulttuurialan tulevaisuutta turvaavista toimenpiteistä kesällä 2022. Työryhmän tavoitteena on synnyttää ehdotuksia siitä, kuinka kulttuurin ja taiteen toimialaa voidaan vahvistaa ja tukea sen elpymistä. Ryhmä käsittelee myös EU:n elpymis- ja sopeutumispakettiin sisältyvän kulttuurin alan rahoituksen kohdentamistarpeita, kulttuurin ja luovien alojen rahaston perustamista sekä kulttuurin ja taiteen rahoituspohjan vahvistamista seuraavalle hallituskaudelle. Tämän lisäksi selvityksen tavoitteena on auttaa Taideyliopistoa ja muita taidealan keskeisiä toimijoita siinä työssä, jota eri puolilla maata tehdään kulttuurialan kohtaamien haasteiden ratkaisemiseksi. Selvitys ei siten ole päätepiste tai esitys lopullisista ratkaisuista, vaan keskustelunavaus ja osa pitkää prosessia. Koska lähtökohtana on aihetta käsittelevän keskustelun ja kehitystyön vauhdittaminen sekä uusien näkökulmien avaaminen, on selvityksessä tietoisesti pyritty nostamaan esille myös ristiriitaisia aiheita ja kipupisteitä. Toivomme vilkasta keskustelua, joka myös johtaa toimintaan.

Tarve selvityksen tekemiselle nousi esiin, kun monet jo aiemmin tunnistetut heikkoudet alan rakenteissa, toimintamalleissa ja muutoskyvyssä korostuivat entisestään pandemian keskellä. Kysymys siitä, onko alan tulevaisuus lainkaan kestävällä pohjalla, on perustellusti noussut esille. Samaan aikaan, kun alan toimijat ovat menettäneet tuloja, tulevaisuudennäkymänsä ja uskonsa yhteiskunnan kykyyn huomioida taidealan tarpeita, heidän pitäisi pystyä ratkomaan esimerkiksi digitaalisiin tuotantoprosesseihin, jakelukanaviin ja ansaintalogiikkaan liittyviä vaikeita kysymyksiä. Pitäisi löytää innovatiivisia ratkaisuja rahoitusvajeen paikkaamiseen

ja samalla vastata kasvaviin taiteen vaikuttavuuteen, moninaisuuteen, saavutettavuuteen ja hyvinvointivaikutuksiin liittyviin kulttuuripoliittisiin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin. Luovista aloista odotetaan veturia, joka innovatiivisella otteella luo uutta kestävästä kasvua sekä alueellista ja kansallista vetovoimaa. Pandemian jälkeisestä tilanteesta selviytyminen – puhumattakaan innovaatioista ja uusien toimintamallien luomisesta – edellyttää kuitenkin monenlaisia resursseja: osaamista, verkostoja, tiloja, teknologiaa, rahaa sekä yhteistä näkemystä tavoiteltavista ratkaisuista. Haaste on valtava, eikä taidekentän toimijoilla juuri nyt ole resursseja ratkaista ongelmia yksin. Tarvitsemme kipeästi polkuja, jotka auttaisivat kaikkia toimijoita löytämään omat roolinsa ja keinonsa yhteisten haasteiden ratkomisessa.

Kirjoitan tätä esipuhetta muutamia päiviä Venäjän hyökättyä Ukraina. Kaiken kauheuden keskellä tilanne tuo esille kriisien positiivisen kääntöpuolen: ne voivat yhdistää eri tavoin ajattelevia ja auttaa löytämään poikkeuksellisiakin ratkaisuja yhteiseksi hyväksi. Aivan kuten Venäjän hyökkäys yhdisti kansainvälisen yhteisön vastustamaan sotatoimia, yhdisti rajoitusten aiheuttama ahdinko ja kokemus epäoikeudenmukaisuudesta ennennäkemättömällä tavalla kulttuurin, urheilun ja tapahtuma-alan toimijoita. Kriisi on siksi mahdollisuus suomalaisen kulttuurielämän uusiutumiseen, vahvistamiseen ja kestävästä tulevaisuuden luomiseen. Ukrainan sota ja monet muut viheliäiset ongelmat korostavat taiteen tärkeää roolia merkityksellisen elämän ja yhteiskuntien elinvoiman ja uusiutumiskyvyn kannalta. Eri puolilla maailmaa turvauduttiin sodan hetkellä esimerkiksi laulun yhdistävään ja lohduttavaan voimaan. Taiteen ja luovien alojen tulevaisuus on myös elinkeinopoliittisesti merkittävä kysymys, jolla on oleellinen vaikutus siihen, pystyykö Suomi uudistumaan ja saavuttamaan kestävästä kehityksen tavoitteitaan. Kyse on myös henkisestä ja kulttuurisesta elinvoimasta: nyt jos koskaan tarvitaan omaperäistä, kiinnostavaa, merkityksellistä ja koskettavaa taidetta, joka auttaa kansakuntaamme henkisesti kestäväksi ja palautumaan kriiseistä sekä avaa uusia näkökulmia ihmisen olemisen suuriin kysymyksiin vaikeassa maailmantilanteessa.

Ratkaisujen löytäminen on valtava haaste Taideyliopistolle, jonka kansallisena erityistehtävänä on vahvistaa Suomen taide- ja kulttuurielämää sekä taiteen merkitystä, asemaa ja autonomiaa yhteiskunnassa. Pelkkä valmistuvien osaamiseen ja tutkimuksen luomaan tietopohjaan panostaminen ei riitä, koska muutoksia tarvitaan taidealaa ylläpitävissä rakenteissa, jotka muodostuvat muun muassa lainsäädännöstä, ohjauksesta, rahoituksesta, sosiaaliturvasta, rakennuksista ja tekniikasta, ansainta- ja yhteistyömalleista, toimintakulttuurista ja osaamisesta. Näiden lisäksi uusiutumista tarvitaan tavoitteiden, arvojen ja asenteiden tasolla: millaisena taiteen merkitys, asema ja arvo tulevaisuuden yhteiskunnassa nähdään ja mitä sen mahdollistamiseksi ollaan valmiita tekemään. Joudumme Taideyliopistossa pohtimaan uudelleen tehtäväämme ja toimintatapojamme, jotta pystymme vastaamaan tähän haasteeseen.

Edessä olevat haasteet ovat niin laajoja, ettei Taideyliopisto, opetus- ja kulttuuriministeriö tai mikään muukaan toimija kykene yksin niihin vastaamaan. Siksi olisi tärkeää, että selvityksessä esille tuotuja tavoitteita ja ratkaisuvaihtoehtoja pystyttäisiin **edistämään laajassa kansallisessa yhteistyössä**. Meidän on kyettävä löytämään keinoja, joilla pystymme tukemaan alan pitkäjänteistä kehitystä niin, että se valtava osaamis-, luovuus- ja kehityspotentiaali, joka taidealan moninaisilla ammattilaisilla on, voidaan saada täysimääräisemmin käyttöön ja edistämään kestävästä tulevaisuudesta ja merkityksellisestä elämästä. Suomi ilman vetovoimaista taide- ja kulttuurielämää on dystopia, johon meillä ei ole varaa. Siksi kuntien, valtion,

säätiöiden ja korkeakoulujen on yhdistettävä voimansa ja luotava konkreettinen ohjelma taidealan jälleenrakentamiseksi. Taideyliopisto on sitoutunut ottamaan työssä aktiivisen roolin ja käynnistää siksi **taidealan jälleenrakennusohjelman**. Sen ensimmäinen askel on tämä selvitys, jonka pohjalta kehitämme jälleenrakennusohjelman sisältöjä ja tavoitteita. Puhumme ohjelmasta emmekä hankkeesta, koska kyse on hyvin pitkäjänteisestä ja verkostomaisesti toteutettavasta prosessista. Haemme parhaillaan rahoitusta, jonka turvin ohjelmassa voidaan luoda kestäviä toimintamalleja yhdessä muiden korkeakoulujen, taidelaitosten, säätiöiden ja kuntien kanssa. Lisäksi Taideyliopisto edistää taidelähtöistä yritys- ja innovaatiotoimintaa esimerkiksi perustamalla Helsingin kaupungin tuella yrityshautomon. Hyödynnämme selvityksen tuottamaa tietoa myös omassa opetussuunnitelmatyössä, jatkuvan oppimisen opetustarjontamme kehittämisessä sekä tutkimus- ja kehittämishankkeidemme suunnittelussa.

Edellä kuvattu systeemisen uusiutumisen tarve osaltaan perustele myös sitä, miksi olemme selvitystyössä valinneet käyttää **kyvykkyyden käsitettä**, joka ei kuulu taidealan vakiintuneeseen sanastoon. Kyvykkyys viittaa yksinkertaistetusti resurssien, osaamisen, tiedon sekä toimintatapojen kautta syntyvään kokonaisuuteen, jota esimerkiksi organisaatio, yhteisö tai verkosto tarvitsee tavoitteisiinsa pääsemiseksi. Kulttuurialan kehittämiskeskustelun ytimessä ovat tyypillisimmin raha ja rakenteet. Molemmat ovat tärkeitä, mutta jättävät yksinkertaisuudessaan helposti alleen sen, etteivät ne pelkästään riitä tavoitteisiin pääsemiseksi. Haluamme kyvykkyyden käsitteellä korostaa tarvetta tarkastella kestäväns tulevaisuuden edellytyksiä kokonaisvaltaisesti ja monesta eri näkökulmasta.

Selvityksen pääkysymys on, millaisia ovat taidealan keskeisimmät kestävyysvajeet ja millaisilla kyvykkyyksillä niiden kehitystä voidaan tukea. Olemme valinneet tarkastella aihetta **erityisesti vapaan kentän näkökulmasta**, koska useimmat esille nousseista haasteista koskettavat voimakkaimmin itsensä työllistäviä ja monista eri lähteistä tulonsa saavia taiteen ammattilaisia. Tästä näkökulmasta huolimatta on tärkeää huomata, että taiteen vapaan kentän toimintaedellytykset ovat vahvasti kytköksissä siihen, miten esimerkiksi säätiöt, kunnat, valtio, taidelaitokset ja taidealan yritykset toimivat. Kyse on systeemistä, jossa eri toimijoiden välillä on vahva keskinäisriippuvuus. Vapaan kentän haasteita ei siten ole järkevää tarkastella irrallisina, vaan kytköksissä suomalaisen taidealan rakenteisiin ja yhteiskunnan kokonaisuuteen.

Selvityksessä tarkastellaan alan tulevaisuutta **ekologisen, taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyysvajeiden näkökulmista**. Näkökulmavalinta liittyy toisaalta pandemian esille tuomaan alan kestävyysvajeeseen, toisaalta taiteen potentiaalisesti merkittävään rooliin kestävässä yhteiskunnassa. Kysymys ei siten ole vain alan sisäisestä kestävyyydestä muuttuvassa toimintaympäristössä, vaan siitä, miten ala pystyy reagoimaan ja vastaamaan koko yhteiskuntaa ja elonkehää koskettaviin kestävyyskysymyksiin ja tuottamaan arvoa, jolla on merkitystä myös tulevaisuudessa.

Otimme selvityksessä lähtökohdaksi **sellaisten ratkaisuiden etsimisen, jotka eivät ole riippuvaisia taiteelle osoitettavan julkisen rahoituksen jatkuvasta kasvusta**. Tällä rajauksella on kaksi perustetta. Ensinnäkin ajatus taidealan haasteiden ratkaisemisesta pelkästään julkista rahoitusta lisäämällä on kestävyysajatuksen kannalta ongelmallinen. Miten lisätä hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusta ilman jatkuvan talouskasvun tuomia kestävyysongelmia? Miten ylipäätään varmistaa valtion kykyä jatkuvasti kasvattaa rahoitusta pienenevien ikäluokkien, kasvavien

ympäristöongelmien ja epävakaa geopoliittisen toimintaympäristön maailmassa? Sen sijaan, että jätämme alan tulevaisuuden entistä vahvempaan riippuvuussuhteeseen vaikeasti ennakoitavasta ja poliittisille suunnanmuutoksille alttiista julkisesta rahoituksesta, pitäisi tavoitteena olla rahoituspohjan monipuolistaminen ja siten alan resilienssin kasvattaminen. Toinen peruste on se, että lisärahoitus on liian helppo vastaus alan uusiutumisen haasteisiin. Pelkän rahoituksen määrään liittyvän keskustelun sijaan tarvitaan selkeämpi kuva tavoiteltavasta muutoksesta, jossa eri lähteistä saatavat resurssit voidaan hyödyntää nykyistä paremmin tavoilla, jotka edistävät kestävästä tulevaisuuskuva toteutumista. Vaikka julkisen kulttuuribudjetin kasvattaminen vähintään prosenttiin kokonaisbudjetista on ehdottoman perusteltua ja tavoite, jonka edistämiseen Taideyliopisto on sitoutunut, tulee samaan aikaan pyrkiä vähentämään alan tulevaisuusnäkyvien riippuvuutta julkisen rahoituksen kasvattamisesta. Monista eri lähteistä tulevaa rahoitusta ja sen viisasta kohdentamista ja käyttöä on syytä tarkastella kokonaisuutena.

Selvityksessä on päätetty lähestyä kysymystä kestävästä tulevaisuuteen johdettavista poluista **taidealan ammattilaisten näkökulmasta**. Aineisto muodostuu siksi taiteen alalla toimivien asiantuntijoiden ja taiteilijoiden haastatteluista, kyselyvastauksista ja työpajojen tuloksista, eikä esimerkiksi kansantaloustieteilijöitä, kulttuurihallinnon virkamiehiä, poliitikkoja tai taiteen kuluttajia ole kuultu. Tämä rajausta perustuu havainnolle siitä, että vain sellainen muutos on mahdollinen, johon kyseisen muutoksen kannalta keskeiset toimijat ovat itse motivoituneita. Tulevaisuuden usko on monilla taidealan ammattilaisilla pandemiakokemusten myötä järkkynyt, mikä korostaa tarvetta luoda alan toimijoiden näkemyksille pohjautuvaa ja toimintaan kannustavaa visiota tulevaisuudesta. Tilanne, jota on leimannut kokemus joutumisesta epäoikeudenmukaisten rajoitustoimien uhriksi, on omiaan vahvistamaan alan riippuvuutta julkisesta vallasta ja vähentämään toimijuutta, eli yksinkertaista alan ammattilaisten tahtoa ja valmiutta toimia aktiivisesti ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Siksi taidealan ammattilaisten uskoa omiin toimintamahdollisuuksiinsa on vahvistettava. Samalla on varmistettava, että heidän kokemuksensa ratkaisua vaativista ongelmista kuullaan ja otetaan vakavasti. On äärimmäisen tärkeää pohjata kestävästä tulevaisuuskuva luominen alan ammattilaisten omille näkemyksille.

Eräät haastateltavat ovat kyseenalaistaneet **jälleenrakennustermin** käytön, koska se ei kuvaa tarvetta uudistumiselle. Siksi on hyvä täsmentää, että emme tässä tarkoita jälleenrakentamisella paluuta entiseen. Jos ajattelemme taidealaa rakennuksena, ei kyse ole tuhon jälkeisestä restauroinnista, jossa tarkoitus olisi palauttaa se menneeseen loistonsa. Sen sijaan kyse on uudelleenrakentamisesta: jos tänä päivänä rakentaisimme talon uudelleen, millainen sen tulisi olla? Mitä vanhoja osia voidaan vielä hyödyntää ja mitä ehkä pitää purkaa? Kun joudutaan tekemään isompaa peruskorjausta, kannattaa samalla uusien myös talotekniikkaa ja tilaratkaisuja, jotta kokonaisuus on toimiva ja vastaa ajan myötä muuttuvia käyttötarpeita. Jälleenrakennustyö antaa myös Taideyliopistolle mahdollisuuden tarkastella omaa rooliaan ja tavoitteitaan: miten Taideyliopisto voi toimillaan tuottaa sellaista tulevaisuutta, jossa sen ajamat arvot ja tavoitteet toteutuvat. Koska Taideyliopiston perspektiivi on pitkä – meillä nyt opiskelevat ovat työelämässä vielä 2060-luvulla – myös selvityksen tarkastelun aikajänne on vuosien ja vuosikymmenien päässä. Toivomme pitkän aikavälin tulevaisuuspolkujen tukevan nyt käynnistyviä aloitteita siitä, mitä vahvistamalla ja mistä luopumalla taiteen vapaan kentän tulevaisuus on nykyistä kestävämpi jo lähitulevaisuudessa.

On syytä vielä tuoda esille **taidealan käsitteen ongelmallisuus**. Tiedostamme suuret erot esimerkiksi musiikin, kuvataiteen, kirjallisuuden ja teatterin alojen rakenteissa, lähtökohdissa ja käytännöissä, minkä vuoksi voi olla hiukan harhaanjohtavaa puhua yhdestä alasta. Tästä syystä jokin selvityksessä esitetty havainto saattaa kuvata joidenkin alojen todellisuutta hyvin, kun taas johonkin toiseen taidealaan sitä ei sellaisenaan voi soveltaa. Selvitystyön aikataulun kireyden ja kysymyksenasettelun laajuuden huomioiden on tyydyttävä siihen, ettei eri taidealojen erityiskysymyksiin ole mahdollista pureutua. Tästäkin syystä on tärkeää nähdä selvitys mieluummin alkupisteenä keskustelulle kuin jonkinlaisena lopullisena ratkaisuyrityksenä. Toivomme, että selvitys tarjoaa tarkastelukehikon, joka herättää pohtimaan eri taidealojen erityiskysymyksiä osana laajempaa kokonaisuutta.

Kriisi ei tietenkään koske vain taide- ja kulttuurialaa. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta selvityksen havaintoja voidaan hyödyntää myös esimerkkeinä siitä, miten suomalaisen sääntöyhteiskunnan olisi pystyttävä uusiutumaan voidakseen vastata ennen kokemattomiin haasteisiin. Olemme sodan kokeneena kansakuntana ehkä katteettomasti ylläpitäneet mielikuvaa kyvystämme varautua kriiseihin ja hoitaa niitä pragmaattisen tehokkaasti. Hyvinvointivaltion kehityksen myötä olemme ilmeisesti tulleet luoneeksi monimutkaisen ja varsin siiloutuneen lainsäädännöllis-hallinnollisen koneiston, joka on hyvä luomaan vakautta ja välttelemään virheitä ja riskejä siinä ympäristössä, johon se on luotu. Nopeasti muuttuvassa viheliäisten ongelmien maailmassa, jossa tarvitaan poikkihallinnollista yhteistyötä ja nopeaa uudelleenorientaatiota, yhteiskuntamme kyky ketterään ja luovaan ongelmanratkaisuun on sen sijaan osoittautunut heikoksi. Meidän on keskityttävä läpi yhteiskunnan uudistamaan sääntelyä ja hallintoa kohti joustavaa, poikkisektoraalista ja ratkaisukeskeistä lähestymistapaa, jossa hallinta ja riskien välttely antaa tilaa luovuudelle ja mahdollistamiselle.

Tähän yhteiskunnan toimintakykyyn muutostilanteissa liittyy myös toinen, taidealaa laajempi havainto: suomalaiselle yhteiskunnalle ominainen luottamus julkiseen valtaan ja sitoutuminen sen pelisääntöjen noudattamiseen on heikentynyt. Taide- ja kulttuurialan toimijoiden luottamus yhteiskuntaan, julkiseen hallintoon ja poliittiseen päätöksentekoon on saanut kolauksen, jonka seuraukset voivat olla kauaskantoisia. Kokemus rajoitusten vaikeaselkoisuudesta, ennakoimattomuudesta, epäjohdonmukaisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta toistuvat alan toimijoiden vastauksissa. Vastaavaa luottamuksen hapertumista on tapahtunut muillakin sektoreilla. Paljon hyvää on jo tehty tilanteen korjaamiseksi, mutta yhteiskunnallista luottamuspääomaa on edelleen päämäärätietoisesti kasvatettava.

Pandemia on iskenyt taide- ja kulttuurialaan ennennäkemättömällä voimalla. Haastattelu-, työpaja- ja kyselyaineiston havainnot korostavat, että akuuttia kriisiä suurempia ovat alan rakenteelliset ongelmat, joiden ratkaiseminen edellyttää yhteistyötä sekä pitkäjänteistä ja tavoitteellista otetta. Toivomme, että tämä selvitys synnyttää keskustelua taiteen tulevaisuudesta ja auttaa osaltaan jäsentämään niitä keinoja, joilla itse kukin voimme olla rakentamassa parempaa huomista.

Kirkkonummella 6.3.2022.

Kaarlo Hildén, Taideyliopiston rehtori

1. Selvityksen tavoitteet ja tausta

Lähtökohdat ja tavoitteet

Taidealan jälleenrakennuksen tavoite on yksinkertainen ja yksinkertaisuudessaan vaikea. Miten ala voisi toipua pandemiasta entistä vahvemmassi ja joustavammaksi kestäväksi erilaisia muutoksia ja tulevaisuuden poikkeustilanteita. Koronapandemia osoitti, että taiteen toimintaedellytyksissä voi tapahtua yllättäviä, suuria asioita, joihin ei olla varauduttu. Se paljasti myös, että heikkoudet alan ammattilaisten toimeentulossa, toiminnan rakenteissa ja muutoskyvyssä ovat poikkeusoloissa vielä suurempia heikkouksia.

Tämä selvitys tarkastelee taiteen ekosysteemin kestävyiden vahvistamista erityisesti taiteen vapaan kentän näkökulmasta. Selvityksen pääkysymys on, *millaisia ovat taiteen vapaan kentän keskeisimmät kestävyysvajeet ja millaisilla kyvykkyyksillä niiden kehitystä voidaan tukea*. Selvityksen pohjana ovat pandemia-ajan kokemukset, mutta tähtäin on pitkällä tulevaisuudessa. Pitkällä aikavälillä tavoitteena on varmistaa taidealan vaikuttavuus ja elinvoima osana suomalaisen yhteiskunnan ja talouden kokonaisuutta. Selvitys tarkastelee alan kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia yltäasolla pyrkien tunnistamaan eri taiteen aloja ja erilaisia toimijoita yhdistäviä haasteita ja mahdollisuuksia. Kokonaiskuvana se pyrkii täydentämään ja sitomaan eri taiteenalojen ja eri toimijaryhmien tuottamia yksityiskohtaisempia selvityksiä ja analyysejä.

Selvityksessä tarkastellaan tietoisesti sitä mahdollista tulevaisuutta, jossa taiteelle kohdennettu julkinen rahoitus ei kasva. Tämä on Taideyliopiston itse asettama ajatuksellinen haaste. Silloin kysymykseksi tulee, miten vapaan kentän kestävyttä voi tukea kohdentamalla ja muuttamalla mm. nykyistä koulutusta, kehittämistä, ohjauskeinoja ja rahoitusta, miten rahoitusta pystytään kompensoimaan muilta hallinnonaloilta, yksityiseltä sektorilta ja kuluttajilta tai miten itse toimintaa voidaan muuttaa niin, että se olisi taloudellisesti kestävämpää. Muutos- tarpeet voivat koskea taiteen käytäntöjä, tavoitteita tai mittakaavaa sekä alan uudistumista hidastavia ominaisuuksia, joita ala itse toiminnassaan toisintaa. Tavoite on ennen kaikkea luoda toivoa ja uskoa alan kehityskykyyn. Hyvin tehdyillä uudistuksilla vahvistetaan alan yhteiskunnallista asemaa myös siinä tapauksessa, että rahoituksen taso ei laske (Suomen Kulttuurirahasto, 2015).

Rajallisia resursseja koskevan rajauksen takana ovat kehittämistavoitteen lisäksi taiteen julkista rahoitusta koskevat yhteiskunnalliset näkymät. Julkisen talouden ennustetaan heikkenevän mm. väestörakenteen muutoksen, tuottavuuden heikon kasvun, julkisen talouden velkaantumisen sekä pandemian kustannusten takia (Valtioneuvosto, 2021; Valtiovarainministeriö, 2020). Lisäksi taloudellisiin riskeihin vaikuttavat monet yhteiskunnalliset ja ekologiset tekijät, kuten ilmasto- ja ympäristöriskit, yhteiskunnallinen vakaus ja uusien pandemioiden mahdollisuus (Valtioneuvosto, 2021). Haasteet koskevat sekä valtion taloutta että kuntien taloutta. Näiden yhteisvaikutus voi olla alan nykyisillä vaikutuksilla raju. Veikkausvoittovarojen hupenemisen vaikutus taide- ja kulttuurialojen tulevaisuuden rahoitukseen on aiheuttanut erityistä huolta. Tätä selvitystä kirjoittaessa helmikuussa 2022 hallitus pääsi sopuun rahapeleillä rahoitettujen toimintojen siirtämisestä osaksi yleiskatteellista rahoitusta sekä rahoitustason leikkauksista nykyisestä tasosta. Päätös koskee vuosia 2024-2026. Yleiskatteellisessa mallissa ei ole säädösperus-

teisia määrärahan jakosuhteita tai yksilöityjä määrityksiä käyttötarkoituksesta. (Valtioneuvosto, 2022, Pantzar, 2022) Vapaan kentän kestävyden näkökulmasta keskeinen kysymys on se, miten raha jatkossa oikeudenmukaisesti jaetaan eri alojen ja erilaisten toimijoiden kesken.

Selvitystyö tuottaa tietoa ja näkemyksiä opetus- ja kulttuuriministeriön nimitämän kulttuurin tulevaisuustyöryhmän käyttöön. Samalla se on Taideyliopiston käyttöön tarkoitettu tulevaisuuskuva yliopiston kolmen perustehtävän, koulutuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tueksi. Taideyliopisto rakentaa selvitystyön pohjalta omaa tukeaan alan jälleenrakennukselle. Taideyliopiston toiminnan aikaperspektiivi on pitkä. Tällä hetkellä taiteen aloilla työskentelevissä on ihmisiä, jotka ovat kouluttautuneet ammattiinsa 1970-luvulla. Nyt koulutettavat taiteen ammattilaiset työskentelevät vielä 2060-luvulla. Siksi tämä selvitys pyrkii katsomaan pidemmälle vuosien ja vuosikymmenten päähän.

Määritelmät

Vapaa kenttä on määritelmällisesti “monimuotoinen ammattitaiteilijoista koostuva tuotantoareena, jonka toimijat eivät ole valtiosuusjärjestelmän piirissä” (Ruokolainen ym. 2022, s. 1. Ks liite 1). Käytämme usein kahta eri käsitettä tarkentamaan vapaata kenttää: *taiteen ammattilaiset*, joilla viittaamme taiteellisen koulutuksen saaneisiin ja/tai taiteellista työtä tekeviin ammattilaisiin sekä *taidealaan*, joka käsittelee koko sen luovan, tuottavan, välittävän, rahoittavan ja kehittävän toimijajoukon, joka muodostaa taiteen ekosysteemin.

Tämän selvityksen ajatus vapaasta kentästä sisältää sekä taiteelle kohdistetun rahoituksen piirissä toimivia että osin tai täysin markkinaehtoisesti toimivia taiteen ammattilaisia. Määritelmä on lähinnä poissulkeva: sen piiriin emme laske vakiintuneen julkisen rahoituksen piirissä olevia taideinstituutioita ja näihin pysyvässä työsuhteessa olevia taiteen ammattilaisia. Käytännössä selvityksessä korostuvat itsensä työllistävät taiteilijat ja heidän asemansa työmarkkinoilla. Tämä ei ole itse-tarkoitus, vaan pitkälti tutkimuskysymyksen seuraus. Heihin kohdistuvat herkästi alan suurimmat haasteet ja kestävyysvajeet.

Laajalla määritelmällä on monta seurausta. Se sisältää ajatuksen, että taiteellinen työ ja asiantuntijuus ovat mahdollisia sekä itseisarvoisena että vastikkeellisena työnä. Taide voi olla julkisesti tai yksityisesti tuettua, mutta yhtä hyvin markkinaehtoista.

Selvityksen tavoitteena on tunnistaa *kestävyysaasteita ja kyvykkyyksiä*, jotka ovat taiteenalat ylittäviä. Selvitys ei erittele yksittäisten taiteenalojen tavoitteita ja tarpeita, vaikka ne ovatkin olennaisia, kun puhutaan konkreettisista ratkaisumalleista. Vahva yleistäminen on selvitystyön ajan, resurssien ja käytettävissä olevan tekstimäärän puristuksessa väistämätöntä, jotta tavoittelemamme tarkastelutaso pysyy työn laajuuteen nähden riittävän korkealla. Tunnistamme, ettei se tee oikeutta kaikille taiteen aloille ja kaikille taidealan toimijoille. Se, mikä on kriittinen haaste yhtäällä, ei ole sitä toisaalla.

Tässä raportissa tarkastelemme *kestävyyttä* sen neljän ulottuvuuden kautta: taloudellisen, ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission laatimassa Brundtlandin raportissa vuodelta 1987 kestävä kehitys määritellään ”sellaiseksi kehitykseksi, joka vastaa nykypäivän tarpeisiin vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta vastata omiin tarpeisiinsa” (United Nations, 1987). Brundtlandin raportissa kestävä kehitys

tarkasteltiin taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden näkökulmista, ja vuoden 1992 YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi Rio de Janeirossa vakiinnutti nämä kolme ulottuvuutta kestäväen kehityksen kolmeksi pilariksi (United Nations, 1993). Myöhemmin on kuitenkin huomattu, että taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys eivät riittävästi heijasta nyky-yhteiskunnan monitahoisuutta ja sen kulttuurisia ja inhimillisiä haasteita. Monet tahot ovatkin puoltaneet kulttuurisen ulottuvuuden sisällyttämistä kestäväen kehityksen agendalle (esim. United Cities and Local Governments, 2004). Esimerkiksi YK ja UNESCO ovat tunnustaneet kulttuurin roolin kestäväen kehityksen keskeisenä mahdollistajana ja edistäjänä (esim. UNESCO, 2019).

Kyvykkyys viittaa yksinkertaistetusti resurssien, osaamisen, tiedon sekä toimintatapojen kautta syntyvään kokonaisuuteen, jota organisaatio tarvitsee tavoitteisiinsa pääsemiseksi (esim. Espoo, 2019). Organisaatio- ja liiketaloustieteellisen käsitteen käyttäminen taiteen kestävyyttä koskevaan analyysiin on pyrkimys tuoda kehittämisen keskusteluun lisää tasoja rahoituksen ja rakenteiden rinnalle. Ala tarvitsee osaamista, tietoa, yhteistyötä ja toimintamalleja kestävyuden vahvistamiseen. Kyvykkyuden käsitettä voi käyttää yhtä lailla sen jäsentämiseen, miten taidealalle kohdistetuilla resursseilla saadaan aikaan halutut vaikutukset alalla ja laajemmin yhteiskunnassa, miten muutoksia voi synnyttää ja mitä se edellyttää.

Menetelmät ja aineistot

Selvitys on toteutettu tiiviissä aikataulussa syyskuun 2021 ja maaliskuun 2022 välillä. Selvityksen ovat toteuttaneet Mika Virkkala ja Jenni Pekkarinen Taideyliopistosta sekä Kirsi Siltanen MDI Public Oy:stä. Lisäksi selvityksen liitteen 1 ovat kirjoittaneet Taideyliopiston tilauksesta Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen tutkijat Olli Ruokolainen, Nathalie Lefever ja Maria Hirvi-Ijäs.

Taideyliopiston osuus perustuu syksyn 2021 aikana kerättyihin aineistoihin:

- Haastattelut 20 alan toimijan ja asiantuntijan kanssa (liite 2: haastattelukysymykset, liite 3: haastatellut asiantuntijat)
- Alan toimijoille suunnattu verkkokysely vapaan kentän kestävyyttä parantavista toimenpiteistä, 157 vastausta (liite 4, kysymykset)
- Kaksi tulevaisuustyöpajaa yhdessä Taideyliopiston FAST45-tutkimushankkeen kanssa, toinen yhdessä Kultra ry:n kanssa taidealan organisaatioille ja toinen Taideyliopiston henkilökunnalle ja opiskelijoille
- Kultra ry:n alueellisen tulevaisuuskierroksen muistiinpanoaineisto kesältä 2021
- Cuporen tutkijoiden laaja tutkimus- ja tilastokatsaus pandemian vaikutuksiin ja keskeisiin ohjaus- ja tukikeinoihin Suomessa ja eurooppalaisissa verrokeissa (liite 1)
- Taustatietona on hyödynnetty keskeisiä tutkimuksia, raportteja sekä ohjelma- ja strategia-asiakirjoja

Selvityksen haastattelut toteutettiin syksyn 2021 aikana. Selvitykseen haastateltiin 20 alan toimijaa, jotka valittiin jälleenrakennustyön johtoryhmän ja selvitystyön tekijöiden yhteistyössä edustamaan monipuolisesti eri taiteenaloja, tekijöitä ja eri sektorien rahoittajia, eri taustaisia ja eri vaiheessa uraa olevia ihmisiä. Kaikki ovat tulleet haastatelluksi jonkin taidealan yhteistyö-, kehittämis- tai rahoitusintituution edustajina.

Selvityksen tulevaisuustyöpajoista ensimmäinen oli Kultra ry:n kanssa järjestetty Kulttuurin tulevaisuus -seminaari. Seminaari oli kutsutilaisuus, johon lähetettiin kutsu 96:lle taiteen eri aloja edustavalle yhteisölle. Tilaisuuteen osallistui 103 henkilöä. Toinen työpaja oli Taideyliopiston opiskelijoille ja henkilökunnalle järjestetty tilaisuus, johon osallistui 46 ihmistä. Selvityksessä käytettiin seminaarien ja työpajajaksien muistiinpanoja, verkkokeskustelun dokumentaatiota sekä työpajatoimintaa otettuja kuvia.

Selvityksen kysely toteutettiin tammikuussa 2022. Tietoa avoimesta kyselystä levitettiin Taideyliopiston viestinnän ja kumppaniorganisaatioiden kautta sekä työpajoihin ja haastatteluihin osallistuneille. Kysely oli auki 12.–23.1.2022, ja siihen saatiin 157 vastausta.

Aineiston analyysi perustuu selvityksen kysymyksiin ja rajauksiin. Analyysissä havaintoja tyypitellään ja luokitellaan aineistolähtöisesti, mutta samalla pyritään nimeämään hiljaisuuksia: mitä jää sanomatta tai mikä ohitetaan olankohautuksella. Olemme jättäneet tietoisesti näkyville ne keskeisimmät kohdat, joissa informanttiemme näkemykset eroavat toisistaan.

Selvityksen rajauksia, sanoituksia ja tulkintoja on arvioitu Taideyliopiston johtoryhmän, jälleenkäynninjohtoryhmän, taiteen koulutuksen visiotöiden tekijöiden, Taideyliopiston opetussuunnitelmatyön tekijöiden ja neljän tehtävään pyydetyn esilukijan kanssa sekä Cuporen toteuttamien lukujen osalta selvitysryhmän ja Cuporen tutkijoiden yhteistyönä. Lopullinen vastuu selvityksen sisällöistä on kuitenkin selvityksen tekijöillä.

2. Vapaan kentän kestävyysasteet

Pandemia kestävyuden testinä

Koronapandemia oli testi taidealan kestävyydelle. Kun merkittävä osa alan toiminnasta estyi kokonaan tai osittain, syntyi tilanne, johon olisi ollut vaikea täysin varautua millaisessa yhteiskunnassa tahansa. Pandemia näyttää jättävän jälkeensä muun muassa merkittäviä taloudellisia ja oikeudellisia ongelmia. Pandemian suorat taloudelliset vaikutukset vapaan kentän, erityisesti esittävien taiteiden yrityksiin, organisaatioihin ja ammattilaisiin ovat suuret ja välittömät. Euroopan tasolla on arvioitu, että kulttuuri- ja luovat alat menettivät vuonna 2020 noin 31 % liikevaihdostaan verrattuna vuoteen 2019 (EY, 2021, s. 6). Suomessa taas taiteet, viihde ja virkistys -toimialan menetetyt liikevaihdon on arvioitu olleen vuonna 2020 noin 950 miljoonaa euroa, eli noin neljänneksen kyseiselle vuodelle ennustetusta kokonaisliikevaihdosta (Saari 2021, viitattu lähteessä Ruokolainen ym. 2022, s. 2. Ks liite 1). Julkisen rahoituksen haavoittuvuus iskee sekä pandemiasta kohtuudella selvinneisiin että siitä suuresti kärsineisiin taiteen aloihin.

Pandemia on asettanut haasteita ennen kaikkea taiteen ja kulttuurin monimuotoisista toimijoista koostuvalle vapaalle kentälle, jonka asema on jo ennestään ollut haastava. Yksittäisten ammattilaisten, yhdistysten, järjestöjen ja yritysten kärsimät seuraukset ovat vaikuttaneet koko taide- ja kulttuurialan ekosysteemiin. Ennen kaikkea poikkeusolot ovat koettelleet freelancereita, itsensä työllistäviä sekä erilaisten tuki- ja ansaintamuotojen välissä olevia toimijoita (Ruokolainen ym. 2022, s. 2. Ks liite 1). Vuoden 2020 taiteen ja kulttuurin barometriin

(Ruusuvirta ym., 2020) vastanneista taiteilijoista 76 % koki pandemiatilanteen vaikuttaneen työskentelyynsä. 13 % vastaajista oli harkinnut ammatinvaihtoa tai vaihtanut ammattia tilanteesta johtuen. Freelancereista ja musiikin ja esittävien taiteiden parissa toimivista noin viidennes oli harkinnut ammatinvaihtoa tai vaihtanut ammattia. Vaikka pandemia vaikutti suorimmin ja näkyvimmin esittävien taiteiden ja tapahtumien alaan, aiheutti poikkeustilanne mittavia haasteita myös kuvataiteilijoille. Merkittävä osa kuvataiteilijoista on kohdannut pandemia-aikana tulonmenetyksiä, jotka ovat vaikeuttaneet jo ennen pandemiaa heikossa taloudellisessa asemassa olevien taiteilijoiden toimeentuloa (esim. Suomen Taiteilijaseura, 2021a & 2021b).

Koronapandemian vaikutuksia taiteelle ja kulttuurille on Suomessa torjuttu ennen kaikkea julkisen rahoituksen keinoin. Toimenpiteiden kokoluokkaa voidaan pitää merkittävänä. Lisäksi säätiöt ovat tukeneet taide- ja kulttuurialaa sekä paikanneet julkisen rahoituksen aukkoja pandemian aikana. Kunnissa keinot vastata pandemian vaikutuksiin ovat olleet rajallisemmat, mutta pandemian aikana kunnat ovat muun muassa myöntäneet taide- ja kulttuurialan toimijoille verohelpotuksia, jättäneet perimättä takaisin myönnettyjä avustuksia ja tukeneet alan toimijoita normaalien avustusmenettelyiden ja -instrumenttien kautta. (Ruokolainen ym. 2022, s. 6–8. Ks liite 1)

Esittävien taiteiden, erilaisten tapahtumien ja fyysistä läsnäoloa vaativan kulttuuritoiminnan rajoitukset sekä niiden toteutuksen tavat ja perustelut koettiin kentällä vahvasti kulttuurin asemaa väheksyvinä ja epäoikeudenmukaisina. Hitaammin näkyviin tulevat vaikutukset muun muassa tekijöiden osaamiseen, taiteelliseen ilmaisuun, tulevien osaajien työelämään siirtymiseen ja taiteen laajaan rahoituspuutteen. Pitkittyneen koronatilanteen vaikutukset inhimilliseen ulottuvuuteen, kuten terveyteen, hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja tulevaisuuden uskoon vaikuttavat sekä taiteen ammattilaisiin että yleisöihin.

Selvityksen haastattelu-, työpaja- ja kyselyaineiston havainnot korostavat, että akuuttia kriisiä merkityksellisempiä ovat alan pitkäaikaiset rakenteelliset ongelmat. Sama havainto näyttäytyy Cuporen pandemian vaikutuksia koskevassa selvityksessä (Ruokolainen ym. 2022, s. 2. Ks liite 1), jossa todetaan pandemiatilanteen tuoneen esiin taide- ja kulttuurialan rakenteellisen haavoittuvuuden. Rakenteelliset ongelmat ovat juurisyy vapaan kentän kohtuuttomiksi kokemuksiin ongelmiin pandemian aikana. Jälleenrakennustyön halutaan kohdistuvan nimenomaan rakenteellisiin ongelmiin: jälleenrakennuksen on luotava vahvempaa, muutosjoustavampaa ja kriisinkestävämpää taidealaa. Merkillepantavaa on, että suurin osa aineistonkeruusta tapahtui pandemia-aaltojen välissä, jolloin pandemia koettiin jo ohitettuna ja menneenä riesana. Tämä paljastaa toisaalta vahvan optimismin, toisaalta taas kyvyttömyyden ennustaa pandemian etenemistä ja kestoja.

Taide- ja kulttuurialan rakenteelliset haasteet koostuvat monesta osatekijästä. Yksi haavoittuvuutta aiheuttava tekijä on työskentelyn sirpaleisuus ja epätyypillinen luonne: taide- ja kulttuurialoilla työskentelevien ansaintalähteet ovat moninaisia, työmarkkina-asema on usein epävakaa, palkaton työ on yleistä, ja tekijät kokevat usein putoavansa tukijärjestelmien väliin. Merkittävä osa alan ekosysteemistä koostuu pienistä yrityksistä, yhdistyksistä, järjestöistä, freelancereista ja luovista ammattilaisista. Nämä pienet ja heterogeeniset toimijat ovat kuitenkin edellytys alan ekosysteemin kestävyydelle: niistä ovat riippuvaisia niin luovien sisältöjen syntyminen kuin suuret taide- ja kulttuurialan instituutiotkin. (Ruokolainen ym. 2022, s. 2–3. Ks liite 1)

Pandemiatilanne on korostanut suomalaisen kulttuuripolitiikkaan liittyviä rakenteellisia erityispiirteitä ja ongelmakohtia. Suomalaista kulttuuripolitiikkaa luonnehtii vakaus sekä poliittisen vallan ja suhdannevaihteluiden vähäinen vaikutus. Iso osa taiteen ja kulttuurin julkisesta rahoituksesta kohdistuu valtionosuusjärjestelmän kautta kapealle joukolle vakiintuneita instituutioita. Järjestelmän ominaispiirteet ovat osaltaan saattaneet vaikuttaa siihen, että etenkin pandemian alkuvaiheessa vapaan kentän ongelmiin ei kyetty reagoimaan riittävällä tavalla. Pandemia onkin tehnyt näkyväksi tarpeen tehdä taidealan tukijärjestelmistä nykyistä joustavampia. Lisäksi pandemiatilanne on osoittanut tarpeen opetus- ja kulttuuriministeriön ja elinkeinoministeriön välisen työnjakon selkeyttämiselle, hallinnonalojen rajojen ylittämiseksi tukitoimenpiteissä sekä yhteistyön kehittämiseksi erilaisten toimijoiden ja eri sektorien välillä. (Ruokolainen ym. 2022, s. 3–4. Ks liite 1)

Se, että jälleenrakennuksen ytimenä ovat alan pitkäaikaiset ongelmat, ei tarkoita, etteikö kriisityölle ja pandemian exit-strategialle olisi tarvetta. Alan toiminnan ja toimintakyvyn palauttaminen on kuitenkin mahdollisuus rakentaa toimintaedellytyksiä entistä kestävämmälle pohjalle. Yhteiskunnan merkittävät teot alan kehittämiseksi sekä alan sisäinen kyvykkyys rakentaa alasta entistä vahvempaa tukevat sekä taiteen asemaa yhteiskunnassa että taidealan ammattilaisten luottamusta yhteiskunnan tukeen.

Taloudellinen kestävyys

Taloudellinen kestävyys tarkoittaa resurssien vastuullista käyttöä ja sellaista kestäväää kasvua, joka ei pitkällä aikavälillä perustu velkaantumiseen tai luonnonvarojen hävittämiseen. Taloudellisesti kestävä toiminta tukee pitkän aikavälin tasapainoista taloudellista kehitystä tukien ja vaalien samalla ekologista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä. Kestävä talouspolitiikka pyrkii hyvinvoinnin lisäämiseen ja auttaa kohtaamaan yhteiskunnallisia muutoksia ja murroksia. Taloudellinen kestävyys luo edellytykset muille kestävyiden osa-alueille. (Bish, 2021; Valtioneuvosto, 2021; Ympäristöministeriö, n.d.)

Taloudellinen kestävyys oli selvityksen aineistossa puhutuin aihe. Koronapandemiaan ja siihen liittyvien rajoitusten aiheuttamien suorien taloudellisten vaikutusten lisäksi vapaan kentän taloudellisen kestävyiden haasteet puhuttivat laajemmaltikin. Alan tulevaisuuden taloudellinen kestävyys herätti paljon huolta johtuen hupenevista rahapelituotoista, tulevasta leikkauksista ja rahoituksen tulevaisuuden epävarmuudesta. Osa koki taiteen ja kulttuurin rahoituksen siirtymisen yleiskatteelliseen budjettiin riskinä alan kokonaisvaltaisen rahoituksen näkökulmasta, mutta moni näki muutoksen myös mahdollisuutena ja pitkällä aikavälillä kestäväänä ratkaisuna.

Vapaan kentän taloudellisten haasteiden syyt nähtiin johtuvan pitkälti rakenteellisista syistä. Vapaan kentän luonteeseen kuuluu tyypillisesti ansainnan rakentuminen monilähteisesti esimerkiksi osa-aikaisissa ja projektiluontoisissa työsuhteissa, osa-aikaisena yrittäjänä, tuntiperusteisissa oheistöissä esimerkiksi opetuksen parissa ja taiteellisessa työssä apurahan turvin. Taiteilijoiden ja taide- ja kulttuurialan freelancereiden kokonaistulo rakentuu usein ekosysteemin eri osissa. Moni alan toimija onkin tottunut työskentelyyn ja tulonlähteiden sirpaleisuuteen, mutta nykyisen sosiaaliturvan ei nähdä vastaavan alan todellisuuden tarpeisiin, mikä yhdessä vakituisten työsuhteiden puutteen kanssa aiheuttaa taloudellista turvattuutta. Etenkin kyselyvastauksissa perustulo ja taiteilijapalkka korostuivat poten-

tiaalisina ratkaisuina toimeentulon epävarmuuteen ja alan taloudellisen kestävyys-
den haasteisiin.

“Taiteilijoiden taloudellinen tukeminen esimerkiksi taiteilijapalkan tai mieluiten perustulon kautta. Taloudellinen epävarmuus ajaa koulutettuja taiteilijoita pois ammatista, jolloin seurauksena on taiteilijakentän yksipuolistuminen ja elitisoituminen. Ei ole tarkoituksenmukaista, että vain taloudellisesti turvatussa asemassa olevat (perijät, puolison tuloilla elävät) voivat toimia taiteen ammattilaisina. Taloudellinen turva tuottaa parempaa taidetta, sillä ammattilaiset voivat keskittyä uuden luomiseen eivätkä joutuisi käyttämään aikaa jatkuvaan apurahojen anomiseen. Uuden luominen mahdollistaa myös ekologisesti kestävämmän taidekentän synnyn.” (kyselyvastaus)

“Tulisi pohtia joustavampaa mallia toimia vapaana taiteilijana apurahojen, lyhytkaisten työsuhteiden, palkkioiden, teosmyyntien ja työttömyysjaksojen välillä. Kansalaispalkka tai perustulo olisi tietysti kaikkia hyödyttävä malli, joka poistaisi kivuliaan byrokratian, antaisi pienimuotoisen taloudellisen turvan ja mahdollisuuden toimia kaikkien näiden ansaintamuotojen aallokossa.” (kyselyvastaus)

Resurssien ja perusrahoituksen riittämättömyys koettiin suurimpana vapaan kentän taloudellisen kestävyysongelmana, joka koskettaa useimpia taiteenaloja. Lyhyitä rahoitusjaksoja pidettiin ongelmallisena, ja tarvetta pidempiaikaiselle ja riittävälle rahoitukselle korostettiin. Kritiikkiä aiheutti rahan epätasainen ja osin epäoikeudenmukaiseksi koettu jakaminen eri taiteen alojen ja erityyppisten toimijoiden välillä.

Taloudellisen kestävyysajan aikajänne näyttäytyy erilaisena eri taiteen aloilla. Koronarajoitukset ovat vaikuttaneet eniten esittäviin taiteisiin, mutta pidempiaikaiset taloudelliset haasteet näyttävät syvempinä etenkin kuvataidealalla. Kuvataiteen puolella valmiita työpaikkoja ei ole valmistuville taiteilijoille tarjolla, ja alan julkinen rahoitus on pientä. Alalle valmistuvat taiteilijat ovat riippuvaisia apurahoista ja avustuksista, joiden määrää ei pidetä riittävänä. Eräs haastateltava kuvasi tilannetta lukittuneeksi köyhyydeksi kuvataidealalla.

“Taiteilijan toimeentulo on mielestäni kytköksissä tai avainasemassa monessa kyselyn polussa. On aivan raivostuttavaa ettei tässä ammatissa siihen yliopistotasolla valmistunut henkilö sovi oikein mihinkään valtion/yhteiskunnan järjestelmien lokeroihin joihin muut palkansaajat sopivat...Taiteilijana on kuitenkin todella vaikeaa sitoutua pitkän tähtäimen asioihin tai alkaa ajaa muutoksia alalle kun itse on jatkuvasti epätietoisuudessa oman toimeentulon suhteen. En olisi ikinä Taideyliopistossa opiskellessani voinut kuvitella millaisen taloudellisen stressin alla tulen viettämään loppuelämäni. Sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti tämä lisää ulkopuolisuuden tunnetta muuhun väestöön ja koko valtiolliseen päätöksentekoon nähden.” (kyselyvastaus)

Osa haastateltavista ja kyselyvastaajista toivoi joidenkin taiteen alojen, etenkin kuvataiteen, opiskelijamäärien uudelleenarviointia. Koulutettavien määrän nähtiin olevan epäsuhdassa olemassa oleviin resurssisiin nähden, mikä paitsi antaa epärealistisen kuvan valmistuvien taiteilijoiden tulevaisuudennäkymistä ja mahdollisuuksista, myös ylläpitää köyhyydessä elävien taiteilijoiden määrää.

“Taiteilijoita on koulutettava huomattavasti nykyistä vähemmän, jotta taiteen tekijöillä olisi kohtuulliset mahdollisuudet tulla toimeen taiteellaan...[Ehdotukseni] ei ole kiusantekoa vaan realismia ja taiteentekijöiden hyvinvointia lisäävä. Niukasti elävän ja vähällä toimeentulevankin on jostain rahaa saatava, nälkätaiteilijuus ja alituinen epävarmuus tuovat viimeistään keski-ikässä suuren ahdistuksen. Näin se on ollut jo ennen koronaa ja Veikkaus-murrosta. Mieluummin pienempi joukko joka tulee toimeen kuin tuhansia kituuttavia.” (kyselyvastaus)

Yhtenä kestäväen toiminnan haasteena ja esteenä nähtiin alan toimijoiden välisen yhteistoiminnan historiattomuus monilla eri tasoilla. Yhteistyön puutteen nähtiin koskevan vapaan kentän ja valtionosuusrahoitteisten taidelaitosten suhdetta, alan hallinnon (TEM, OKM, Taike, Business Finland) keskinäisiä suhteita sekä taidealan yhteistyötä yrityssektorin ja muiden toimialojen kanssa. Nykyiset toimintamallit eivät tue taide- ja kulttuurialan kestävä, kaikkia osapuolia hyödyttävää yhteistyötä eri sektorien kanssa.

VOS-toimijoiden ja vapaan kentän toimijoiden taloudellisten edellytysten erot herättivät keskustelua niin haastatteluissa kuin kyselyvastauksissakin. Moni näki nykyisen kaltaisen jaon VOS-laitosten ja vapaan kentän välillä ongelmallisena, alan kestävyyttä haastavana ja huonosti moninaistuvan alan nykyisiin tarpeisiin vastaavana järjestelmänä. Yksi haastateltavista totesi VOS-järjestelmän jäykistävän koko alan toiminnan. Toisaalta osa korosti VOS-järjestelmän merkitystä suomalaisen taidealan ekosysteemissä. Jäykistäväksi ja lukkiutuneeksi koetussa järjestelmässä tunnistetaan piirteitä, joita taidealan nähdään kokonaisuudessaan tarvitsevan: rahoituksen rakentuminen valtion, kuntien ja toimijoiden kolmijalalle, ennustettavuus, valtakunnallisuus ja pysyvyys. VOS-järjestelmä on esimerkiksi rakentanut käytännön, jossa kulttuuriin budjetoidaan siinä missä muihinkin peruspalveluihin, ja kulttuurin rahoitustaso kuntien budjeteissa on saatu vakiinutettua. Aihe on aineiston perusteella herkkä ja vastaajia jakava. Moni kuitenkin toivoi laajempaa keskustelua ja uudelleenarviointia julkisen rahoituksen tasapuolisesta jakamisesta.

Taloudellisessa kestävyudessa nähtiin aineistossa selkeitä eroavaisuuksia maantieteellisesti. Mahdollisuudet toimia ammattimaisesti ja taloudellisesti kestävästi taiteen ja kulttuurin aloilla nähtiin eriarvoisina eri puolilla maata, kun nykyisellään vapaan kentän mahdollisuudet keskittyvät pääkaupunkiseudulle ja isoihin kaupunkeihin.

“Tarvitaan koulun ulkopuolinen ilmainen taideopetus (kuvataide, musiikki, teatteri, kirjoittaminen, vierailut taidetapahtumissa jne.) lapsille kaikkiin kuntiin sekä niiden suurimpiin taajamiin. Taide jälleenrakentuu vain, jos sillä on laaja perusta ja taiteilijoita tulee poikkeusyksilöitä lukuunottamatta vain jos on lapsesta lähtien päässyt tekemään, kokemaan ja harjoittamaan taidetta. Tämä olisi oltava ykköstaravoite taidealan jälleenrakennuksessa.” (kyselyvastaus)

Vapaan kentän, kuntien ja hyvinvointialueiden suhde koettiin ylipäättään ristiriitaisena. Useimmat vastaajista näkivät kuntien roolin muutoksen mahdollisuutena. Kuntien tehtäväkentän kaventuessa hyvinvointialueiden myötä on taiteella ja kulttuurilla mahdollisuus nousta keskeisempään asemaan kunnallisissa rakenteissa ja päätöksenteossa. Samalla esitettiin päinvastaisia odotuksia taloudellisista ja poliittisista mahdollisuuksista. Taloudellisen liikkumavaran pienentyessä ja väes-

tön keskittyessä suurempiin kaupunkeihin entisenlainen ammattimaisen kulttuuritoiminnan taso muuttuu mahdottomaksi entistä useammalle kunnalle. Näissä näkemyksissä korostui vapaan kentän lisäksi valtionosuusrahoitteisen toiminnan tulevaisuus: kaikki kunnat eivät kenties ylläpidä entisenlaisia kulttuurilaitoksia. Esiin nousi kysymys siitä, tarvitseeko jokainen kunta omat kulttuurilaitoksensa, vai voisivatko tulevaisuuden kunnat erikoistua kukin johonkin kulttuurin osa-alueeseen ja tehdä tiivimpää yhteistyötä kulttuurin saralla.

Taloudelliset kestävyysaasteet rakentuvat siis pitkän aikavälin historiallisesta kehityksestä, pandemian suorista vaikutuksista, mutta myös tulevaisuuden ansaintamallien muospaineista, kuten digitalisaatiosta. Digitalisaation nähtiin tarjoavan uusia mahdollisuuksia taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Digitaalisia alustoja ja jakelukanavia hyödynnetään taide- ja kulttuurialoilla laajasti, mutta sisältöjen ja kulttuuripalvelujen monetisointi digitaalisessa ympäristössä näyttäytyy haastavana. Yleisö ei ole halukas maksamaan yhtä paljon digitaalisista kuin live-sisällöistä, eivätkä digitaaliset palvelut näin ollen voi täysin korvata elävää taidetta ja kulttuuria edes rahassa mitattuna. Toisaalta taiteen alojen väliset erot digitalisaation hyödyntämisessä ovat suuret: esimerkiksi musiikin jakelu nähdään digitaalisen murroksen edellekävijänä (Tarjanne, 2020, s. 11), kun taas vaikkapa kuvataidealalla digitalisaatio ei ole aiheuttanut yhtä suurta murrosta, vaikkakin taiteen verkko-myynti on viime aikoina lisääntynyt. Vaikka haastatteluisissa digitalisaatio nostettiin usein esiin merkittävänä alan tulevaisuuteen vaikuttavana asiana, mainittiin aihe kyselyaineistossa vain muutamassa yksittäisessä vastauksessa. Hiljaisuus digitalisaation tiimoilta nostaa kysymyksen siitä, onko digitalisaation mahdollisuuksia ja siihen liittyvien haasteiden ratkaisutapoja riittävästi tunnistettu taiteen vapaalla kentällä ja eri taiteen aloilla.

Taloudellisen kestävyuden keskustelun ytimessä olivat alan sisäiset taloudellisen kestävyuden kysymykset. Taiteen ja kulttuurin kansantaloudelliset vaikutukset ovat osa taloudellista kestävyyttä. Aineistossa esiin nousi huoli siitä, ettei Suomesta löytyvää vahvaa taidealan osaamista ja alan taloudellista potentiaalia ole riittävästi hyödynnetty tai tunnistettu. Esimerkiksi luovan talouden tiekartta painottaa tapahtumien sekä taide- ja kulttuuripalvelujen merkitystä alueiden veto- ja pitovoimaisuuden vahvistajina, matkailun vetovoimatekijöinä ja palvelujen tuottajina (Tarjanne, 2020, s. 16).

“Elinkeinoelämähän ei huomioi IP:tä. IP:llä ei ole mitään arvoa. Elinkeinoelämässä on vahva exit-ajattelu, tammönen Wolt-ajattelu, se nähdään goalina. Ei se, että pidetään oikeudet Suomessa. Narratiivi Business Finlandissa, ymmärryksen puute siitä että se että kulttuurialaa luodaan tulevaisuudessa Suomessa riippu siitä että firmat säilyy Suomessa.” (haastattelusitaatti)

Aineistosta nousevia taloudellisen kestävyden haasteita ja kestäviä suuntia

Tunnistettuja haasteita

- Työskentelyn ja ansainnan sirpaleisuus
- Perusrahoituksen ja resurssien riittämättömyys
- Julkisen rahoituksen lyhytaikaisuus sekä epätasainen jakautuminen
- Yhteistoiminnan ja jakamisen puute ja historiattomuus
- Alueelliset erot ja eriarvoisuus
- Hupenevat rahapeliuotot ja alan tulevaisuuden rahoituksen epävarmuus
- Taidealan mieltäminen erillisaarekkeena yhteiskunnassa

Toivottuja kestäviä suuntia

- Toimeentulon turvaaminen (esim. perustulo tai taiteilijapalkka)
- Osaamisen vahvistaminen mm. talouden, yrittäjyyden, sopimus- ja lakiasioiden, digitalisaation sekä pedagogiikan ja kasvatustieteiden saralla
- Taiteilijoiden palkkaamisen normalisointi mm. kunnissa, valtiolla, museoissa, instituutioissa ja yrityksissä
- Verovähennysmallit
- Yhteistyön vahvistaminen taide- ja kulttuurialojen välillä sekä yhteiskunnan muiden osa-alueiden ja sektorien kanssa
- Hallinnonalat yhdistävän yhteistyön vahvistaminen
- Taidealan yhteiskunnallisten ja taloudellisten vaikutusten parempi hyödyntäminen ja tunnistaminen

Taulukko 1: Taloudellisen kestävyden haasteet ja toivotut suunnat.

Kulttuurinen kestävyys

Kulttuurinen kestävyys on yksi kestävä kehityksen ulottuvuuksista. Se viittaa sekä kulttuurisektorin omaan kestävyteen että kulttuurin asemaan julkishallinnossa, liittyen etenkin koulutukseen, talouteen, tieteeseen, viestintään, ympäristöön, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen ja kansainväliseen yhteistyöhön. Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa sekä kulttuurien säilymisen turvaamista että kulttuurien ja kulttuurisektorin uudistumisen mahdollisuutta ja kulttuuristen ilmaisujen moninaisuutta. Kulttuurinen kestävyys on vahvasti kytköksissä identiteettiin, moninaisuuteen ja kulttuurisiin oikeuksiin. Luovuus nähdään yhteiskunnan keskeisenä resurssina ja kulttuurien välinen dialogi kestävyden edellytyksenä. (UNESCO, 2005; United Cities and Local Governments, 2010)

Selvityksen aineistossa yhteiskunnallinen kulttuurisen kestävyden vaje näytetty kokemuksena arvostuksen puutteesta ja epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Moni vastaaja koki etenkin pandemiatilanteen seurauksena, ettei alaa ymmärretä

tai arvosteta poliittisella tasolla, mikä koettiin huolestuttavana sivistyksen ja kulttuurin näkökulmasta.

Aineistossa korostui taide- ja kulttuurialan yhteiskunnallinen merkitys ja vaikutus kestävyden eri osa-alueilla. Taiteen ja kulttuurin potentiaalia yhteiskunnallisena vakauttajana, aktiivisena keskustelijana, ajatusten herättäjänä ja erilaisten näkökulmien tuojana painotettiin. Moni kuitenkin koki, että tämän potentiaalin täysipainoinen toteutuminen vaatii taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen aseman parantamista sekä alaa koskevan ymmärryksen ja arvostuksen lisääntymistä.

Toisaalta kulttuurinen kestävyys ja sen haasteet koskevat ulkoisten tekijöiden rinnalla taide- ja kulttuurialan sisäisiä toimintamalleja ja ajattelutapoja. Eräs haastateltava huomautti, että paine olla kulttuurisesti kestävä on nykyään yhtä suuri kuin ekologisen kestävyden paine, mutta kulttuurikentältä puuttuu vielä osaamista käydä rakentavaa keskustelua vaikeista kulttuuriseen kestävyteen liittyvistä aiheista, kuten kulttuurisesta moninaisuudesta tai kulttuurisesta oimimisesta.

Alan sisäisenä kestävyysaasteena nähtiin moninaisuuden puute taiteen koki-joissa, tekijöissä ja harrastajissa. Ongelman nähtiin olevan läsnä eri tasoilla ja johtuvan pitkälti rakenteellisista ja asenteellisistakin syistä. Konkreettisina esteinä alan monimuotoisuuden lisäämisessä nähtiin esimerkiksi kielivaatimukset, ahtaat taidekäsitykset sekä pelko vakiintuneiden asemien menettämisestä. Aineiston perusteella tarvitaan kriittisen ajattelun vahvistamista, dialogia erilaisten toimijoiden välillä ja normien purkua. Eräs haastateltava korosti tarvetta käydä laajempaa keskustelua taidekäsityksistä ja taiteen vapautteen liittyvistä kysymyksistä niin koulutuksessa kuin esimerkiksi rahoituspäätösten vertaisarvioinnissakin. Monitaustaisten ihmisten osaaminen nähtiin alalla vielä pitkälti hyödyntämättömänä voimavarana.

Kulttuuriseen kestävyteen liittyvät olennaisesti kysymykset taide- ja kulttuurialojen ja -genrejen monimuotoisuudesta ja tasa-arvoisesta asemasta. Kulttuurisesti kestävässä yhteiskunnassa alojen monimuotoisuus, uudistumiskyky ja jatkuva moninaistuminen on kyettävä turvaamaan. Etenkin taiteen ja kulttuurin vapaa kenttä on luontaisesti ja olennaisesti moninainen ja alati uutta luova. Kysely- ja haastatteluai-neistossa moni haastoi taiteen julkisen rahoituksen vallitsevat jakoperusteet, jotka monen vastaajan näkökulmasta eivät riittävästi turvaa alan moninaisuutta ja alojen yhdenvertaisuutta. Kyselyvastauksissa korostui eritoten kuvataiteen heikko asema sekä vähäiset resurssit uusien tekemisen tapojen ja taidemuotojen tukemiseen.

Toisaalta kulttuurinen kestävyys ja moninaisuus liittyvät tiiviisti alueellisiin mahdollisuuksiin toimia taiteen ja kulttuurin parissa tekijänä, kokijana ja ammatillisena. Monipuolisempien ansaintamahdollisuuksien ja suurempien yleisö- ja asiakasmäärien vuoksi suuri osa taiteen ja kulttuurin ammattilaisista hakeutuu isompiin kaupunkeihin, kun taas pienemmät paikkakunnat näyttäytyvät taide- ja kulttuurialan näkökulmasta pito- ja vetovoimatekijöiltään heikompina. Haastattelu- ja kyselyvastauksissa huomautettiin, että esimerkiksi freelancerina toimiminen vaatii laajoja verkostoja ja on siksi huomattavasti haastavampaa pääkaupunkiseudun ja isompien kaupunkien ulkopuolella. Mahdollisuuksien keskittymistä etenkin pääkaupunkiseudulle pidettiin ongelmallisena yhteiskunnan moninaisuuden, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Mahdollisuuksien ei toivottu olevan joka paikassa samanlaisia, vaan pikemminkin toivottiin mahdollisuuksia alueelliseen erilaisuuteen ja erikoistumiseen. Tärkeänä pidettiin paikallisen kulttuurin arvostamista, siihen panostamista ja mahdollisuuksia sen uudistamiseen ja monimuotoistumiseen. Alustamainen toiminta nähtiin yhtenä ratkaisuna taiteen ja kulttuurin koko maan kattavan ekosysteemin vahvistamisessa.

“Ei ole järkevää, että jokaisessa keskisuuressa kaupungissa on omat orkesterit ja teatterit yms...Voi olla keskittymistä, erikoistumista. Yksi voisi keskittyä kuvataiteeseen, osa taiteeseen osana esim. vanhustenhuoltoa jne. Alustatyyppejä toimijoita pitää olla keskisuurissa kaupungeissa, jotta esimerkiksi esittävä taide rullaa, kiertueet jne. Voisi olla diversiteetiltään suurempaa, rakenteen pitäisi olla erilaista kuin se on nyt.” (haastattelusitaatti)

“Alueellisesti toimivat vapaan kentän toimijat luovat, ylläpitävät ja vahvistavat alueidensa kulttuuria oman näköisekseen. Vapaan kentän kulttuurinen kestävyys auttaa meitä muita huomioimaan meidän kulttuurissa olevia asioita, joihin pitäisi puuttua.” (haastattelusitaatti)

Aineistosta nousevia kulttuurisen kestävyys haasteita ja kestäviä suuntia

Tunnistettuja haasteita

- Kokemus arvostuksen puutteesta ja epäoikeudenmukaisesta kohtelusta
- Moninaisuuden puute kokijoissa, tekijöissä ja harrastajissa
- Kieliesteet muunkielisten ammattilaisten ja yleisöjen mahdollisuuksien eriarvoistajana
- Ahtaat taidekäsitkset
- Rakenteelliset ja asenteelliset haasteet
- Eri taidealojen ja moninaisten genrejen epätasapuolinen kohtelu ja rahoitus
- Riittämätön osaaminen käydä keskustelua vaikeista kulttuuriseen kestävyteen liittyvistä aiheista
- Alan yhteisen äänen puuttuminen

Toivottuja kestäviä suuntia

- Alan ymmärryksen ja edelläkävijyyden vahvistaminen kulttuuriseen kestävyteen liittyvissä kysymyksissä (esim. kulttuurinen ominen, moninaisuus)
- Taiteen ja kulttuurin roolin tunnistaminen ja vahvistaminen yhteiskunnallisena vakauttajana, suunnannäyttäjänä, aktiivisena keskustelijana ja erilaisten näkökulmien tuojana
- Alan yhteisen äänen löytäminen ja vahvistaminen, kuitenkin äänten moninaisuutta unohtamatta
- Yhteistoiminnan ja dialogin vahvistaminen alan sisällä ja yhteiskunnan eri osa-alueiden kanssa
- Taidekäsitksten laajentaminen, normien kyseenalaistaminen ja taiteen vapauden kriittinen tarkastelu moninaisuusnäkökulmasta
- Erilaisista ja moninaisista taustoista tulevien ammattilaisten tunnistaminen tarpeellisena ja kestävyttä lisäävänä voimavarana
- Rahoituksen jakautumisen uudelleenarviointi alan monimuotoisuus ja yhdenvertaisuus huomioiden
- Kieliesteiden murtaminen taideoilla ja laajempien mahdollisuuksien tarjoaminen vieraskielisille
- Paikallisen ja alueellisen taiteen ja kulttuurin tekemisen, kokemisen ja moninaisuuden vahvistaminen

Taulukko 2: Kulttuurisen kestävyys haasteet ja toivotut suunnat.

Sosiaalinen kestävyys

Sosiaalisella kestävyydellä tarkoitetaan yhteisöjen ja yhteiskuntien eheyden vaalimista, perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, tasa-arvoa, toimivaa demokratiaa sekä niiden turvaamista sukupolvelta toiselle. Sosiaalisesti kestävässä yhteiskunnassa ihmisten luottamus ja turvallisuus pystytään turvaamaan, konfliktit ehkäismään ja ristiriidat ratkaisemaan. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta keskeisiä asioita ovat muun muassa yhteiskunnallinen tasa-arvo, toimiva oikeusvaltio, riittävä toimeentulo, oikeus sivistykseen ja osaamisen kehittämiseen, resurssien ja toimintamahdollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen sekä mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä, toimia osana yhteisöjä ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Valtioneuvosto, 2021)

Vapaan kentän sosiaalisen kestävyuden haasteet liittyvät yhdenvertaisuuden, moninaisuuden ja saavutettavuuden kysymyksiin sekä eri ihmisryhmien kohdalla että maantieteellisesti; häirintään ja vallan väärinkäyttöön; hyvinvointiin sekä koronapandemian esiin tuomiin sosiaaliturvan aukkoihin, jotka koskettavat ennen kaikkea freelancereita ja ilman vakituisia työsuhteita toimivia vapaan kentän ammattilaisia. Pandemian aiheuttaman kriisin ja alan rahoituksen murroksen myötä sosiaaliseen kestävyteen liittyvien kysymysten pelättiin voivan jäädä taloudellisten huoltien varjoon. Toisaalta kriisi nähtiin mahdollisuutena ajatella asiat uudella tavalla ja rakentaa kokonaisvaltaisesti kestävämpää taide- ja kulttuurialaa.

Selvityksen aineistossa näkyy selkeä huoli alan toimijoiden hyvinvoinnista. Pandemia itsessään sekä alaan kohdistuneet rajoitukset ovat asettaneet alan ammatilaisten hyvinvoinnin koetukselle viimeisten kahden vuoden aikana. Hyvinvoinnin haasteet eivät kuitenkaan liity vain korona-aikaan, vaan apurahojen ja avustusten vähäisyyden ja toimintaedellytysten epävarmuuden nähtiin aiheuttavan haasteita jaksamiselle vapaan kentän normaalissa arjessakin.

Eriarvoisuutta nähtiin alan sisällä monilla eri tasoilla. Pandemian näkökulmasta kriisiin nähtiin koetelleen eniten jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevia taide- ja kulttuurialan ammattilaisia, etenkin ilman vakituisia työsuhteita olevia sekä vieraskielisiä ja vammaisia alan ammattilaisia. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus nähtiin kuitenkin alaan laajemmin vaikuttavana haasteena ja syvänä rakenteellisena ongelmana. Eräs haastateltavista huomautti, että yhdenvertaisuuskysymyksiä pohditaan taideorganisaatioissa paljon yleisön näkökulmasta, mutta vähemmän tekijöiden kannalta. Toisaalta yleisöjen ja harrastajien osallistumismahdollisuuksissa nähtiin panostuksista huolimatta merkittäviä yhdenvertaisuushaasteita. Taiteen pariin hakeutuu vielä verrattain vähän erilaisista taustoista tulevia ihmisiä. Myös vuoden 2021 loppupuolella julkaistu Arts Equal -raportti (Ilmola-Sheppard ym., 2021) osoitti, että taiteen perusopetus nykyisellään kohdistuu pääasiassa niille, joilla on jo olemassa olevat edellytykset hakeutua taiteen pariin.

“Tasa-arvohankkeissa pitäisi varoa kosmeettisia hankkeita, joissa pyritään antamaan rahaa tietyt määreet tai taustat täyttävälle tekijöille vain niillä syillä ei osaamisella. Sen sijaan huomiota olisi syytä kiinnittää rakenteisiin. Miksi taidekouluihin pyritään niin vähän lähiöistä? Miksi niihin ei pyri monetkaan maahanmuuttajataustaiset? Kerrotaanko näistä mahdollisuuksista riittävästi nuorille, joilla ei ole taustalla kulttuurikotia tai muita tiedonlähteitä?” (kyselyvastaus)

Alueellinen erilaisuus ja eriarvoisuus on vapaan kentän merkittävä sosiaalisen kestävyyskysymys niin tekijöiden kuin yleisöjenkin näkökulmasta. Esimerkiksi mahdollisuudet osallistua taiteen perusopetukseen ovat eri puolilla maata hyvin erilaiset. Sosiaalisesti kestävä tulevaisuus kannalta nähtiin merkittävänä se, miten kuntien opetus- ja kulttuuritoimen resurssit jatkossa riittävät laadukkaiden kulttuuripalveluiden järjestämiseen ja niiden saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden takaamiseen. Kuntien ja alueiden välinen eriarvoisuus ei saisi kasvaa. Hyvinvointialueiden ja kuntien välisen yhteistyön kestävä ja toimiva pohja on kulttuurin saavutettavuuskysymys, joka koskee myös taidetta ja kulttuuria tuottavaa vapaata kenttää.

Häirintäongelmat ja valta-vastuu-vinoumat ovat vapaan kentän ja taidealan sisäisiin käytäntöihin liittyvä kestävyysongelma. Nämä eivät aineistossa korostu pandemian aikana, vaan sitä laajempaa kysymyksenä. Esimerkiksi elokuva-alalta vuodesta 2017 levinnyt #metoo-liike nosti laajaa ja globaalia keskustelua alalla ja yhteiskunnassa tapahtuvasta ja osin normalisoidusta hyväksikäytöstä, häirinnästä ja vallan väärinkäytöksistä. Suomessa vuonna 2021 keskustelu laajeni musiikin ja muiden taiteiden pariin muun muassa #punkstoo- ja #visualartstoo -kampanjoiden myötä. Aineistovastaajat näkivät ongelmien piilevän alan rakenteissa ja asenteissa. Tarvetta normien kyseenalaistamiselle, rehelliselle itsereflektoinnille ja laajalle dialogille sosiaalisen kestävyysongelmakohdista korostettiin. Sosiaaliseen kestävyteen liittyvien teemojen, kuten antirasmin, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden sisällyttämistä alan koulutukseen pidettiin olennaisena.

Vastuun sosiaalisen kestävyysvahvistamisessa nähtiin olevan ennen kaikkea rahoittajatahoilla, koulutusorganisaatioilla, taiteen perusopetuksella ja vakiintuneilla instituutioilla, mutta myös kaikilla vapaan kentän organisaatioilla, toimijoilla ja ammattilaisilla. Haastattelussa korostettiin tarvetta ottaa sosiaalisen kestävyyskysymykset kaiken toiminnan keskiöön. Eräs haastateltavista painotti, että sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyteen tulee kaikessa toiminnassa budjetoida resursseja, jotta ne eivät jää muiden tavoitteiden varjoon.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta taidealalla nähtiin olevan merkittävä rooli laajemman sosiaalisen kestävyysvahvistajana. Taiteen rooli nähtiin ennen kaikkea keskustelun herättäjänä ja uudistajana, uusien konseptien ja termien vakiinnuttajana sekä ongelmakohtien esiin nostajana.

Aineistosta nousevia sosiaalisen kestävyden haasteita ja kestäviä suuntia

Tunnistettuja haasteita

- Yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden puutteet niin tekijöiden kuin yleisöjenkin näkökulmasta- Alalla työskentelevien hyvinvointiin, mielenterveyteen ja jaksamiseen liittyvät haasteet
- Häirintätapaukset ja vallan väärinkäyttö
- Eriarvoiset mahdollisuudet osallistua, harrastaa ja kouluttautua taide- ja kulttuurialoilla (liittyen mm. alueellisiin eroihin ja erilaisiin taustoihin)
- Resurssien puute jättää usein sosiaalisen kestävyden teemat sivuosaan
- Asenneongelmat alan sisällä ja laajemmin yhteiskunnassa
- Sosiaaliturvan aukot

Toivottuja kestäviä suuntia

- Vapaan kentän taiteilijoiden ja freelancereiden sosiaaliturvan parantaminen
- Alan sisäisen eriarvoisuuden ja vallan väärinkäytösten tunnistaminen ja niihin puuttuminen
- Taide- ja kulttuurialoilla toimivien hyvinvointiin, mielenterveyteen ja jaksamiseen liittyvien ongelmien tunnistaminen ja ehkäiseminen
- Erilaisten syrjinnän muotojen tunnistaminen ja niihin vastaaminen koulutuksessa ja työelämässä
- Yhdenvertaisuuteen, antirasismiin, moninaisuuteen ja saavutettavuuteen liittyvien teemojen sisällyttäminen taide- ja kulttuurialojen koulutukseen
- Yleisöjen, osallistujien ja tekijöiden moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden vahvistaminen
- Digitalisaatioon liittyvien sosiaalisten haasteiden ja saavutettavuuskysymysten tunnistaminen
- Yhdenvertaisuus-, saavutettavuus- ja moninaisuuskysymysten sisällyttäminen kaiken toiminnan ja uudistustyön ytimeen kaikissa vaiheissa ja eri tasoilla
- Taide- ja kulttuurialan yhteiskunnallisen keskustelijuuden tunnistaminen ja vahvistaminen eriarvoisuuteen ja huono-osaisuuteen liittyvissä kysymyksissä
- Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tunnistaminen ja vahvistaminen
- Taide tasa- ja moniarvoiseen yhteiskuntaan siirtymisen muutosvoimana
- Yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaaminen eri puolilla maata asuville ja erilaisista taustoista tuleville osallistua taiteeseen ja kulttuuriin yleisönä ja ammattilaisena sekä esimerkiksi harrastusten, peruskoulun ja taiteen perusopetuksen kautta

Taulukko 3: Sosiaalisen kestävyden haasteet ja toivotut suunnat.

Ekologinen kestävyys

Ekologisella kestävyydellä tarkoitetaan yhteiskunnan kykyä toimia kestävästi maapallon kantokyvyn rajoissa ja ekosysteemien toiminta- ja uusiutumiskyvyn turvaamista nyt ja tulevaisuudessa. Ekologisesti kestävät yhteisöt ja yhteiskunnat perustavat toimintansa luonnon ja ekosysteemien huomioimiselle ja kunnioittamiselle tietoperustaisesti. Niiden toiminnan synnyttämät ympäristövaikutukset ovat sellaisella tasolla, että ne eivät uhkaa ekosysteemejä tai aiheuta laji- ja luontokatoa. (Valtioneuvosto, 2021)

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ovat aikamme suurimpia haasteita, mikä myös haastatteluissa ja kyselyaineistossa tunnistettiin. Kuitenkin ekologinen kestävyys oli selvitystyössä selkeästi vähiten puhuttu kestävyuden osa-alue. Havaittu ristiriita johtunee pandemiatilanteen aiheuttamista akuuteista taloudellisista ongelmista. Kyselyvastauksista käy kuitenkin ilmi eriäväisyyksiä käsityksissä alan omasta ekologisen kestävyuden vastuusta: siinä missä osa haastateltavista ja kyselyvastaajista korosti taidealan vastuuta oman ekologisen kestävyytensä vahvistamisessa, osa koki, että taiteen ja kulttuurin positiiviset kestävyysvaikutukset ovat sisäisiä ympäristövaikutuksia merkittävämpiä.

Taide- ja kulttuuriala koostuu hyvin erityyppisistä toimijoista, joiden toimintaan liittyy erilaisia ekologisen kestävyuden haasteita. Toiminnan kestävyys näyttäytyy erilaisena esimerkiksi suuria yleisötapahtumia ja taidegallerioita verrattaessa tai tarkasteltaessa esittävää taidetta ja kuvataidetta. Tämän selvityksen tarkoituksena ei ole verrata tai arvottaa erilaisten toimijoiden ekologista kestävyyttä. Pikemminkin tarkoituksena on yhtäältä tuoda esiin, minkälaisien kestävyysongelmien kanssa taide- ja kulttuurialoilla painitaan ja miten niitä on alan sisällä ratkottu, ja toisaalta herättää keskustelua siitä, mikä on taide- ja kulttuurialojen rooli yhteiskunnallisen ekologisen kestävyuden vahvistamisessa.

Taiteen ja kulttuurin roolia korostettiin aineistossa ennen kaikkea ajatusten ja keskustelun herättäjänä, ravistelijana, asennevaikuttajana, yhteisöllisyyden vahvistajana sekä erilaisten tulevaisuuskuvioiden hahmottelijana. Taiteella nähtiin olevan merkittävä kyky nostaa esiin epäkohtia, tarjota erilaisia näkökulmia ja tehdä näkyväksi akuutteja kriisejä. Samalla moni kuitenkin koki, että taiteen ja kulttuurin suurempi yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja painoarvo edellyttäisi tekijöiden äänen nykyistä vahvempaa kuulumista, kuulemistä ja arvostusta.

Moni haastateltava ja kyselyyn vastaaja kuitenkin tunnisti kehitystarpeita alan sisäisissä toimintatavoissa. Epäekologisina toimintoina mainittiin muun muassa suuren ympäristöjalanjäljen omaavat matkustamiskäytännöt ja massatapahtumat. Ratkaisuina nähtiin toiminnan hiilijalanjäljen pienentämisen lisäksi päästöjen kompensointi. Osa taas näki kompensointiin nojaamisen haluttomuutena kohdata todellista ongelmaa ja kyvyttömyytenä etsiä kestävämpiä tekemisen tapoja. Ekologisten toimintatapojen vakiinnuttamisessa vastuunottoa ja suunnan näyttämistä toivottiin ennen kaikkea vakiintuneilta instituutioilta, joiden jalanjäljissä vapaan kentän pienempien toimijoiden olisi helpompi seurata.

Taiteen tekemisen ekologinen vaikutus nähtiin vähäisenä, mutta kuitenkin olemassa olevana kestävyysaasteena. Kestävinä toimintatapoina esiin nostettiin muun muassa materiaalien kierrätys ja resurssien jakaminen. Esittävän taiteen saralla keskeiseksi kehitystarpeeksi nousi esitysten elinkaaren pidentäminen.

“Mielestäni pitäisi laajentaa rahoitusperusteita pois lähinnä taideteosten tekemisestä myös yhteisöllisiin ja kehkeytyviin työtapoihin, joissa pitkäjänteisestikin työskennellään taiteen parissa päähuomiona itse työskentelyn vaikutukset eikä vain lopputulokset. Myöskin olisi hyvä, että tehdyille teoksille olisi paremmin rahoitusta jatkoesityksiin, ei ole tarpeen aina luoda uutta vaan myös pidentää tehtyjen töiden elinikää.” (kyselyvastaus)

Digitalisaation kestävyyskysymyksiin liittyen esiin nousi eriäviä näkökulmia. Kiihtyvän digitalisaation myötä tarvitaan lisää ymmärrystä ja keskustelua alustojen ja toimintapojen kestävydestä, sillä digitaalisillakin palveluilla voi olla merkittävä hiilijalanjälki. Digitaalinen alusta tai palvelu ei automaattisesti tarkoita materiaalista tuotantoa pienempää hiilijalanjälkeä.

“Toivoisin Taideyliopiston sisällä rehellisyyttä ekologisuudesta puhuttaessa. Yleinen vallitseva ajatus tuntuu tällä hetkellä olevan, että olisi olemassa ekologista ‘aineetonta taidetta’. Esimerkiksi digitaalinen taide halutaan nähdä tällaisena. Minusta on hyvin epärehellistä väittää, että vaikkapa muovipohjainen akryylimaali olisi automaattisesti ekologisesti kestävämpi kuin digitaalisesti tuotettu taide-teos. Tai että jos teos on objekti, se on luonnon kannalta paha verrattuna digitaaliseen teokseen...En halua tyrmätä digitaalista taidetta tai asettaa erilaisia taiteen muotoja vastakkain...Toivoisin vähemmän tuomitsevaa ja enemmän älyllisempää keskustelua ekologisuudesta. Ajatus, että taiteilijat eivät saa tuottaa objekteja, on epärehellinen ja syyllistävä.” (kyselyvastaus)

Kestävyttä lisäävänä toimenpiteenä mainittiin paikallisen taiteen ja kulttuurin kulutuksen, aseman ja arvostuksen vahvistaminen.

“Localization of arts projects. The era of international travel and consumption of resources is over, because we cannot live an unsustainable lifestyle as the planet continues to burn. It is the fiscal responsibility of the city and nation to fund orchestras, theaters, dance institutions, etc. and other arts organizations so that people can participate in art as both creators and audience members locally.” (kyselyvastaus)

“Lähirooka-ajattelu myös kulttuurin. Sellainen ajatus, mistä kaikki hyötyy: sekä luonto että kulttuurintekijät.” (haastattelusitaatti)

Aineistosta nousevia ekologisen kestävyuden haasteita ja kestäviä suuntia

Tunnistettuja haasteita

- Matkustamisen ja tapahtumien ympäristövaikutukset
- Digitalisaation ympäristövaikutukset ja heikko ymmärrys niistä
- Ekologisen kestävyuden kehittämisen haasteet johtuen riittämättömistä perustoiminnan resursseista
- Riittämätön kyky hyödyntää taidealan potentiaalia toimia ekologisen kestävyuden suunnannäyttäjänä ja edistäjänä yhteiskunnassa

Toivottuja kestäviä suuntia

- Taideala ekologisen kestävyuden ongelmakohtien näkyväksi tekijänä ja ravistelijana
- Taidealan äänen ja osallistumisen vahvistaminen yhteiskunnallisessa kestävyyskeskustelussa
- "Lähiruokatrendi" taiteeseen ja kulttuuriin, eli paikallisen taiteen ja kulttuurin aseman ja suosion vahvistaminen
- Alan sisäisten toimintatapojen ekologisen kestävyuden vahvistaminen ja ekologisten valintojen vakiinnuttaminen (mm. matkustamistavat, materiaalien valinta ja kierrätys, päästöjen minimointi)
- Yhteistoiminta ja resurssien jakaminen alan toimijoiden välillä
- Tieteiden-, taiteiden- ja alojenvälisen dialogin, ymmärryksen ja yhteistyön vahvistamien kestävyysaasteiden ratkomisessa
- Ymmärryksen lisääminen digitalisaation ympäristövaikutuksista
- Instituutioiden ja koulutusorganisaatioiden roolin vahvistaminen alan ekologisen kestävyuden edelläkävijöinä
- Hiilineutraaliuden tavoittelu ja päästöjen kompensaaion normalisointi

Taulukko 4: Taloudellisen kestävyuden haasteet ja toivotut suunnat.

3. Neljä muutospolkua taiteen vapaan kentän kestävään tulevaisuuteen

Muutospolut pitkän aikavälin kehitykselle

Vapaan kentän kestävyysshaasteet ovat kompleksisia ja sidoksissa toisiinsa. Osa niistä, kuten toimeentulon ongelmat, ovat taiteen ikuisuuskysymyksiä. Osa taas on uusia, murrosta ennakoivia, kuten digitalisaatio ja ekologisen kestävyuden kysymykset. Osa haastaa taiteen sisäisiä valtasuhteita ja rakenteita, kuten eritaustaisten ihmisten ja eri taiteenalojen väliset eriarvoisuudet. Olemme koonneet haasteiden ympärille neljä tavoitekokonaisuutta, jotka nimesimme muutospoluiksi. Ne niputtavat kestävyysshaasteita temaattisiksi kokonaisuuksiksi.

Poluissa on vaihtoehtoja ja variaatiota siinä, mihin ne tarkalleen vievät. Vaihtoehdot voivat olla arvovalintoja, joista haastatellut, työpajoihin osallistuneet ja kyselyvastaajat ovat erimielisiä. Vielä useammin ne ovat eriäviä käsityksiä siitä, mikä on toteuttamiskelpoista yhteiskunnan eri tilanteissa. Ne voivat olla myös eroja siinä, mitä eri käsitteiden ymmärretään tarkoittavan. Olemme nimenneet nämä aineistosta nousevat vaihtoehdot kipupisteiksi. Kipupisteiden luonteeseen kuuluu, että niitä ei välttämättä osata tai haluta sanoa ääneen, vaikka ne ovat osa kestävyysvaihtoehtojen ratkaisua. On esimerkiksi vaikea julkisesti keskustella siitä, miten voidaan sopeutua muutoksiin, joiden ei haluta tapahtuvan. Tämä on keskusteluun sisältyvää ristiriitaisuutta tai moniäänisyyttä, johon jälleenrakennuksessaakin väistämättä joudutaan ottamaan kantaa joko julkilausuttuna tai taustalle jäävinä asioina.

Muutospolkujen alle olemme nimenneet kyvykkyyksiä. Kyvykkyys muodostuu resursseista, osaamisesta, tiedosta ja toimintatavoista. Se on kykyä hyödyntää mahdollisuudet ja päästä tavoiteltuun tulokseen. Käytännössä kyvykkyydet voivat syntyä useilla eri toimenpiteillä. Ne voivat olla toimenpiteiden suorina tai välillisinä tuloksina.

Muutospolku 1: Kestävä ansainta

Kestävyysongelmat ja kipupisteet

Ensimmäinen muutospolku vie tulevaisuuteen, jossa taide- ja kulttuurialan taloudellinen potentiaali yhteiskunnassa tunnustetaan ja taiteellisella toiminnalla voi ansaita elantonsa. Se ei kuitenkaan tarkoita kaikille samaa. Taiteen ammattilaisten urapolut erilaistuvat ja erikoistuvat. Alalle tyypillinen monesta ansainlähteestä koostuva elinkeino muuttuu yhteiskunnassa normaalimmaksi. Erilaiset työ- ja ammatit yhdistelmät ovat toimivia ja mahdollisia niin työehtojen, sosiaaliturvan kuin alan sisäisen arvostuksenkin näkökulmasta. Samalla työn laatua, resurssien käyttöä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta pystytään parantamaan jakamalla resursseja eri toimijoiden kesken. Alustamainen toiminta vahvistaa kestävyyttä, mutta myös levittää ja jakaa osaamista.

Kestävä ansainta liittyy vahvasti taloudellisen kestävyuden vajeisiin, joista olennaisimpia aineistossa ovat julkisen rahoituksen kehitys, taiteilijoiden määrän kasvu ja luovan talouden kasvuodotukset. Sosiaalinen kestävyys on tiukasti sidoksissa ansaintaan. Köyhyys, sosiaalietuuksien ongelmat, epäoikeudenmukaisuudet esimer-

Kestävyyshaasteet muutospoluilla

Kyvykkyystarpeet Tulevaisuuskuva

Muutospolut

Kestävä ansainta

Taide osana yhteiskuntaa

Murrokset muutosvipuina

Pandemian jälkihoito

Taloudellinen kestävyys

- Ansainnan sirpaleisuus ja monilähteisyys
- Julkisen rahoituksen rajallisuus
- Taloudelliden turvattomuus

- Yhteistoiminnan historiattomuus eri tasoilla
- Alueelliset erot ja eriarvoisuus
- Yhteiskuntaosaamisen puutteet (mm. talous, laki)

- Poikkisektoraalisen ja -hallinnollisen yhteistyön vähäisyys
- Digitaalisen osaamisen aukot
- Kuntien roolin murros
- Rahoituksen murros

- Mittavat tulonmenetykset pandemia-aikana
- Aivovuoto
- Nuorten ammattilaisten työelämän epävarmuus

Kulttuurinen kestävyys

- Moninaisuus hyödyntämätön voimavara
- Mahdollisuuksien eriarvoisuus mm. alueellisesti sekä genrejen ja taidealojen välillä

- Yksipuolinen / kapea taidekäsitys
- Moninaisuuden aukot
- Alan edelläkävijä-potentiaalia ei osata täysin hyödyntää

- Monitaiteisen ja -tieteisen yhteistyön aukot
- Tarve laajemmalle asennemuutokselle

- Arvostuksen puutteen ja epäoikeudenmukaisuuden kokemus
- Menetetty luottamus julkiseen valtaan
- Tulevaisuususkon puute

Sosiaalinen kestävyys

- Sosiaaliturvan aukot
- Köyhyys ja turvattomuus
- Rakenteelliset epäoikeudenmukaisuudet

- Riittämätön kyky hyödyntää alan potentiaalia sosiaalisen kestävyden edistäjänä
- Mahdollisuuksien eriarvoisuus

- Yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden aukot tekijöissä ja kokijoissa

- Pandemia koetellut eniten jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevia
- Alan toimijoiden hyvinvoinnin haasteet

Ekologinen kestävyys

- Ekologinen kestävyys haasteena ja hyödyntämättömänä mahdollisuutena
- Paikallisen taiteen ja kulttuurin roolia vahvistettava

- Riittämätön kyky hyödyntää alan potentiaalia ekologisen kestävyden edistäjänä

- Ilmastonmuutoksen ja luontokadon vaikutukset
- Digitalisaation ympäristövaikutukset

- Digitalisaatio ja paikallisuuden vahvistaminen haasteina ja hyödyntämättöminä mahdollisuuksina

- Kyvykkyys moninaiisiin ansaintalogiikoihin
- Kyvykkyys jakaa resursseja

- Kyvykkyys toimia yhteiskunnan rakenteissa
- Kyvykkyys moninaisuuden normalisointiin

- Kyvykkyys jäsentää ja edistää muutoksia
- Kyvykkyys viedä läpi rakenteellisia kehitysaskelaita

- Kyvykkyys muodostaa pandemiasta rakentava ja eteenpäin vievä kokemus

Elinvoimainen ja kukoistava taideala on vihreän siirtymän veturi.

Taide luo sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden perustan.

Suomi on edelläkävijä muutosjoustavan, kehittyvän ja elinvoimaisen taidekentän rakentamisessa.

Pandemia-ajan jälkeinen taidekenttä on entistä vahvempi, yhdenvertaisempi ja moninaisempi. Alan potentiaali yhteiskunnassa ja poikkisektoraalisessa yhteistyössä osataan hyödyntää.

Kuvio 1. Tiivistelmä muutospoluista ja kestävyysaasteista.

kiksi tekijänoikeustuloissa ja taiteenalojen välillä ovat sosiaalisia kestävyysvajeita. Alat, jotka perustuvat mittavaan yleisön tai esiintyjien matkustamiseen tai muihin ekologisesti kestävämpiin toimintamalleihin ovat nekin kestävänsä ansainnan haasteita.

Selvityksen lähtökohta on, ettei vapaan kentän kestävyysratkaisuja voi laskea julkisen rahoituksen kasvun varaan. Se on kipupiste, joka jakaa haastateltuja ja kyselyn vastaajia. Moni haastatelluista allekirjoittaa väitteen täysin. Heidän näkemyksensä mukaan yhteiskunnallisessa tilanteessa taiteen rahoitustason ei voi olettaa merkittävästi kasvavan. Osa haastatelluista pitää tätä taas mahdottomana lähtökohtana, jota ei pidä hyväksyä. Taiteen rahoitus on heidän näkemyksensä mukaan arvostuskysymys. Varakkaassa yhteiskunnassa löytyy mahdollisuuksia, jos niin halutaan.

“Vaikuttamistyö jolla alan arvostusta saataisiin ylöspäin. Nyt alaa ei oteta tosissaan ja runnotaan koko ajan alemmas rajoituksilla jne.” (kyselyvastaus)

Resurssien rajallisuus nostaa aineistoissa esiin toisenkin kipupisteen: voiko taiteelle kohdennettua julkista rahoitusta jakaa harvemmille, jolloin niiden varaan voisi rakentaa kestävämpää toimintaa, vai useammalle, jotta yhä useampi saisi osansa. Resurssien rajallisuus liittyy mm. alan koulutusmääriin. Onko parempi kouluttaa pienempi määrä taiteen ammattilaisia, joilla on paremmat edellytykset tulla rahoitetuksi taiteelle kohdennetusta rahoituksesta vai tarvitaanko pikemminkin enemmän taiteen ammattilaisia laajasti yhteiskunnan käyttöön? Tämä on vielä vaikeampi kysymys kuin rahoituksen rajallisuus. Osa haastateltavista ei halunnut sanoa aiheesta mitään edes anonyymissä haastattelussa.

Aineistosta on tunnistettavissa, että vapaan kentän kestävä ansainta rakentuu yhtä aikaa eri suunnista. Siitä, että taiteen ammattilaisuudelle on tarvetta ja mahdollisuuksia laajasti eri puolilla yhteiskuntaa. Toisaalta siitä, että taiderahoitusta voidaan kohdentaa suurempina kokonaisuuksina harvemmalle joukolle. Olennaista on, että erilaiset ansaintatavat ovat toimivia ja yhdisteltävissä. Jos useampi pystyy yhdistämään erilaisia taiteellisessa ammatissa työllistymisen muotoja, voidaan suorassa taiteen rahoituksessa harkita uusia ratkaisuja. Näin esimerkiksi alustamaiset palkkausratkaisut voisivat olla mahdollisia, vaikka rahoitustaso ei merkittävästi nousisi.

“Selkeillä muutoksilla rahoituksessa. Enemmän julkista pitkäkestoisempaa rahoitusta vapaalle kentälle. Tai rohkeampia päätöksiä keskittää tukea, jos rahoitusta pystytään nostamaan. Tällä hetkellä ammattimainen toiminta vapaalla kentällä ‘tekoehdittää’, koska pidempi aikaisia suunnitelmia ei uskalleta rohkeasti toteuttaa ja koulutetut ihmiset ‘kitkuttelevat’ vuodesta toiseen epävarmuudessa.” (kyselyvastaus)

Kestävää ansaintaa tukevat kyvykkyydet

Kyvykkyys moninasiin ansaintalogiikoihin

Kyvykkyys moninasiin ansaintalogiikoihin on taitoa, tietoa, rakenteita ja asenteita, jotka tekevät ansainnan erilaisista muodoista mahdollisempia, helpompia ja hyväksyttävämpiä. Kyvykkyys moninasiin ansaintalogiikoihin edellyttää sen vahvistamista, että muukin kuin julkinen rahoitus on osa taidealan kestävänsä ansainnan normaalia jatkumoa. Esimerkiksi liiketoiminta, muiden alojen sisällä tapahtuva työ, mesenaatit tai yhteiskunnan kehittämiseen tarkoitettut hankerahoitukset ovat yhtä lailla taiteen ammattilaisen ansaintalähteitä.

“Kulttuuribudjetit tulee leikkaantumaan tulevina vuosina reippaasti. Pitää löytää uudenlaisia tapoja löytää toimeentuloa. Uudenlaisia mesenaatti-sponsorointityökaluja.” (haastattelusitaatti)

Moninaisten ansaintalogiikkojen kyvykkyys rakentuu alan eri käytännöissä koulutuksesta rahoitusmalleihin ja organisaatioiden toimintamalleista ammatti-identiteetteihin. Paljon kyse näyttää olevan asenteista ja normeista. Vastakkainasettelu kaupallisen ja ei-kaupallisen, taiteen ja viihteen tai itseisarvoisen taiteen ja taiteen muun käytön välillä on eri aineistoissa selvästi näkyvissä. Eri ansaintatapojen hyväksyttävyydessä on alakohtaisia eroja. Joillakin aloilla esimerkiksi opettaminen on normaali osa taiteen ammattilaisuutta, toisilla taas opettaja ei ole “oikea taiteilija” tai on epäonnistunut, koska ei voi tehdä taidetta päätoimisesti. Kuitenkin useista ansainnan lähteistä koostuva toimeentulo ja erilaisten sivutoimien töiden tekeminen taiteellisen työn ohessa on taide- ja kulttuurialalla jo nykyisellään hyvin yleistä.

Kun julkisen taiderahoituksen ulkopuolella olevat ansainnan tavat tulevat laajasti hyväksytyiksi, eivät ne näyttäyty toisilleen vastakkaisina vaan toisiaan täydentävinä, saman ekosysteemin osina.

Keskeinen kyvykkyden perusta on osaaminen ja ammatti-identiteetti. Taiteen koulutuksesta ei hahmotu polkua oman ansaintatavan systemaattiselle rakentamiselle osana ammattiin kouluttautumista. Haastatteluissa toistuvat maininnat siitä, ettei koulutuksesta valmistuneilla ole riittäviä valmiuksia ansainnan ja uran rakentamiseen. Valmiuksien puuttuminen voi olla syy alan työllisyysmahdollisuuksiin kohdistuvalle ahdistukselle ja turhautumiselle, joita erityisesti työpajoissa tuotiin ilmi. Aineiston perusteella suuri yksimielisyys vallitseekin siinä, että taiteilijakoulutuksessa tulee lisätä yhteiskunta- ja työelämäkyvykkyyttä. Se tarkoittaa kaikkea talous- ja yrittäjyysymmärryksestä aina viestintä- ja keskustelutaitoihin sekä digitalisaatioon liittyvään osaamiseen. Vaikka taidealoista riippuen tarpeet ja tekemisen syvyys ovat erilaisia, yhteistä kuitenkin on se, että kaikilla taideammatteihin valmistuvilla tulee olla niistä käsitys ja tarvittavat perustaidot olivatpa sitten itse toimijoina tai toimeksiantajina.

“Opiskelijat eivät osaa hakea apurahoja. Miten kirjoitat CV:n, miten kirjoitat hakemuksen. Asiatekstin kirjoittaminen ei ole välttämättä hallussa. Työelämässä tulee korostumaan se, että tehdään eri ihmisten kanssa töitä, ei voida olla opiskeluaikana poteroissa. Erilaisten äänten pitää päästä keskustelemaan.” (haastattelusitaatti)

Ansaintalogiikkojen moninaistuminen tarvitsee myös yhteiskunnallisia tekoja. Taidealan rahoitus- ja tukimallit, jotka mahdollistavat erilaisten ansaintatapojen rinnakkaisuuden, tukevat ansaintalogiikkojen moninaistumista. Esimerkiksi rahoitusmallit, jotka kannustavat eri tulolähteisiin, kasvattavat yhä useamman organisaation kyvykkyyttä hyödyntää eri ansaintatapoja ja kehittää uusia. Yhtenä esteenä näyttäytyi taiteen, kulttuurin ja luovien alojen jakautuminen eri ministeriöiden, ennen kaikkea OKM:n ja TEM:n, alle. Taidealan freelancerit ja yritystoimijat kokivat jäävänsä väliinputoajiksi ministeriöiden tarjoamien tukien väliin. Esimerkiksi Business Finlandin tukien koettiin jättävän taidealan toimijat ulkopuolelleen. Tärkeänä näyttäytyy näiden toimijoiden tai ainakin niiden tarjoamien tukimallien lähentyminen ilman, että väliin jää tukiloukkuja. Näin vapaan kentän toimijat voisivat joustavammin esimerkiksi vaihtaa fokustaan taiteen ja luovan talouden välillä.

Sosiaaliturvaa tarvitaan tukemaan sekä eri lähteistä tulevaa ansaintaa että siirtymiä niiden välillä. Tuen lisäksi tarvitaan ratkaisuja taiteellisen työn monetisointiin esimerkiksi digitaalisissa jakelukanavissa. Moninaisten ansaintalogiikkojen kyvykkyyteen liittyvät pätevyudet ja niiden rakentuminen yhteiskunnan eri käytännöissä. Kasvatusalan ja pedagogiikan opintoja tarvitaan, jotta taiteilijoilla olisi paremmat valmiudet ja pätevyudet taiteen opetus- ja kasvatustyöhön. Vastaavasti sosiaali- ja terveysalan piirissä tehtävällä taiteellisella toiminnalla on pätevyysiin liittyviä haasteita.

Moninaisiin ansaintalogiikoihin liittyy kyvykkyys poikkisektoraaliseen yhteistyöhön ja taiteellisen osaamisen hyödyntämiseen eri toimialoilla. Aineistossa moni piti yhteistyötä muiden alojen, yritysmaailman ja yksityisen sektorin kanssa tärkeänä ennen kaikkea alan oman kestävyuden kannalta. Yhteistyön vaatimaa osaamista ja molemminpuolista alojen välistä ymmärrystä ei pidetty nykyisellään riittävänä. Havainto on samansuuntainen muun muassa Luovan talouden tiekartan johtopäätösten kanssa: samalla, kun luovan alan yrityksillä on akuuttia työvoimapulaa, valmistuu paljon luovien alojen opiskelijoita, jotka eivät tunnista potentiaaliaan tai mahdollisuuksiaan (Tarjanne, 2020). Luovan talouden tiekartta ehdottaa ihmisläheisempää tapaa tunnistaa ja kohtauttaa luovien alojen ammattilaisia ja yritysten tarpeita yli toimiala- ja generarajojen. Tämä voisi tapahtua lisäämällä joustoa opinto-ohjelmiin, luomalla koulutusalarajat ylittäviä yhteistyöprojekteja, tuomalla esiin vaihtoehtoisia urapolkuja ja laajempia uramahdollisuuksia sekä lisäämällä pakollisia kaupallisen koulutuksen moduuleja kaikkeen luovaan koulutukseen (Tarjanne, 2020).

“Yhteistyötä yksityisen sektorin kanssa pitäisi vahvistaa, mutta kaikki tämän työn parissa työskennelleet tietävät, kuinka vaikea alue on kyseessä. Kiinnostusta yrityssektorilla on, mutta valitettavan usein tämä ei realisoidu taloudellisina panostuksina, eli rahana.” (kyselyvastaus)

“Yhteistyö yrittäjien ja kulttuuria tukevien tahojen kanssa voi kuitenkin olla se ratkaisevin asia. Yhteistyöllä rakennetaan ympäristö joka muokkaa meitä.” (kyselyvastaus)

Kyvykkyys moninaisiin ansaintalogiikoihin rakentuu, kun osaamisen, menetelmien, työskentelytapojen ja yhteistyön mallit toimivat oikealla tavalla eri konteksteissa. Kansainvälisyyden merkitys on tärkeä, koska suomalaiset taiteen markkinat ovat pienet. Kansainvälisyyteen panostamista pidettiin tärkeänä sekä organisaatioiden että yksittäisten ammattilaisten näkökulmasta. Myös Luovan talouden tiekartta tunnistaa tarpeen kansainvälistymiseen tähtäävän ajattelutavan vahvistamiselle. Raportti toteaa, että luovilla aloilla aidosti kansainvälinen mindset on nykyisellään vain pelialalla ja osalla av- ja musiikkialan toimijoista (Tarjanne, 2020, s. 18). Niin Luovan talouden tiekartta kuin tämän tutkimuksen löydöksetkin viittaavat siihen, että osaamisen vahvistamisen lisäksi tarvitaan laajempaa ajattelu- ja toimintatapojen muutosta. Tässä kehityksessä korostuu muun muassa koulutusorganisaatioiden rooli.

“Julkinen raha ei tule riittämään mihinkään, ei riitä taiteilijoiden palkkaamiseen. Yksi asia on monिताiteisuus, ja sitten kansainvälisyys, että löydät töitä kansainväliseltä kentältä jollain tavalla. Edellyttää, että tätäkin on mietitty siellä koulutuksessa. Ja sitten on tää yrittäjyys, se on noussut vielä vahvemmin kuin aiemmin.” (haastattelusitaatti)

Kyvykkyys jakaa resursseja

Eri muotoiset jakamis- ja yhteistyötavat ovat vapaan kentän kestävyuden yksi keskeisimpiä kyvykkyksiä. Tällä on painavat perusteensa paitsi taloudellisen, myös sosiaalisen, ekologisen ja kulttuurisen kestävyuden piirissä. Haasteena näyttäytyy kuitenkin yhteistyön historiattomuus eri taiteenaloilla, taidealojen välillä sekä eri sektorien kanssa. Yhteistoiminnan muotojen kehittäminen nähdään aineistoissa jopa välttämättömänä alan kestävyuden kehittämisessä ja tulevaisuuden haasteisiin vastaamisessa. Resursseja, tietoja, taitoja, osaamista ja tiloja on kyettävä jakamaan alalla, jolla on liian vähän resursseja kaikille. Myös esimerkiksi moninaisuuden tukeminen ja ekologisen kestävyuden vahvistaminen vaativat laajempaa toimijajoukkoa. Erikoistuminen vaativiin tulevaisuuden kysymyksiin ei ole mahdollista yksittäisen ammatinharjoittajan tai pienen yhteisön voimin, vaan laajemmassa yhteistyössä.

Resurssien jakamisen kyvykkyys sisältää kyvyn sisäistää, levittää ja toimeenpanna tarjolla olevat resurssit, osaaminen ja verkostot sekä kyvyn hyödyntää yhteistyötä, verkostoja ja toisten osaamista. Yhteistyön kulttuuri ei rakennu tyhjästä, vaan edellyttää konkreettisia toimia muun muassa koulutuksessa ja rahoituksen kohdentamisen tavoissa.

“Tämä vaatii poikkitieteellistä yhteistyötä sekä julkisen, järjestöjen ja yksityisen sektorin yhteistyötä...Apurahapohjainen malli on haastava kestävän kehityksen kannalta... Monirahoituspohja ja monivuotiset hankkeet tarkoittavat tavoitteineen olisi järkeviä. Sellaisia, joissa otetaan laajasti eri taiteen aloja, tekijöitä ja tahoja mukaan tekemään ja toteuttamaan kestäviä ratkaisuja. Haastaisin myös yrityksiä tukemaan ja tekemään.” (kyselyvastaus)

“Ruohonjuuritasolla toimivien vapaamuotoisten kohtaamispaikkojen järjestäminen taiteilijoille, kulttuurin tekijöille ja taiteesta kiinnostuneille. Yhteisen tekemisen ja vuorovaikutustilanteiden järjestäminen kyseisissä kohtaamispaikoissa. (Glokalisoitumista globalisaation rinnalle) Vertaistason kohtaamisia ja vapauksia tarvitaan koska luovuus ja inspiraatio ei kasva ylhäältä ohjattuna. Tämä olisi mielestäni se kivijalka jonka päälle kyselyn tavoitteet olisi hyvä rakentaa. Mikään ei voita kannustavaa yhteisöllisyyttä jota taiteen puolella on aivan liian vähän. Sen avulla saataisiin lisää tekijöitä ja taide lähemmäksi ja houkuttelevammaksi kuluttajan näkökulmasta katsoen.” (kyselyvastaus)

Uudenlaisten kumppanuuksien, yhteistuotannon mallien ja yhteistyötapojen kehittäminen näyttäytyy keskeisenä askeleena luovien alojen kestävässä elpymisessä myös Cuporen selvityksen perusteella (Ruokolainen ym., 2022). Esimerkiksi Euroopan Komission raportti “European Cultural and Creative Cities in COVID-19 times” toteaa, että kulttuuri- ja luovien alojen kestävä elpyminen vaatii uudenlaisten kumppanuuksien kehittämistä eri hallinnon tasoilla sekä julkisten ja yksityisten organisaatioiden kanssa, yhteistuotantoon perustuvaa toimintaa ja yhteyksien vahvistamista paikallisten yhteisöjen kanssa sekä kulttuurin sosiaalisia hyvinvointivaikutuksia vahvistavaa yhteistyötä eri sektorien kanssa (Montalto ym., 2020, s. 27).

Rakenteiden puute on pitkäaikaisimpia ja toistuvimpia vapaan kentän rakenteiden ongelmia, mutta ratkaisumallien kuvittelemisen ja toteuttamisen on vaikeampaa. Aineistossa hahmotellaan lukuisia erilaisia malleja, jotka toimivat eri

tasolla ja eri tavoin. Näitä ovat osuustoiminta-, alusta-, ja tilojen jakamisen mallit. Fyysisten tilojen jakamisessa tärkeimmäksi aineistossa nostetaan valtion ja kuntien rahoituksella toimivat organisaatiot, joiden tilojen yhteiskäyttö on yksi paljon puhuttu kehittämiskohde.

“Kansainvälisesti näkee enemmän että on tavallisempaa toimia suht löyhässä osuuskunnassa yms. että löytyis enemmän yhteenliittymiä, joista sitten pystyy vaikka tuotantoresursseja jakamaan, ettei kaikilla tarvitse olla sitä omaa osa-aikaista tuottajaa.” (haastattelusitaatti)

“Taidealan kenttä on niin moninainen ja ammattilaisten tulovirrat ja työnkuvat poikkeavat rajusti toisistaan. Tasa-arvoiseen ja toimivaan ratkaisuun päästäkseen tarvitaan varmasti monimuotoista ja monella tavalla joustavaa toiminnan kenttää. Alan tilkkutäkkimäisyys luo haasteita yhteiskunnan ja säännösten suuntaa mutta toisaalta alan luovuus löytää kustannustehokkaista synergiaetuja sisältäviä ratkaisuja yllättävistäkin paikoista.” (kyselyvastaus)

Alustamaisuudesta on monia malleja, mutta niitä tarvitaan erilaisia eri tilanteisiin, eri aloille ja eri uran vaiheisiin ja tavoitteisiin. Alustamaisten toimintatapojen mahdollisuuksiksi aineistossa nähdään yhteistyön rakentuminen, alustatoimijan mahdollisuus solmia työsuhteita sekä mahdollisuus tukea välittäjäportaana niitä taiteen ammattilaisia, jotka ovat uransa alkupuolella tai aloilla, joissa tulotaso on matala. Välittäjäportaan toimijoiden, kuten tuottajien, markkinoijien ja erilaisen kehittäjien hyödyntäminen tulee mahdolliseksi usein vasta, kun on riittävän ammattimainen.

Kyvykkyys jakaa resursseja sisältää ajatuksen saman resurssin hyödyntämisestä pidemmän aikaa ja eri paikoissa. Tuotantojen esityskertojen lisääminen ja esitysten linkaaren pidentäminen nähtiin aineistossa sekä taloudellisesti että ekologisesti kestäväksi. Esittävän taiteen saralla korostui tarve pidentää esitysten linkaarta takaamalla niille enemmän esityksiä eri puolilla maata. VOS-laitosten toivottiin tarjoavan nykyistä enemmän esitysmahdollisuuksia vapaan kentän ryhmille.

“Iso kysymys on se, että miten tuotannoille saadaan enemmän esityskertoja. Miten nää tuotannot tehdään kestäviksi niin, että saavat mahdollisimman suuret yleisöt. Että ne resurssit, joita tuotannon tekemiseen on käytetty, saataisiin hyödynnettyä... Nähdään tuotanto suurempana osana kuin mitä se esitys on. Kestävyyden ajattelun kannalta tärkeä asia.” (haastattelusitaatti)

“Esitystoiminnan kautta generoituu tuloja, kenttä ja tekijät voivat taloudellisesti paremmin, esitysten valmistamiseen käytetty resurssi on käytetty kestävämmän (panos-tuotos), kun esitys saa useampia esityskertoja. Esitystoiminnassa pitää tukea useamman esityksen kokonaisuutta joko samassa paikassa tai kiertueena pistekeikkojen sijaan. ON ekologisempaa! Esitysvierailuihin voi liittää muuta vierailun vaikuttavuutta lisäävää: työpajoja, opetusta, yleisötyötä, kulttuurisen hyvinvointityön projekteja jne.” (kyselyvastaus)

Aineistossa ehdotettuja keinoja ja ratkaisuja kestävämpien ansaintalogiikkojen polulla

Keinot edustavat kyselyyn vastanneiden moninaisia näkemyksiä. Ne osoittavat, että odotetut toimet kestävyuden edistämiseksi ovat monimuotoisia ja osin keskenään erisuuntaisia. Osa ehdotuksista edellyttäisi taiteen julkisen rahoituksen lisääntymistä.

- Taiteilijoiden työelämävalmiuksien ja osaamisen vahvistaminen

Työelämävalmiuksien vahvistamisen tärkeys toistuu ja painottuu aineistossa. Osaamisen lisäämistä peräänkuulutettiin etenkin digitalisaatioon, talouteen, yrittäjyyteen ja hanketyöhön liittyvissä asioissa. Moni vastaaja nimesi myös kipeän tarpeen asenteiden muuttumiseen, jotta talous- ja kaupallinen osaaminen nähtäisiin tärkeänä ja haluttavana osaamisalueena taide- ja kulttuurialojen työssä. Myös kasvatustieteiden ja pedagogisen osaamisen vahvistamista tarvitaan. Osaamisen laaja vahvistaminen edellyttää täydennyskoulutusta jo ammattielämässä oleville.

Toimijat: *koulutusorganisaatiot toisella ja korkea-asteella*

- Ammattikuvien moninaisuuden ymmärrys alalla ja yhteiskunnassa

Yhteiskunnallisen ymmärryksen lisäämistä taide- ja kulttuurialoilla toimivien, etenkin freelancereiden, ammattikuvien ja toimeentulon lähteiden moninaisuudesta tarvitaan, jotta ala saisi tarvitsemansa tuen muutoksiin. Nykyisellään moni koki, ettei aloilla toimimisen realiteetteja riittävästi tunneta, mikä näkyy muun muassa toimeentuloturvan aukoissa. Moninaistuminen jatkuu edelleen. Moni toivoi rakenteiden ja prosessien tukevan siirtymistä erilaisten ammattikuvien ja ansaintalähteiden välillä. Myös median kriittistä ja moninäkökulmaista tarttumista alan todellisuuteen toivottiin.

Toimijat: *valtio, alan ammattiliitot, koulutusorganisaatiot, media*

- Perustulo tai alan realiteetit tunnistava sosiaaliturva

Perustulo oli kyselyn yleisin ehdotus korjauksena nykyisellään riittämättömästi alan tarpeisiin ja realiteetteihin vastaavaan sosiaaliturvan aukkoihin. Moni ehdotti myös taiteilijapalkan käyttöönottoa.

Toimijat: *hallitus*

- Esitysten elinkaarten pidentäminen

Esitysmäärien lisäämistä ja esitysten elinkaaren pidentämistä nostettiin esitävien taiteiden resurssiviisaana keinona niin taloudellisen kuin ekologisenkin kestävyuden näkökulmasta. Tueksi toivottiin rakenteita ja rahoitusmalleja, jotka tukisivat teosten elinkaarten pidentämistä sekä kotimassa että kansainvälisenä kiertuetoimintana. Siirtymää pidempien elinkaarten esitystoimintaan voisivat tukea esimerkiksi erilliset apurahat sekä tukien rahoitusehdot.

Toimijat: rahoittajatahot, alan organisaatiot, VOS-toimijat yhteistyökumppaneina

- Rahoituksen ja sen jakoperusteiden uudelleenarviointi

Pidemmät rahoitusjaksot ja rahanjakoperusteiden uudelleenarviointi olivat keskeisimmät ehdotetut keinot erityisesti vapaan kentän perusrahoituksen vajeeseen. Uusia perusteita voisivat olla mm. kestävyyskriteerit. Alustamaiset toimintatavat, kuten taiteilijaseurojen tai aluekeskuksien rahoittaminen lyhytaikaisten ja vain osaa hyödyttävien taiteilija-apurahojen sijaan mainittiin keinona rahoituksen kestävyteen; taiteilijaseurat voisivat näin paremmin tukea paikallisia taiteilijoita. Huolimatta selvityksen rajauksista, lisärahoituksen tarve oli merkittävin yksittäinen keino alan tukemiseen kyselyvastauksissa. Kulttuuribudjetin nostamista 1%:n kokonaisbudjetista toivottiin laajalti.

Toimijat: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Taiteen edistämiskeskus, valtio

- Verkosto- ja alustamaisten toimintamallien vahvistaminen

Yhteistyön, verkostomaisen toiminnan ja resurssien jakamisen vahvistamista taiteenalojen sisällä ja välillä pidettiin keskeisenä. Myös yhteiskunnan eri sektoreiden kanssa sekä erilaisten ja eri kokoisten toimijoiden välillä on rakennettava erilaisia yhteistyömalleja. Moni toivoi VOS-instituutioiden ja vapaan kentän yhteistyön lisäämistä molempien osapuolten kannalta reiluilla ehdoilla.

Toimijat: vapaan kentän organisaatiot ja toimijat, VOS-instituutiot, rahoittajat

- Digitalisaation parempi hyödyntäminen ja monetisointi

Digitaalisen ja teknologisen osaamisen edistämistä, digitalisaatioon liittyvien kestävyyshaasteiden ja -ratkaisujen ymmärtämisen lisäämistä sekä digitalisaation monetisoinnin kehittämistä pidettiin keskeisenä vapaan kentän kestäväns tulevaisuuden kannalta.

Toimijat: koulutusorganisaatiot, vapaan kentän organisaatiot ja toimijat, rahoittajat

Muutospolku 2: Taide osana yhteiskuntaa

Kestävyysongelmat ja kipupisteet

Toinen muutospolku vie tulevaisuuteen, jossa taide on normaali osa yhteiskunnan toimintaa. Taiteen sisällöt haastavat yhteiskuntaa, luovat utopioita, kyseenalaistavat valtaapitäviä ja kuvaavat yhteiskunnan epäkohtia. Samalla taiteen ala ymmärtää yhteiskunnan toimintaa ja muutoksia. Taiteen vapaan kentän instituutiot ja taiteen ammattilaiset pystyvät sujuvasti toimimaan osana yhteiskuntaa, hyödyntämään sen mahdollisuuksia ja sopeutumaan sen reunaehtoihin. Ala pystyy purkamaan toimintansa eriarvoisuuksia ja rajoitteita sekä tekijöiden että yleisöjen näkökulmasta.

“Jos halutaan että taide olisi siinä asemassa yhteiskunnassa kuin sen pitäisi olla, tän tyyppinen osaaminen pitäisi olla, pitäisi olla ainakin jonkunlainen ymmärrys siitä, miten asiat toimii.” (haastattelusitaatti)

Yhteiskuntasuhde kytkeytyy kaikkiin kestävyiden ulottuvuuksiin. Taloudellisen kestävyiden vajeena esiin nousevat yhteiskunnallisen osaamisen aukot liittyen muun muassa lakiin ja talouteen sekä poikkisektoraalisen yhteistyön puute, mikä näyttäytyy hyödyntämättöminä työ- ja ansaintamahdollisuuksina. Kulttuurisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyiden saroilla taide- ja kulttuurialalla nähdään olevan merkittävä potentiaali asioiden edistämiseen ja edelläkävijyyteen, jota ei kuitenkaan osata nykyisellään vielä riittävästi hyödyntää. Keskeisenä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden vajeena näyttäytyvät moninaisuuden puutteet ja eriarvoiset mahdollisuudet eri tasoilla.

Yhteiskuntasuhde purkautuu aineistossa kipupisteenä, joka koskee alan asemaa yhteiskunnassa. Onko taideala aliarvostettu ja kaltoin kohdeltu vai ylimielinen ja suhteellisuudentajuton odottaessaan erityistä arvostusta, rahoitusta ja erillisasemaa yhteiskunnassa. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus on aineistossa käsin kosketeltava, mutta niin on myös näkemys siitä, etteivät taidealalla toimivat aina ymmärrä riittävästi yhteiskunnallisia reunaehtoja, omaa vastuutaan toiminnastaan tai itse ylläpitämiään eriarvoisuuksia.

“Taiteilijoita olisi tärkeää saada palkattua työyhteisöihin osaksi erilaisia organisaatioita. Tällöin korkeasti koulutetut ammattilaiset ja taidekentän luova osaaminen synnyttäisi uusia innovaatioita ja toimintaa sekä tulisi mukaan ja näkyväksi yhteiskunnan eri osa-alueihin.” (kyselyvastaus)

“Koulutusten järjestäjien tehtävä sekä toisella että korkeasteella on kirkastaa taiteilijan ammattikuvaa, ja mitä se tarkoittaa yhteiskunnassa.” (kyselyvastaus)

Toinen kipupiste koskee sitä, missä, miten ja millä välineillä vapaan kentän ongelmia ratkaistaan. Varsinkin kysely- ja työpajavastauksissa on paljon toiveita vapaan kentän toimintaa ja laajemmin taidealaa koskevista erillisratkaisuksista, kohdennetuista toimenpiteistä ja taidealalle räätälöidyistä toimintatavoista. Erityisesti haastatteluissa taas painottuu, ettei taiteelle ole tarpeen tai yhteiskunnallisesti järkevää tavoitella tai ylläpitää erillisratkaisuja sellaisissa asioissa, jotka kuuluvat yleisen yhteiskuntapolitiikan puolelle. Haastatteluissa nostettiin esiin, ettei esimerkiksi taiteen erilliset sosiaaliturvaratkaisut tai jotkin veroratkaisut ole alalle pitkällä tähtäimellä järkeviä eivätkä edes yhteiskuntapoliittisesti mahdollisia.

“Taiteen näkeminen hyvin vanhanaikaisen maslow-tarvehierarkiassa ylhäällä aiheuttaa sen, että siitä ensimmäiseksi leikataan, kun tulee tiukat paikat...On ylipäättään haastaavaa panostaa taiteen vastuullisuuteen, jos se nähdään yhteiskunnan hierarkiassa huonossa asemassa, jolloin sekä arvostus että suunnatut resurssit ovat huonot, katkonaiset jne. Kun taloudellinen vastuu huomioidaan, on helpompi huomioida monimuotoisuus, ympäristötekijät jne.” (kyselyvastaus)

“Taito olla osana yhteiskuntaa ja nähdä itsensä osana normaalia yhteiskuntaa, samassa yhteiskunnassa kuin muutkin kansalaiset. Purkaa myös sitä, että taide tulisi erillistapauksena muun muassa rahoituskusteluihin.” (haastattelusitaatti)

Muutospolkua tukevat kyvykkyydet

Kyvykkyys toimia yhteiskunnan normaaleissa rakenteissa

Taide, taidetta koskeva yhteiskunnallinen keskustelu, taidekasvatus sekä taiteen tekijöiden ja yleisöjen monimuotoisuus ovat osa normaalia yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisen keskustelun välineitä. Taiteen asemaa yhteiskunnassa tuetaan monin keinoin ja sitä on tarpeen edelleen vahvistaa. Taidealan aseman vahvistamisen rinnalla aineistossa korostuu taidealan ammattilaisten ja organisaatioiden oma kyvykkyys toimia yhteiskunnan rakenteissa. Taidealalla on yhtä lailla vastuu ymmärtää muun yhteiskunnan toimintaa ja toimia siinä.

“Mielestäni taiteilijan työn laajuutta tulee tosiaan ravistella: kestävyys syntyy kun taiteilija voi työskennellä hyvin laaja-alaisesti eri puolilla yhteiskunnan rakenteita. Tämä on asennetyötä, lobbaamista, keskustelun fasilitoimista ja innostavien esimerkkien benchmarkkaamista ja viestimistä.” (kyselyvastaus)

Tieto ja ymmärrys yhteiskunnan kehityksestä, sen syistä ja seurauksista sekä arvoista on osa yhteiskunnassa toimimisen kyvykkyyttä. Yhteiskunnan toimintalogiikan parempi tuntemus vahvistaa kykyä saada haluamiaan asioita eteenpäin. Kun taidealan edistämisessä kyetään puhumaan taloudesta, politiikasta ja lainsäädännöstä näiden alojen kielellä ja käsitteillä, on omankin aseman vahvistaminen helpompaa.

“En edusta tämän hetken taloudellista paradigmaa, mutta jos halutaan muuttaa, pitää tuntea sen toimintatavat. Sitten vasta pystytään haastamaan. Talouskyvykkyys on se asia, joka pitää osata.” (haastattelusitaatti)

“Loppujen lopuksi kaikki on ihmisiä, myös valtionhallinnossa. Sinne pitää saada enemmän meikäläisiä, muuten mikään ei muutu. Myös liike-elämään. Esim. eläkevakuutusfirmat sijoittaa jatkuvasti rahaa, meidän pitäisi muutenkin olla enemmän elinkeinoelämässä. Ollaan erillisaareke, mutta ei pitäisi olla.” (haastattelusitaatti)

Sama koskee laajemmin poliittisen ja hallinnollisen valmistelun ja päätöksenteon osaamista ja niissä toimimista. Aineistoissa toivotaan poliittisen keskustelun lisääntymistä, mutta samalla vieroksutaan politisoitumista. Lienee odotettavaa, että taidetta ja erityisesti sen resursseja koskeva keskustelu politisoituu muun muassa rahapeliteutoitoin liittyvien ratkaisujen ja kuntia koskevien rakenteellisten ja rahoituksellisten muutosten takia. Politisoitumisen myötä kyvykkyys ohjata, rajata ja suunnata poliittista keskustelua, ymmärtää ja tulla ymmärretyksi nousee keskeiseen asemaan.

“Taidealan tunnistaminen ja tunnustaminen tasavertaiseksi elinkeinoksi kaikissa hyvinvointiyhteiskunnan eri rakenteissa. Taiteilijoiden täytyy pyrkiä käyttämään yhteiskunnallista näkyvyyttään siihen, että näistä asioista puhutaan ja taiteilijoiden elämää ja ansaintalogiikoita avataan kärsivällisesti muulle yhteiskunnalle. Lopulta päätökset ovat poliittisia ja siksi taiteilijoiden täytyisi pyrkiä aikaisempaa enemmän myös politiikkaan.” (kyselyvastaus)

“Kulttuuri päivänpolitiikan ytimeen! Miten tämä tehdään? Veikkaus-sotku nosti sen sinne hetkeksi, mutta miten saadaan poliitikot osoittamaan jatkossakin kiinnostusta kulttuuria ja taidetta kohtaan.” (haastattelusitaatti)

Kyvykkyys toimia yhteiskunnan normaaleissa rakenteissa edellyttää paitsi tietoa ja ymmärrystä, myös verkostoja ja kestäviä toimintamalleja, joiden avulla vapaata kenttää tukevia toimenpiteitä voidaan rakentaa. Yhteiskunnan muiden tavoitteiden ja periaatteiden tuntemisen lisäksi keskeistä on tunnistaa vapaan kentän ominaispiirteet ja toimintaedellytykset. Taidealakohtaiset rajat ylittävien yhteisten päämäärien muodostaminen ja yhteneväinen edunvalvonta ovat erilaisuudesta ja moninaisuudesta johtuen haastavia, mutta tärkeitä tehtäviä. Esimerkiksi yhteisten politiikkaehdotusten valmistelu on saanut jo pandemian aikana toimivia muotoja, joita tarvitaan myös pandemian jälkeen.

“...taiteen kentän ammattiliitot ovat heikkoja verrattuna suurten jäsenmäärien ja ammattiliittoihin. Tämä heikkous on korostunut korona-aikana, jolloin mm. MaRa on saanut vahvalla edunvalvonnallaan muutettua ja aidosti vaikutettua jäsentensä etuihin, kuten ansionmenetysten korvauksiin jne....Taidealojen ammattiliittojen olisi syytä olla huomattavasti isompien raamien alla. Kaikkien taidealojen ammattiliittojen olisi syytä yhdistyä (vrt. esim nyk. teollisuusliitto). Tällöin painoarvomme ja edunajamisemme ei ole pienten yksittäisen taiteen sektorien etujärjestöjen vastuulla”
(kyselyvastaus)

Taiteen vapaata kenttää ja sen ammattilaisia koskevien erillisratkaisujen sijaan kestävyyttä parantavat sellaiset yhteiskunnan rakenteet, joissa taiteen aloja kohdellaan oikeudenmukaisesti yhtenä muista. Pandemia on valaissut näitä piirteitä tehokkaasti esimerkiksi rajoitusten, pandemiatukien, yritystukien ja sosiaaliturvan piirissä. Tämä ei palvele vain taidealaa, vaan laajemmin yhteiskunnan niitä aloja, joille luonteenomaista on sirpaleinen ja katkonainen ansainta tai aineeton pääoma. Taidealaa tukevat ratkaisut voivat luoda kestävästä yhteiskuntarakennetta muillekin heikommassa asemassa oleville ammattiryhmille.

Kyvykkyys moninaisuuden normalisoimiseen

Toinen tarvittava kyvykkyys Taide osana yhteiskuntaa -muutospolulla on kyky normalisoida moninaisuutta. Siinä missä sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä yhteiskunnan on kyettävä muuttamaan sitä mukaa kun sen jäsenet muuttuvat, on vapaan kentän ja sitä tukevien rakenteiden sisäistettävä erilaiset yleisönsä ja tekijänsä. Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi -raportissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021), kuten myös tätä selvitystä varten kerätyssä aineistossa painotetaan, että niin taide- ja kulttuurialojen organisaatioiden henkilöstössä kuin myös taiteen ja kulttuurin päätöksentekooelimissä tulee olla nykyistä enemmän erilaisia ja erilaista taustoista tulevia ihmisiä mukana. Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi -raportti toteaa, että väestön moninaistuminen on huomioitava valtavirtaistettuna kaikessa taide- ja kulttuuripoliittisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa ja että moninaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvää osaamista on kehitettävä taide- ja kulttuurialan organisaatioissa.

Aineistosta nousee esiin tarve normien kyseenalaistamiselle, kriittisen ajattelun vahvistamiselle sekä laajalle keskustelulle totutuista taidekäsityksistä. Moninaisuuskoulutusta tarvitaan paitsi koulutusorganisaatioissa myös rahoituspäätöksiä tekevien vertaisarvioitsijoiden keskuudessa. Lisäksi päätöksentekoon tarvitaan mukaan moninaisista taustoista tulevia ja erilaisia taidekäsityksiä edustavia henkilöitä. Tämän selvityksen aineistossa taide- ja kulttuurialan koulutukseen toivottiin sisällytettävän nykyistä enemmän yhdenvertaisuuteen, saavutettavuuteen ja

antirasismiin liittyviä aiheita. Moninaisista taustoista tulevat taide- ja kulttuurialan ammattilaiset nähtiin vielä pitkälti hyödyntämättömänä voimavarana. Sen lisäksi että moninaisuuden vahvistaminen nähdään keskeisenä kokonaisvaltaisesti kestävä taidealan rakentamisessa, erilaisista taustoista tulevat ihmiset voisivat toimia nykyistä enemmän esimerkiksi kouluttajina ja asiantuntijoina sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden teemoissa.

Vaikka moninaisuuden vahvistamisen koettiin aineistossa edellyttävän lisärahoitusta, myös toiminta- ja menettelytapoja uudistamalla voidaan saada paljon muutoksia aikaan. Valtiolla nähtiin olevan ennen kaikkea toimintoja ohjaava rooli lainsäädännön ja rahoituksen kautta. Taiteen yhteiskunnallisen roolin vahvistamisen lisäksi taidealan on kyettävä tunnistamaan ja käsittelemään alan sisällä vallitsevia eriarvoisuuksia ja rajoitteita sekä vahvistamaan moninaisuutta kaikilla tasoilla. Suomalainen taide- ja kulttuuriala nähtiin vielä melko homogeenisenä, mikä ei vastaa moninaistuvan yhteiskunnan todellisuutta. Moninaisuuden puute näyttäytyy pitkälti rakenteellisena ongelmana, joka ulottuu eri tasoille taiteen perusopetuksesta ja taiteen harrastamisesta yleisöjen moninaisuuteen sekä korkeakoulutuksesta rahoituspäätöksiin ja työllistymismahdollisuuksiin.

“Suomalaiseen kulttuurin liittyvässä keskustelussa toistuu sama jargon ja retoriikka. Suomalaisen kulttuurin narratiivi ja ison yleisön kulttuurikäsitys on vielä melko homogeeninen, mikä on ristiriidassa nykyisen todellisuuden kanssa. Ymmärrys kulttuurista kuitenkin moninaistuu koko ajan.” (haastattelusitaatti)

Yhtenä konkreettisena esteenä ulkomaalaissyntyisten ja -taustaisten mahdollisuuksille edetä ammatillisesti taiteen ja kulttuurin aloilla nähtiin kielivaatimukset. Työllistymisen lisäksi vieraskielisten keskuudessa vaikeana näyttäytyy ajankohtaisen tiedon saaminen esimerkiksi avoimista työpaikoista, vaikuttamismahdollisuuksista tai pandemiatilanteesta sekä oman äänen esiin tuominen. Moninaistuvassa yhteiskunnassa taidealan on kyettävä tunnistamaan, tunnustamaan ja purkamaan niin alan sisäisen kuin yhteiskunnallisenkin kestävyuden tiellä seisovia kieliesteitä.

“Most of the International Students from KuvA and TeaK complain about the fact that ONLY Finnish speakers have access to the job opportunities, thus, leaving them with no other change than return to their countries of origin. Also, foreign artists and creatives living and working in Finland with teaching experience and high qualifications never get jobs at the University, not only because the open calls are not communicated formally, but also because they are not even considered for the job since the employer demands Finnish language as a mother language.” (kyselyvastaus)

Kuten yhteiskunnassa toimiminen, myös moninaisuuden normalisoiminen on kaksisuuntaista. Taiteella nähtiin olevan merkittävä potentiaali toimia sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden saralla edelläkävijänä, näkyväksi tekijänä ja yhteiskunnallisen keskustelun herättäjänä. Eräs haastateltavista korosti taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallista, sivistävää ja yhteistä sosiaalista vastuuta lisäävää merkitystä. Hän huomautti, että monet sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyyteen liittyvät konseptit ja teemat, kuten kulttuurinen omiminen ja intersektionaalisuus, ovat nousseet laajempaan keskusteluun juuri taiteen kautta. Aineistossa nouseekin esiin taiteellisen ja kulttuurisen aktivismin rooli ja merkitys moninaisuus- ja kestävyysasioiden eteenpäin viemisessä. Yhteiskunnallinen vaikut-

tavuus vaatii kuitenkin parempaa kohtaamista taiteen ja yhteiskunnan muiden sektorien välillä. Eri muutospolut ja niillä edellytettävät kyvykkyudet ovat siis tiukasti kiinni toisissaan.

Aineistossa ehdotettuja keinoja ja ratkaisuja yhteiskunnallisen läsnäolon polulla

Keinot edustavat kyselyyn vastanneiden moninaisia näkemyksiä. Ne osoittavat, että odotetut toimet kestävyysedistämiseksi ovat monimuotoisia ja osin keskenään erisuuntaisia. Osa ehdotuksista edellyttäisi taiteen julkisen rahoituksen lisääntymistä.

- Taide- ja kulttuurialan roolin vahvistaminen kulttuurisen kestävyysedistämisen edelläkävijänä

Jotta taide- ja kulttuuriala voisi ottaa edelläkävijän roolin kulttuurisen kestävyysedistämisen edistämisen ja yhteiskunnallisen keskustelijana, tarvitaan lisää osaamista ja halua keskustella vaikeistakin teemoista sekä yhteiskunnassa että alan sisällä. Aineistosta nousi esiin myös tarve laajemmalle keskustelukulttuurin muutokselle. **Toimijat:** taide- ja kulttuurialojen organisaatiot, taiteilijaseurat ja -liitot, taiteilijat ja muut alan ammattilaiset, koulutusorganisaatiot

- Taiteen ja kulttuurin aseman vahvistaminen vastuullisena ja kestävässä elämäntavassa ja kulutuksen muotona

Aineistossa nähtiin tarpeellisuutta vahvistaa ymmärrystä sekä osaamista viestiä taiteesta kestävässä elämäntavassa ja kulutuksen muotona. Tarkemmat toimet jäivät kuitenkin määrittelemättä jäävin toimin. Lisäksi osa korosti tarvetta avoimelle, kriittiselle ja rehelliselle keskustelulle erilaisten taide- ja kulttuurisisältöjen kestävyysedistämisestä. **Toimijat:** koulutusorganisaatiot, taidealan toimijat ja organisaatiot

- Taiteen roolin ja aseman vahvistaminen peruskoulussa

Peruskouluun toivottiin ennen kaikkea lisää taideopetusta, taide- ja kulttuuritahtumia sekä erilaisia harrastusmahdollisuuksia myös varsinaisen opetuksen ulkopuolella. Alueellinen vaihtelevuus mahdollisuuksissa osallistua taideopetukseen ja harrastuksiin sekä näiden mahdollisuuksien tasossa nähtiin vakavina eriarvoisuutta aiheuttavina asioina. **Toimijat:** hallitus, opetus- ja kulttuuriministeriö, kunnat

- Taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen ulottuvuuden ja aseman vahvistaminen

Taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen aseman vahvistaminen oli yksi useimmin toistuvista keinoista alan kestävyysongelmiin vastaamisessa. Keinona esitettiin esimerkiksi poliittisten päättäjien ja median edustajien kouluttamista ja pereh-

dyttämistä alaan ja taiteilijoiden työhön sekä selkeää viestintää heidän suuntaansa taidekentän taholta. Toisaalta tarpeeksi nimettin alan sisäinen asenne-muutos ja aito halu toimia yhdessä muiden alojen ja yhteiskunnan osa-alueiden kanssa sekä motivaatio ymmärtää paremmin niiden toimintaa ja realiteetteja.

Toimijat: taiteilijaseurat ja -liitot, taide- ja kulttuurialan organisaatiot, koulutusorganisaatiot, poliittiset päättäjät, media

- Yhteiskunnallisen roolin ja osaamisen vahvistaminen taide- ja kulttuurialojen koulutuksessa

Taiteilijuus pitäisi ymmärtää yhteiskunnallisena työnä, ja taide- ja kulttuurialan ammattilaisten tulisi paremmin hahmottaa työnsä yhteiskunnallinen merkitys. Tutkinto- ja täydennyskoulutus on keino tarjota taide- ja kulttuurialan opiskelijoille ja ammattilaisille nykyistä enemmän yhteiskunnallisen toiminnan kykyjä mm. yhteiskuntapolitiikkaan, yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen sekä poikkitieteelliseen yhteistyöhön liittyen.

Toimijat: koulutusorganisaatiot eri tasoilla, täydennyskoulutus

- Osallistumisen kynnysten madaltaminen ja eriarvoisuuksiin puuttuminen

Aktiivista yhdenvertaisuus-, saavutettavuus- ja moninaisuustyötä taidealan sisällä sekä yhteistyössä yhteiskunnan eri sektoreiden kanssa pidettiin ensiarvoisena keinona. Moninaisista taustoista tulevien ihmisten osallistumisen esteitä pitäisi nykyistä vahvemmin purkaa ja eriarvoisuuksiin puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Peruskoulun lisäksi myös taiteen perusopetusta ja sen alueellista eriarvoisuutta kommentoitiin usein keinona kestävyuden vahvistamiseen.

Toimijat: opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, kunnat, koulutusorganisaatiot, taide- ja kulttuurialan organisaatiot

- Poikkitieteellisen ja -tieteellisen yhteistyön vahvistaminen

Taidealojen yhteistyötä muiden alojen organisaatioiden kanssa sekä taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia ja -halua muilla sektoreilla pidettiin tärkeinä seikkoina paitsi taiteilijoiden työllistymisen edistämisen myös uudenlaisten ratkaisujen ja ajattelun kehittämisen sekä taiteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmista. Poikkitieteellisen yhteistyön kautta molemminpuolinen ymmärrys ja arvostus voisi kasvaa merkittävästi. Esimerkiksi digitalisaation saralla taideala voisi oppia paljon muilta sektoreilta, kun taas yhteistyö taidekentän kanssa voisi avata uusia mahdollisuuksia ja tuottaa lisäarvoa muille aloille ja sitä kautta myös laajemmalle yhteiskunnalle.

Toimijat: koulutusorganisaatiot, taidealan organisaatiot, taiteilijaseurat ja -liitot, tiedotuskeskukset, poikkihallinnollinen yhteistyö

Muutospolku 3: Murrokset muutosvipuina

Kestävyysongelmat ja kipupisteet

Kolmas muutospolku vie tulevaisuuteen, jossa taide- ja kulttuuriala pystyy varautumaan, vastaamaan ja sopeutumaan muutoksiin, ja jossa murrokset ovat mahdollisuuksia. Murrokset voivat olla pitkiä ja hitaita, kuten Suomen väestörakenteen ikääntyminen ja kaupungistuminen; sykäyksittäin muuttuvia, kuten ilmastomuutoksen vaikutukset tai talouden suhdanteet tai äkillisiä ja rajuja, kuten pandemiat.

Aineistossa eniten puhuttelevat kipupisteet koskevat taidekentän omaa tilannetta. Taidealan rakenteet ovat pysyneet pitkään kohtuullisen samana erityisesti valtionosuusrahoitteisten rakenteiden osalta. Samalla se on pitänyt paikallaan myös vapaan kentän kehittymisen reunaehtoja. Muutoksen tarpeet ja paineet ovat haastateltavien mukaan kasautuneet.

Aineistossa yhtenä taloudellisen kestävyuden haasteena ja toisaalta alaa voimakkaasti jakavana kysymyksenä näyttäytyy VOS-järjestelmä ja julkisen rahoituksen jakoperusteet. Siinä missä toiset näkivät VOS-systeemin koko ekosysteemiä jäykistävänä järjestelmänä, toiset korostivat sen positiivista merkitystä koko alan kestävyuden kannalta.

Jo tämän selvityksen lähtökohtana oli, että jonkun täytyy muuttua rakenteessa ja tavassa toimia. Toimintamallien pitää tuottaa uudenlaista tapaa olla kestävästi olemassa. Veikkausvoittovarojen muutos, mahdolliset kulttuurin rahoituksen leikkaukset valtion budjetissa tai kuntarakenteen ja -rahoituksen murrokset lisäävät painetta tehdä rakenteellisia muutoksia vapaan kentän toimintaedellytyksiin.

“Pitäisi herätä siihen todellisuuteen että ei voida olla yhdessä siilossa kuin maailma ei muuttuisi ollenkaan. Maailma muuttui jo ennen pandemiaa. Ollaan kyetty olemaan talviunessa kaikki nämä vuodet ja vuosikymmenet.” (haastattelusitaatti)

Taiteen tuottamisen, jakelun ja kokemisen kanavat ovat niin ikään murroksessa. Digitalisaatio on yksi suurimpia erikseen mainittuja kyvykkyyshaasteita. Koronapandemian myötä monet taiteilijat ja alan organisaatiot ovat joutuneet omaksumaan uusia digitalisaatioon liittyviä tietoja ja taitoja nopeasti, mutta siitä huolimatta alan osaamisvajae digitalisaation ja teknologian saralla nähtiin yhtenä keskeisimmistä haasteista, jonka ratkomiseksi toivottiin toimia koulutusorganisaatioilta sekä yhteistyötä eri sektorien ja korkeakoulujen välillä. Uudenlaista osaamista ei tarvita vain digitaalisten sisältöjen luomisessa, vaan ennen kaikkea on tunnistettu tarve välittämättömään ammattiosaamisen vahvistamiselle digitaalisessa toimintaympäristössä (esim. Mäenpää, 2021): tarvitaan osaavia ammattilaisia sekä taiteen ja kulttuurin sisällöille soveltuvia alustoja ja työkaluja.

“Mitä tää oikeasti tarkoittaa tämä mielipuolinen digivallankumous, joka on oikeastaan vasta alkamassa. Mitä se tarkoittaa taidealalla? Tämä on uskoakseni teidän suurin kysymys. Tekoäly jo kirjoittaa hyviä dekkareita ja säveltää sinfonioita. Mihin tämä johtaa?” (haastattelusitaatti)

Esimerkiksi Luovan talouden tiekartta -raportissa (Tarjanne, 2020) digitalisaatio näyttää yhtenä merkittävimmistä murroksista luovilla aloilla. Myös Cuporen selvityksessä digitalisaatio nähdään keskeisenä kulttuurialaan vaikuttavana murroksena, johon on eri maissa vastattu monin eri tavoin niin pande-

mian aikana kuin sitä ennenkin. Kulttuuripolitiikan kannalta keskeisimpiä keskustelunaiheita luovien alojen digitalisaatioon liittyen ovat Cuporen selvityksen mukaan digitaalisen luomisen uudet muodot ja niiden tukeminen; digitaalisten viestintäkanavien uudet muodot ja digitaalinen vuorovaikutus yleisön kanssa; digitaalisuuden vaikutus osallistumiseen, taiteen saatavuuteen ja saavutettavuuteen; tarve tukea alan toimijoiden ammattitaitoa; tarve uusille digitaalisille toimintamalleille sekä pandemian tuoman digitaalisen muutoksen pysyvyys tai väliaikaisuus (Ruokolainen ym. 2022. Ks liite 1).

Yhteiskunta ei ole laajemminkaan muuttumassa vakaammaksi. Pandemia, ilmastomuutos tai väestön ikääntyminen ja muuttoliike muuttavat yhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja ihmisten elinehtoja. Keskeinen kysymys on, miten taidealalla sopeudutaan vaihteleviin tilanteisiin, pystytään vaikuttamaan ja muuttamaan toimintatapoja ja asenteita kestäväällä tavalla. Toisaalta, miten lisätään ja kannatellaan yhteiskunnan vakautta ja kykyä muuttua yhteiskunnallisissa myllerryksissä. Esimerkiksi alueellisen kulttuuritoiminnan muutos, paikalliskulttuurin uusi renessanssi, toisi taiteelle aivan uusia ulottuvuuksia, mutta myös haasteita.

“Onnellisuus ja merkityksellisyys. Meidän ala toimii sillä alueella. Luo merkityksiä, luo onnellisuutta, luo elämän tarkoituksen. Oikeasti uskon siihen. Sitä kautta syntyy syy olla olemassa.” (haastattelusitaatti)

Vapaan kentän näkökulmasta murroksissa ei ole kyse vain entisten, vaikka nitisevienkin rakenteiden musertumisesta, vaan siitä, ettei tilalle pystytä ennakoivasti rakentamaan uutta, parempaa järjestelmää. Pandemia on jo osoittanut, että hyvät ja kannattavat asiat voivat kadota, jos olosuhteet muuttuvat mahdottomiksi. Murrosten merkitys on myös henkinen: jos tulevaisuudennäkymää ei ole, epävarmuus ja toivottomuus vain pahentavat alan toimintaedellytyksiä. Toisaalta muutoksiin varautuminen ja aktiivinen toimijuus luovat tunnetta, että ala otetaan tosissaan, sillä on arvoa ja mahdollisuuksia.

Muutospolkua tukevat kyvykkyydet

Kyvykkyys jäsentää ja edistää muutoksia

Murrokset ovat tilanteita, joihin on vaikea vaikuttaa. Ne tulevat eteen, halusi tai ei. Kyvykkyys ennakoida ja tunnistaa murroksia, jäsentää ja edistää niiden ratkaisuja ja lopulta saada aikaan päätöksiä silloin, kun niitä on tehtävä, on vapaan kentän tulevaisuuden kannalta keskeinen kyvykkyys. Se edellyttää ajantasaista tietoperustaa, systeemistä ajattelua, vaikuttamisen kanavia, yhteistyösuhteita ja -rakenteita sekä kykyä luoda yhdessä rakentavia ehdotuksia.

Muutosten ja niiden vaikutusten hahmottaminen systeemisenä on olennainen osa tätä kyvykkyyttä. Alan sirpaleisuus jättää alan kokonaisuymmärryksen hämärään, jolloin systeemisten vaikutusten tunnistaminen on vaikeaa. Esimerkiksi taiteen rahoituksen kestävyysongelmaa ja taiteen kentän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia on analysoitu perusteellisesti Suomen Kulttuurirahaston Rahan kosketus -katsauksessa (2015). Konkreettista keskustelua esimerkiksi taiteen rahoituksen suunnista ja päämääristä on kyettävä käymään niin vapaan kentän sisällä kuin koko taidealalla. Tiedollinen pohja muutoksille ja niiden vaikutuksille tarvitaan usein nopeasti. Ulkoisen, lobbaamiseen tarvittavan tiedon rinnalla tietoa on kuitenkin tarpeen luoda myös alan itseymmärryksen tueksi.

Toisenlainen muutoksen synnyttämisen tarve rakentuu digitalisaation ympärille. Digitalisaatio näyttäytyy aineistossa ansainnan suurena lupauksena, mutta sen konkreettiset tarpeet ja edellytykset ovat yksi aineiston yllättävimmistä hilyjaisuuksista. Digitalisaatio näyttäytyy edelleen enemmän teknisenä ratkaisuna entisenlaisen taiteen levittämiseen. Digitalisaation uudet mahdollisuudet jäävät aineistossa tunnistamatta ja lupaavat esimerkit nimeämättä. Digitalisaatio taiteen murroksena käsittää lukuisia rinnakkaisia prosesseja, joiden kaikkien on edettävä, jotta muutos voi kokonaisuudessaan toteutua hallitusti ja toivotusti. Esimerkiksi alustatalouden oikeudenmukaisuuteen liittyvät laki- ja sopimuskysymykset, tarvittavat osaamiset, laitteet sekä laajemmin kyky kuvitella uusia tapoja toteuttaa digitalisaatiota taiteessa ovat haasteita sekä yksilö- että organisaatiotasolla. Toistuva huomio on, että digitalisaatio on jokin uusi ulottuvuus taiteelle, ei nykyisten tekemisen tapojen jakelukanavan muutos.

Kyvykkyys viedä läpi rakenteellisia kehitysaskelaita

Rakenteellisten kehitysaskelaiten läpivienti on jatkumoa muutosten jäsentämisen ja edistämisen askelaitelle. Siinä on kyettävä päättämään, miten ja missä mittakavassa muutokset ovat mahdollisia ja miten muutokset saadaa aikaan. Arkisella tasolla tämä koskee esimerkiksi hankkeiden tavoitteen ja vaikuttavuuden rakentamista niiden vakiinnuttamisen kyvyn pohjalta.

“Suomessa mielellään pilotoidaan ja kokeillaan, mutta nykyisellään rohkeus tehdä muutoksia niiden jälkeen puuttuu. Tästä pitäisi päästä eteenpäin. Kun lähdetään kokeiluihin, myös seuraavan stepin pitää olla selvillä: mihin tulokset tähtäävät, mitä niiden valossa tehdään kokeilun jälkeen?” (haastattelusitaatti)

Rakenteellisista muutoksista keskeisimmät aineistossa toivotut liittyvät apurahajärjestelmän muutoksiin kohti perustuloa tai taiteilijapalkkaa, alustamaisen taiteellisen toiminnan tukimallin kehittämistä eri muodoissaan sekä kuntien kulttuuritoiminnan, erityisesti esittävän taiteen järjestämistavan muutoksia. Näiden edellytyksistä ja mahdollisuuksista, tai edes siitä, kenen päätettävissä ne lopulta ovat, ei aineistossa synny selkeää kuvaa. Muutosta on vaikea rakentaa kestävästi, jos sitä, sen päätöksentekoprosessia ja sen suhteita muuhun yhteiskunnan toimintaan ei hahmota.

Alueellisissa toiminnan tavoissa on paljon rakenteellisten muutosten uudelleenajattelun mahdollisuuksia, jotka liittyvät eri taiteenalojen tasa-arvoiseen saavutettavuuteen valtakunnallisesti. Samaa aikaan kuntien tehtävät muuttuvat ja kuntien kyky tuottaa kulttuuripalveluita erilaistuu. Uudenlaiset toimintamallit, joissa esimerkiksi alueiden, kuntien, valtion ja säätiöiden yhdensuuntaisia tarpeita voisi rakentaa yhteisten monirahoitteisten toimintamallien varaan, tarjoavat uudenlaisia saavutettavuutta lisääviä, paikallisen kulttuurin erityisyyttä lisääviä tai vaikkapa erilaisia yleisöjä tavoittavia toimintamalleja.

Yksi kipupiste, joka koskee kaikkia muutospolkuja, on se, miten vastaajat käsittävät toimijuuden mahdollisuuden ja velvollisuuden. Kyselyvastauksissa ja työpaja-aineistoissa toistuu valtion vastuu paitsi taiteen rahoituksesta, myös kehittämisen aktiivisesta suunnan näyttämisestä ja muutoksen synnyttämisestä. Tähän liittyy haastatteluissa voimakkaita odotuksen, voimattomuuden ja turhautumisen tunteita. Ratkaisujen puute koetaan arvostuksen ja tahdon puutteena. Vastuuta nähdään olevan “yhteiskunnalla”, joka ei kohtele taidetta sen ansaitsemalla tavalla. Käsitys toimijuudesta on pitkälti ylhäältä alaspäin suuntautuva.

Toimijuuden käsittelytapa on kuitenkin murtumassa. Se näkyy ennen kaikkea haastatteluissa, joissa eritellään ja kohdennetaan toimijuutta tarkemmin taiteen välittäjätasolle. Säätiöiden toimintatapojen tunnistetaan haastatteluissa jo muutuneen: niiden nähdään haluavan itse ohjata rahoitusta muun muassa alan strategisemmän kehityksen tueksi. Suuret kaupungit näyttävät aineistoissa entistä aktiivisempina kulttuuripolitiikan tekijöinä. Pienemmissä kaupungeissa ja kunnissa on haastateltujen mukaan uudenlaisia tapoja toimia, mutta toisaalta paikkoja, joissa kulttuuripoliittisen toimijuuden koetaan katoavan kokonaan.

Rohkaiseva esimerkki on museoalan kyky viedä läpi Museokortin kaltainen iso toimintatavan uudistus sekä kyky muodostaa alan yhteinen ehdotus valtionosuusjärjestelmän uudistamiseksi. Rahoittajia, edunvalvontajärjestöjä ja alan instituutioita kokoavan kehittämistavan syntyä pidetään haastatteluissa olennaisena, mutta vasta syntymässä olevana ilmiönä. Se ei indikoi vielä ruohonjuuritasolta syntyvän, alhaalta ylöspäin suuntautuvan toimijuuden vahvistumista. Sitä voisi kuvata keskitasolta ylös- ja alaspäin suuntautuvana toimijuutena ja sen roolin vahvistumisena alan kehityksessä.

“Tarvitaan joku ulkopuolinen taho, joka yhdistäisi olemassa olevat etujärjestöt ja toimisi alan äänitorvena. Taideyliopiston alla on jo kolme eri taiteenalaa ja sitä kautta olisi mahdollisuus alkaa käynnistää neuvotteluja eri toimijoiden kanssa.”
(kyselyvastaus)

Koronapandemian aikaisessa toiminnassa toimijuus näyttää vahvistuneen. Edunvalvontajärjestöt ovat aktivoituneet koronapandemian aikana, koonneet yhteisiä rintamia ja muodostaneet yhteistä toimintatapaa akuuteissa kysymyksissä. Toimijaroolin murros on toisaalta ottanut takapakkia pandemia-aikana. Haastatteluissa on turhautumista sitä kohtaan, että toimialojen pyrkimys ottaa vastuuta suunnittelusta ja arvioinnista pandemia-ajan toimintamalleista on jäänyt huomioidimatta ja hyödyntämättä. Poikkeusaikoina poliittiset päättäjät ja viranomaiset eivät kentän kokemuksen mukaan kyenneet tunnistamaan kentän ammattitaitoa sekä itseään että yhteiskunnan toimivuutta koskevissa asioissa. Tämäkin seikka on entisestään nakertanut luottamusta ja kyseenalaistanut pandemia-ajan rajoitustoimien perusteita.

Aineistossa ehdotettuja keinoja ja ratkaisuja murrosten ja muutosten polulla

Keinot edustavat kyselyyn vastanneiden moninaisia näkemyksiä. Ne osoittavat, että odotetut toimet kestävyysedistämiseksi ovat monimuotoisia ja osin keskenään erisuuntaisia. Osa ehdotuksista edellyttäisi taiteen julkisen rahoituksen lisääntymistä.

- Yhteistyön ja verkostomaisen toiminnan vahvistaminen

Niin alan sisäisellä kuin myös sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä voidaan paremmin kehittää kestäviä ja muutosjoustavia ratkaisuja ja rakenteita, jotka pysty-

vät vastaamaan myös muuttuviin globaaleihin ja yhteiskunnallisiin tilanteisiin.
Toimijat: *alan organisaatiot, poikkihallinnollinen yhteistyö, opetus- ja kulttuuriministeriö, koulutusorganisaatiot*

- **Taidealan roolin ymmärtäminen ja vahvistaminen kestävän tulevaisuuden kuvittelijana ja mahdollistajana**

Taiteella on kyky nostaa esiin erilaisia näkökulmia, herättää keskustelua ja tarjota välineitä tulevaisuutta ja muutosta koskevan tiedon kokemukselliseen prosessointiin. Vastauksissa toivottiin taide- ja kulttuurialan roolin tunnistamista ja vahvistamista kestävän tulevaisuuden kuvittelijana ja mahdollistajana.

Toimijat: *taiteilijat ja muut alan ammattilaiset, alan organisaatiot, koulutusorganisaatiot, media*

- **Taidealan roolin vahvistaminen ekologisen kestävyiden kysymyksissä**

Moni vastaajista piti tärkeänä taide- ja kulttuurialan oman ekologisen kestävyiden parantamista ennen kaikkea matkailun ja materiaalien käytön hiilijalanjälkeä pienentämällä. Alalle toivottiin ekologisen kestävyiden kehittämiseksi yhteisiä toimintaohjeita ja -tapoja. Ennen kaikkea ekologisen kestävyiden saralla kuitenkin korostettiin taidealan roolia yhteiskunnallisen keskustelun avaajana, uusien näkökulmien tuojana ja näkyvänä ravistelijana

Toimijat: *taiteilijat ja muut taide- ja kulttuurialojen ammattilaiset, alan organisaatiot, tiedotuskeskukset, taiteilijaseurat ja -liitot, koulutusorganisaatiot*

- **Taide- ja kulttuurialojen kestävä kehityksen tukeminen osaamista tukemalla ja vahvistamalla**

Alan organisaatioille ja toimijoille tarjottava asiantuntijatuki, entistä laajemat lisäkoulutusmahdollisuudet sekä ala- ja sektorirajat ylittävä ammatillinen ja asiantuntijayhteistyö ovat mahdollisia lähestymistapoja eri kestävyyshaasteissa tarvittavan osaamisen puutteen ratkaisemiseksi.

Toimijat: *opetus- ja kulttuuriministeriö, Taiteen edistämiskeskus, Taideyliopisto, järjestöt, yritykset*

- **Moninaisuuden, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden aktiivinen vahvistaminen**

Moninaisuuden tarpeisiin ja kyvykkyysspuutteisiin vastaamiseksi tarvitaan lisää osaamista, koulutusta, muutoshalua, asennemuutosta ja avointa, rakentavaa dialogia vaikeistakin aiheista.

Toimijat: *taiteilijat ja muut taide- ja kulttuurialojen ammattilaiset, alan organisaatiot, tiedotuskeskukset, taiteilijaseurat ja -liitot, koulutusorganisaatiot, opetus- ja kulttuuriministeriö*

- **Täydennyskoulutus**

Täydennyskoulutusta pidettiin niin haastatteluissa kuin kyselyvastauksissakin keskeisen tärkeänä taide- ja kulttuurialan ammattilaisten osaamisen, muutos-

joustavuuden ja kokonaisvaltaisen kestävyuden näkökulmasta. Täydennyskoulutukselta toivottiin ajankohtaisten työelämätarpeiden huomiointia, täsmätarpeisiin vastaamista sekä matalaa osallistumiskynnystä.

Toimijat: *koulutusorganisaatiot*

- **Mentoroinnin kehittäminen**

Taiteilijoille ja muille alan toimijoille suunnattu mentorointi ja erilaisten mentorointimallien pitkäjänteinen kehittäminen nähtiin yhtenä tapana tukea alan kestävää kehitystä ja muutosjoustavuutta. Mentorointi voisi olla sidoksissa esimerkiksi tiettyihin teemoihin, kuten kansainvälisyyteen, moninasiin ansaintamalleihin tai yrittäjyyteen, niin taidealojen sisällä kuin myös poikkitaiteellisissa ja -tieteellisissä yhteyksissä. Mentorointiohjelmaa järjestävät tällä hetkellä muun muassa taiteen alojen tiedotuskeskukset ja jotkut taiteilijaseurat ja -liitot.

Toimijat: *taiteilijaseurat ja -liitot, koulutusorganisaatiot, tiedotuskeskukset*

- **Erialaisten ja monipuolisten tilojen tarjoaminen taide- ja kulttuurialan toimijoille**

Osa vastaajista toivoi lisää ja entistä monipuolisemmin edullisia tiloja taiteelliseen toimintaan. Etenkin taiteelliseen työskentelyyn soveltuvia taiteilijoiden työtiloja koettiin olevan tarjolla liian vähän. Tilojen toivottiin osin vastaavan myös vertaistuen, yhteisöllisyyden ja yhteistoiminnan kehittämisen tarpeisiin.

Toimijat: *kunnat, kaupungit, valtio*

Muutospolku 4: Pandemian jälkihoito

Kestävyysongelmat ja kipupisteet

Neljäs polku tunnistaa ja turvaa pitkän aikavälin pandemiavaikutusten hoidon. Pandemian pitkän aikavälin vaikutukset sekä vapaaseen kenttään että ympäröivään yhteiskuntaan paljastuvat vähitellen. Aivovuoto ja nuorten ammattilaisten ongelmat työelämään siirtymisessä voivat vaikuttaa vuosia tai vuosikymmeniäkin eteenpäin. Pandemian pitkän aikavälin polku vahvistaa pandemian vaikutuksia koskevaa tietoa, verkostoja ja konkreettisia toimia. Pandemian jälkihoito palauttaa luottamusta ja tulevaisuususkkoa alan nykyisiin ja tuleviin tekijöihin. Yksilötasolla mielenterveys, fyysinen terveys, taloudelliset ongelmat ovat vaikutuksiltaan pitkäkestoisia, joten niiden tukeen varaudutaan myös akuutin vaiheen jälkeen. Korona-ajan tukirahoitusten ja -rakenteiden hallittu purkaminen tai vakiinnuttaminen sekä osaamisen tukeminen ovat osa koronapandemian pitkän aikavälin vaikutusten hoitoa.

“Uskon että se mihin on huutava tarve niin ovat täydennyskoulutukset, eri laajuiset ja eri kokoiset kokonaisuudet. Life long learning, oman osaamisen jatkuva päivittäminen. On tärkeää että löytyy tahoja, jotka tällaista tarjoaa.” (haastattelusitaatti)

Pandemian akuutit vaikutukset vapaaseen kenttään ovat olleet merkittävät. Monien taide- ja kulttuuritoiminnan muotojen järjestäminen on vaikeutunut tai kokonaan estynyt. Korona-aikana itsensä työllistävien ja erilaisten ansaintamuu- tojen välissä olevien asema on entisestään huonontunut ja kulttuurialalla jo ennes- tään vallinneet toimeentulo- ja tasa-arvo ongelmat ovat kärjistyneet. Tilanteen seurauksena moni alan ammattilainen onkin harkinnut alanvaihtoa tai vaihtanut ammattia. On huomattava, että kyse ei ole vain pandemian suorista vaikutuksista, eikä ongelmia voida kohdella tilapäisinä haasteina. Pandemia on ennen kaikkea nostanut esiin taide- ja kulttuurialan rakenteellisen haavoittuvuuden ja kärjistänyt alan pitkäaikaisia ongelmia. (Ruokolainen ym. 2022. Ks liite 1)

Pandemian epäoikeudenmukaisuuden kokemus korostuu niin seminaarien, haas- tateltujen kuin kyselyyn vastanneiden joukossa. Kulttuurin ja taiteen näkeminen elinkeinona, jota ei saa perusteettomasti estää, koki pandemian aikana kovan kola- uksen. Rajoitukset koettiin mielivaltaisiksi ja kulttuurin arvostus heikoksi, koska sitä ei nähty yhteiskunnan keskeisenä, normaalina toimintana. Varsinkin kulttuu- rin tulevaisuusseminaarissa syyskuussa 2021 toistui luottamuksen menettäminen suomalaisen yhteiskunnan ja sen päättäjien haluun ja kykyyn toimia kulttuurialalle oikeudenmukaisella tavalla.

Pandemia oli aineistossa kokemuksena vapaalle kentälle yhteinen, ja ongelmat ja epäoikeudenmukaisuudet jäsentyivät aineistossa ennen kaikkea jaettuna kokemuk- sena. Kipupisteitä on kuitenkin siinä, miten eri taiteen alat ja kulttuurin muodot koh- dattiin pandemian aikana. Esittävän taiteen asema oli pandemian aikana selkeästi erottuva. Vähemmälle huomiolle jäivät ne alat, joiden asema on ollut vaikea jo ennen pandemiaa. Esiin nousi myös taiteen ja viihteen sekä kaupallisen ja ei-kaupallisen taiteen välinen asetelma. Taiteen vapaan kentän rahoitusvälineiden kautta tuettiin myös toimijoita, jotka eivät ole aiemmin olleet niihin kelpoisia (Ruokolainen ym. 2022. Ks liite 1). Haastatteluisissa mainitaan sekä pelko siitä, että laajentunut toimijakenttä jää jatkossakin jakamaan taiteen rahoitusta, että tarve tukea jatkossakin sellaisia vapaan kentän toimijoita, jotka tukea eivät aiemmin ole hakeneet tai saaneet.

Muutospolkua tukeva kyvykkyys

Kyvykkyys muodostaa pandemiasta rakentava ja eteenpäin vievä kokemus

Taidealan ja julkisen vallan välisen luottamuksen palautus on jälleenrakennuksen keskeinen tehtävä. Kyvykkyys muodostaa pandemiasta rakentava ja eteenpäin vievä kokemus rakentuu sekä pandemian aikaisten toimien ja tapahtumien jäsentämi- sestä että tulevaisuuteen kohdistuvista, kulttuurin yhteiskunnallista asemaa vah- vistavista teoista. Myös jälleenrakennuksen toteuttamisen tapa on osa pandemian jälkihoitoa. Jälleenrakennustyön tekeminen avoimesti, dialogissa eri toimijoiden kesken ja demokraattisesti ja avoimesti osallisuutta rakentaa on keino tuottaa kestävä palautumista.

“Pitäisi osata suhteuttaa oman kärsimyksen ongelmat laajempaan, isompaan yhte- yteen. Muiden ihmisten ymmärrys alaa kohtaan olisi tällöin ehkä myös isompi.”
(haastattelusitaatti)

Tutkimusta pandemia-ajasta tarvitaan määrällisestä näkökulmasta (tappiot, muut vaikutukset) sekä oikeuden käytön näkökulmasta. Vertaileva tutkimus eri maiden

kulttuurialojen kohtelusta, mahdollisuuksista ja strategioista auttaisi palauttamaan kentän luottamusta joko perustelemalla toiminnan tai osoittamalla sen heikkoudet. Rakentava kokemus syntyy, jos haittojen lisäksi pystytään systemaattisesti analysoimaan niitäkin tekoja, joiden nähtiin onnistuneen. Cuporen katsaus koronapandemiasta (Ruokolainen ym. 2022. Ks liite 1) listaa tekoja ja vaikutuksia, joita pandemian aikana pystyttiin tekemään. Näitä ovat muun muassa freelancereiden mahdolluttaminen tukien piiriin, Business Finlandin rahoituskanavat alan toimijoille sekä Taiteen edistämiskeskuksen uudet tukimuodot. Samoin ala itse toimi uusilla tavoilla, rakentaen yhteistyötä ja yhteistä näkyvyyttä. Uusien yhteistyön muotojen ja rakenteiden jatkaminen ja jalostaminen pandemian jälkeen on yksi vahvistava osa jälleenrakennusta.

Taiteen vapaa kenttä on samalla pandemian yhteiskunnallisten vaikutusten ja kokemusten käsittelijä. Pandemian tuottama kulttuurivaje on koeasetelma siitä, miten tärkeänä tai merkityksettömänä taide ja kulttuuri yhteiskunnassa koetaan. Korona-ajan kokemukset voivatkin auttaa ymmärtämään ja tukemaan taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallista asemaa ja merkitystä. Sivistystä ja kulttuuria arvostavassa yhteiskunnassa tarvitaan konkreettisia tönäisyjä kulttuurin pariin muun muassa esimerkein, kannustein ja julkisin teoin.

Pandemian jälkihoito ei ole pelkästään menneen toteamista, vaan ennen kaikkea aktiivisia tekoja, jotka tukevat tulevaisuutta. Kuten jo johdannossa todetaan, jälleenrakennuksen tärkein tehtävä on tehdä alasta kestävämpi kuin se oli ennen pandemiaa. Siihen johdattavat kaikki muutospolut ja niiden edellyttämät kyvykkyudet.

Aineistossa ehdotettuja keinoja ja ratkaisuja pandemian jälkihoidon polulla

Keinot edustavat kyselyyn vastanneiden moninaisia näkemyksiä. Ne osoittavat, että odotetut toimet kestävyysedistämiseksi ovat monimuotoisia ja osin keskenään erisuuntaisia. Osa ehdotuksista edellyttäisi taiteen julkisen rahoituksen lisääntymistä.

- Alan yhteisen edunvalvonnan tehostaminen

Yhdistetyillä voimavaroilla ja yhteneväisellä viestillä voitaisiin tehdä tehokkaampaa edunvalvonta- ja vaikuttamistyötä. Toisaalta moni korosti, että yhteinen ääni vahvistaa alan kestävyyttä vain, jos se heijastaa alan ja sen toimijoiden monimuotoisuutta. Isojen ja vakiintuneiden toimijoiden ääni ei siis voi jättää alleen pienempää ja epävakaammalla pohjalla olevaa toimintaa, eikä valtaväestön ääni vähemmistöjen ääntä.

Toimijat: *edunvalvontajärjestöt, taiteilijaseurat ja -liitot, tiedotuskeskukset, koulutusorganisaatiot*

- Poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistaminen taide- ja kulttuurialan tukemiseksi

Poikkihallinnollisen yhteistyön toivottiin vastaavan ennen kaikkea taiteentekijöiden ja alan freelancereiden sosiaaliturvan aukkoihin, ansaintamallien yhteenso-

vittamiseen, kentän osaamisen vahvistamiseen, kulttuuriviennin edistämiseen, alan moninaisuuden ja elinvoimaisuuden vahvistamiseen sekä luottamuksen palauttamiseen poliittisten päätöksentekijöiden ja taide- ja kulttuurialan välillä. Myös tutkimustietoon panostamista ja sen hyödyntämistä päätösten tekemisessä pidettiin tärkeänä.

Toimijat: *hallitus, eduskunta, eri ministeriöt – mainittu OKM, TEM, STM, VM, UM, SM –, yliopistot, Taike, Cupore*

- **Alalla työskentelevien hyvinvoinnin ja jaksamisen tukeminen**

Kestävän tulevaisuuden rakentamiseksi on pystyttävä rakentamaan toimintatapoja ja rakenteita, jotka mahdollistavat ja tukevat alan ammattilaisten kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia. Tämä vaatii aktiivisia toimia, asenne- muutosta sekä rehellistä ja muutoshaluista dialogia.

Toimijat: *alan organisaatiot, koulutusorganisaatiot, taiteilijaseurat ja -liitot*

- **Taiteen hyvinvointivaikutusten korostaminen ja vahvistaminen**

Kyselyvastauksissa nostettiin esiin tarve entisestään vahvistaa ja tukea taiteen hyvinvointivaikutuksiin liittyvää tutkimusta, ymmärrystä ja toimintaa sekä lisätä aiheeseen liittyvää tietoisuutta ja toimintaa yhteiskunnassa.

Toimijat: *koulutus- ja tutkimusorganisaatiot, taiteilijaseurat ja -liitot, opetus- ja kulttuuriministeriö*

4. Johtopäätökset

Selvitys on toteutettu aineistolähtöisesti, alan toimijoita ja kehittäjiä kuunnellen, tietyssä ajassa ja kontekstissa, pandemian laantuvien ja yltyvien aaltojen välillä. Selvityksen viimeistelyvaiheessa alkoi Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Analyysiä sen vaikutuksista ei aineiston valossa ole ollut mahdollista tehdä. Euroopan turvallisuustilanne muuttui radikaalisti. Kriisin lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutukset julkiseen talouteen ovat vääjäämättömiä. Tässä valossa selvityksen kolmannen, murroksiin keskittyvän muutospolun merkitys on entistäkin perustellumpi.

Huolimatta aineiston rajallisesta määrästä ja ajallisesta hetkestä löydökset ovat monin tavoin samansuuntaisia alan aiempien selvitysten, ohjelmien ja tutkimusten kanssa. Selvitys ei itsessään anna viisastenkiviä alan uudistamiseen, vaan se pikemminkin vahvistaa entisiä huomioita: alan ongelmat ovat pitkiä ja sitkeitä ja ne edellyttävät pitkiä ja sitkeitä tekoja. Keskiössä on ollut taiteen vapaan kentän tulevaisuusnäköymien tarkastelu kestävyys- ja kyvykkyyslähtöisesti.

Siinä missä monet aiemmat selvitykset ovat keskittyneet politiikkanäkökulmaan (esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018), tarkemmin rajattuihin näkökulmiin, kuten taiteeseen ja kulttuuriin osana alueiden kehitystä (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018) tai taide- ja kulttuurikentän moninaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021), pyrkii tämä selvitys tuomaan erilaisia näkö-

kulmia yhteen ja muodostamaan kokonaiskuvaa alan pandemian jälkeisistä kestävyysshaasteista, kipupisteistä, muutospoluista ja tulevaisuuskuvista erityisesti alan kehittämis- ja koulutustoimijoita varten.

Edellä mainituissa strategioissa, eri alojen kohdennetuissa raporteissa ja tämän selvityksen aineistokoosteissa on paljon konkreettisia toimenpiteitä, jotka tukevat tässä selvityksessä hahmoteltuja muutospolkuja. Konkreettisia alan tukemisen toimenpiteitä emme priorisoi tässä selvityksessä, koska siihen selvityksen aineisto ei anna perusteita. Sen sijaan tämän selvityksen toimenpidesuosituksukset koskevat sitä, miten alan kehittämistä pitäisi muuttaa, jotta selvityksessä tunnistetut kyvykkyydet voisivat vahvistua.

Taiteen vapaan kentän kehittämisen ympärillä on laaja joukko julkisia ja yksityisiä toimijoita, jotka eivät itse toimi vapaalla kentällä, mutta tekevät vapaan kentän toimintaa mahdolliseksi tuottamalla osaamista (koulutus- ja tutkimusorganisaatiot, osaamisverkostot), toimintaympäristöjä (kunnat, valtio, luovien alojen yritykset, muut yritykset), resursseja (julkiset ja yksityiset taiderahoittajat, muiden alojen rahoittajat, sijoittajat, lahjoittajat) ja sääntelyä (valtio, ylikansalliset elimet, ammattiyhdistykset). Vaikka vapaan kentän toiveet ja tarpeet ovat taipuvaisia suuntautumaan valtioon ja sen toimintaan, tämän selvityksen huomio keskittyy ennen kaikkea muiden toimijoiden mahdollisuuksiin. Näiden yhteistyö ja toimintamallit ovat olennainen kyvykkyyden rakentamisen osa kaikilla muutospoluilla. Ennen kaikkea näitä toimijoita tarvitaan siinä tilanteessa, jos yhteiskunta ei pysty tukemaan vapaan kentän kehittämistä julkisen taiderahoituksen kasvattamisella. Niukkenevienkaan resurssien tilanteessa kehittäminen ja tukeminen ei silloin pysähdy.

Keskeiset toimenpidesuosituksukset, joita selvityksen pohjalta teemme, ovat:

- Osaamisen leviämisen vahvistaminen luomalla ketteriä, epämuodollisia kehittämiskumppanuuksia eri teemojen ympärille, esimerkiksi moninaisuuden, ekologisuuden tai alueellisten yhteistyömallien kysymyksissä
- Tiedollisiin, taidollisiin ja asenteellisiin kestävyysvajeesiin puuttuminen alan tutkintokoulutusta täydentämällä ja/tai suuntaamalla
- Taidealaa, ammattitaitelijuutta ja taiteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevan tiedon ja ymmärryksen vahvistaminen yhteiskunnassa
- Taidealan toimijoiden, mukaan lukien opiskelijoiden, osallistumisen mahdollistaminen ja vahvistaminen muiden alojen kehittämis- ja oppimisympäristöissä ja -tapahtumissa ja toisinpäin.
- Alaa koskevan systemaattisen tutkimus- ja selvitystiedon viestiminen vahvemmin alan sisällä esim. rahoituksen, pandemian vaikutusten tai yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta
- Avoimen, rakentavan keskustelun käyminen yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksista vapaan kentän toimintaedellytyksiin

Kyvykkyyksien näkökulmasta olennaista on, mitä tapahtuu jokaisen toimijan arjessa. Pienet askeleet helpottavat isojen, rakenteellistenkin muutosten syntyä. Kun esimerkiksi oppilaitokset, tutkimuslaitokset, valtio, kunnat ja kaupungit, virastot, edunvalvontajärjestöt, organisaatiot ja yhteisöt tekevät jokaisessa alaa koskevassa tai sivuavassa päätöksessään pienen muutoksen tunnistettuja muutospolkuja pitkin tai pidättäytyvät ainakin toimimasta niitä vastaan, on todennäköistä, että vapaan kentän asema ja toimintaedellytykset paranevat. Eri toimijoiden askel

askeleelta samaan suuntaan pyrkivät toimet luovat perusteita myös kansallisen tason poliittiselle päätöksenteolle toimia samansuuntaisesti. Vapaan kentän kestävä muutos edellyttää rakentavaa yhteistyötä ja aktiivista toimijuutta kaikilla tasoilla.

5. Lähteet

- Bish, J. (2021). Economic sustainability examples that inspire change. Population Media Center. <https://info.populationmedia.org/blog/economic-sustainability-examples-that-inspire-change>
- Espoo (2019). Kyvykkyysien johtamisen käsikirja. <https://6aika.fi/kyvykkyysien-johtamisen-kasikirja/>
- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerlund, H., Lehikoinen, K., Karttunen, S., Juntunen, M. & Anttila, E., 2021. ArtsEqual: tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. Taideyliopisto. <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7424>
- Montalto, V., Sacco, P. L., Alberti, V., Panella, F., Saisana, M. (2020). European cultural and creative cities in COVID-19 times. Jobs at risk and the policy response. EU publications. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d82e17d8-aac5-11ea-bb7a-01aa75ed71a1/language-en>
- Mäenpää, M (2021). Digital leap from the pandemic - review of the report Rebuilding Europe. Cupore. <https://www.cupore.fi/en/information/blog/digital-leap-from-pandemic>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat: Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-598-3>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2021). Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi. Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-872-4>
- Pantzar, M. (2022). Veikkaus-tuottojen siirto budjettiin tuo miljoonien “tehostuselementin” edunsaajille – suurin leikkaus kulttuuriin ja liikuntaan. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-12308086>
- Ruokolainen, O., Lefever, N &, Hirvi-Ijäs, M. (2022). Taiteen jälleenrakennus – politiikka-analyysiä ja tapausesimerkkejä. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Teoksessa J. Pekkarinen, K. Siltanen & M. Virkkala (toim.), *Taidealan jälleenrakennus: Polkuja alan kestävään tulevaisuuteen* (Liite 1). Taideyliopisto.
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Kurlin Niiniaho, A. (2020). Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen verkkojulkaisuja 67. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteilijat-ja-taiteen-tekeminen-kunnissa>
- Suomen Kulttuurirahasto (2015). Rahan kosketus - Miten taidetta Suomessa rahoitetaan? <https://skr.fi/serve/rahan-kosketus>
- Suomen Taiteilijaseura (2021a). Kuvataiteen alan vaikea kokonaistilanne voimistaa koronan vaikutuksia. <https://www.artists.fi/fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tapahtumat/kuvataiteen-alaan-vaikea-kokonaistilanne-voimistaa-koronan>
- Suomen Taiteilijaseura (2021b). Kuvataiteilijoiden tulonmenetykset jatkuivat alkuvuonna. <https://www.artists.fi/fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tapahtumat/kuvataiteilijoiden-tulonmenetykset-jatkuivat-alkuvuonna>
- Tarjanne, P. (2020). Luovan talouden tiekartta. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162474>
- UNESCO (2005). The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. <https://en.unesco.org/creativity/convention>
- UNESCO (2019). Culture 2030 indicators. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>
- United Cities and Local Governments (2004). Agenda 21 for culture. <https://www.agenda21culture.net/documents/agenda-21-for-culture>
- United Cities and Local Governments (2010). Culture: Fourth Pillar of Sustainable Development. <https://www.agenda21culture.net/documents/culture-the-fourth-pillar-of-sustainability>
- United Nations (1987). Report of the world commission on environment and development : Our common future. <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>

- United Nations (1993). Report of the United Nations Conference on Environment and Development: Rio de Janeiro, 3 - 14 June 1992. <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
- Valtioneuvosto (2021). Hallituksen kestävyystiekartta. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163068>
- Valtioneuvosto (2022). Rahapeliteutoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/104236898/Rahapeliteutoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uusi+rahoitusmalli_FINAL.pdf/a623bb09-b3a3-4230-308f-500b88f34862/Rahapeliteutoilla+rahoitettavien+yleishy%C3%B6dyllisten+toimintojen+uusi+rahoitusmalli_FINAL.pdf?t=1644326410914
- Valtiovarainministeriö (2020). Suomen julkisen talouden kestävyys. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-287-1>
- Ympäristöministeriö (n.d). Mitä on kestävä kehitys? <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>

Liite 1.

TAITEEN JÄLLEENRAKENNUS – politiikka-analyysiä ja tapausesimerkkejä

Olli Ruokolainen, Nathalie Lefever, Maria Hirvi-Ijäs
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

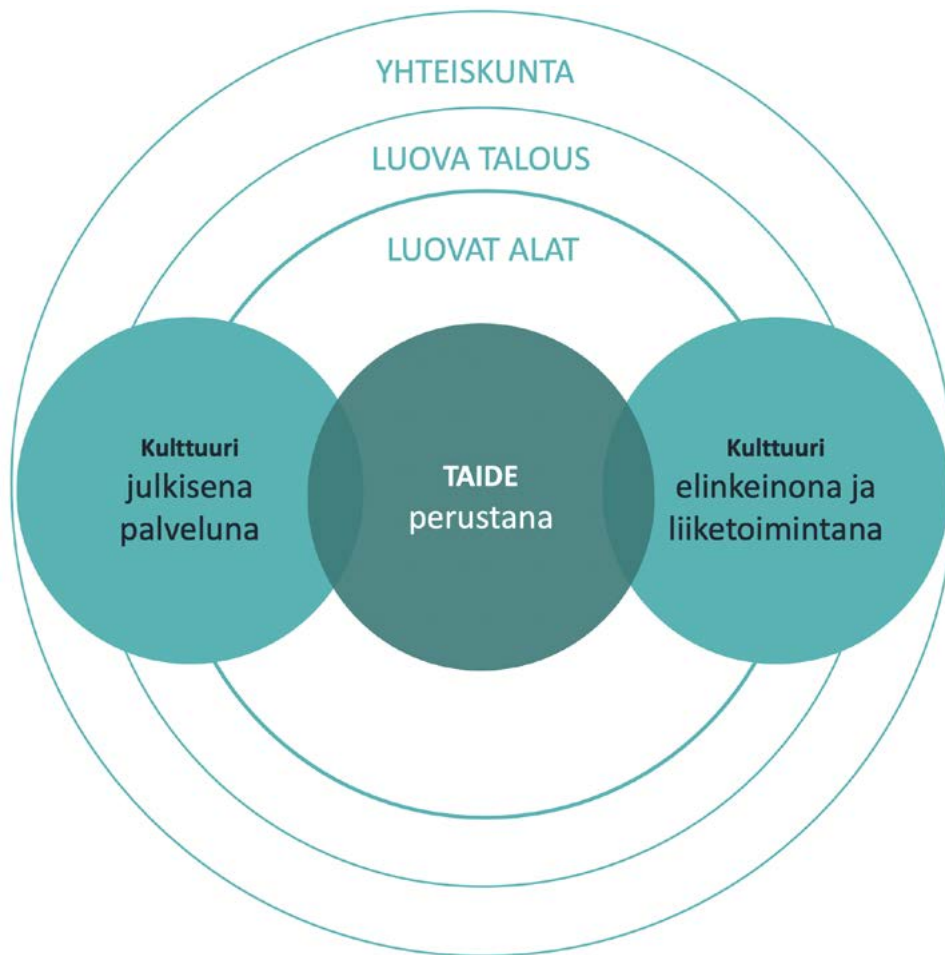
Johdanto: Tiedonkeruun tehtävä, kohdennus ja rajoitteet

Osana Taideyliopiston käynnistämää taidealan jälleenrakennushanketta Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa toteutettiin kirjallinen tiedonkeruu ja tiivis politiikka-analyysi koronapandemiasta toipumisen tukitoimista Euroopassa. Tiedonkeruutyön lähtökohdaksi esitellään tiiviisti myös yleiskuva Suomessa tehdyistä toimenpiteistä. Tuottamassamme tarkastelussa esitetään:

- tiedonkeruun fokus
- yleiskuva koronapandemian vaikutuksista ja eniten kärsineistä toimijoista
- keskeiset koronatoimenpiteet ja niiden kohteet taide- ja kulttuuripolitiikassa Suomessa
- esimerkkejä taide- ja kulttuurialoille kohdistuneista koronatukitoimista Suomessa ja Euroopassa teemoittain
- tapausesimerkki: Ruotsi

Tiedonkeruussa kiinnostavia ovat erityisesti **pandemian jälkeistä tulevaisuutta rakentavat toimet**. Tarkastelukohteena on, miten taide- ja kulttuurialaa on pyritty vahvistamaan pandemian vaikutuksia vastaan niin sanotusti **systemitasolla** kuten esimerkiksi rahoituksen tai muiden laajasti vaikuttavien tukitoimenpiteiden kautta. Systemitason toimet ovat tässä tarkastelussa ”ketteriä” reaktioita, perustavanlaatuisia ja kohdistuvat tukijärjestelmiin. Tarkastelukohteena on pääasiassa julkisen hallinnon taide- ja kulttuurialalle kohdistuvia toimia, mutta myös järjestökentällä tehtyjä toimenpiteitä sekä niin sanottujen luovien toimialojen tukemiseksi tehtyjä toimia. Tiedonkeruussa on huomioitu erityisesti niin sanotulla vapaalla kentällä toimivien taiteilijoiden tai muiden toimijoiden näkökulma.

Niin sanottu vapaa kenttä on monimuotoinen ammattitaiteilijoista koostuva tuotantoareena, jonka toimijat eivät ole valtionosuusjärjestelmän piirissä. Näitä ovat VOS-järjestelmän ulkopuolella toimivat näyttämö-, tanssi-, sävel-, sirkus- sekä performanssi- ja esitystaiteen aloilla valtion harkinnanvaraista toiminta- tai projektiavustusta saavat ryhmät, työryhmät, tuotantotalot ja muut erilaisia taidetilaisuuksia järjestävät tahot sekä eri taiteenaloilla työskentelevät freelancetaiteilijat. (Saukkonen, 2014, s. 27; OKM, 2011.) Pandemia-aikana välinputoajia ovat olleet taiteilijoiden lisäksi myös esimerkiksi niin sanottuun välittäjäportaaseen kuuluvat henkilöt, jotka ”eivät varsinaisesti luo uutta vaan jotka pyrkivät eri tavoin tukemaan taideprosessia ja sen pääsyä esiin ja markkinoille” (vrt. Saukkonen, 2014, s. 25).

Kuvio 1. Taide ja kulttuuri yhteiskunnassa (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 5).

Pandemian vaikutuksiin vastaaminen erilaisilla tukitoimenpiteillä tapahtuu väistämättä jo olemassa olevilla taide-, taiteilija-, ja kulttuuripoliittisilla instrumenteilla. Taiteilijapolitiikan harjoittamisen keskeiset tavat valtion rakenteissa on tiivistetty aikaisemmin seuraavasti (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 5):

- Koulutetaan taiteilijoita ammattimaiseen toimintaan.
- Kasvatetaan kansalaisia omaan taiteelliseen ilmaisuun sekä taiteellisen ilmaisun vastaanottamiseen.
- Rahoitetaan taidelaitoksia, joissa taidetta harjoitetaan, kohdataan ja tallennetaan.
- Tuetaan taiteellista innovointia ja kehittämistä, tieteellistä perustutkimusta vastaavaa.
- Tuetaan taiteellista työtä elinkeinona osana valtion yritysrahoitusta.
- Tuetaan taiteellista työtä kulttuuripalveluina osana yhteiskunnallisia peruspalveluja.

Systemisesti tarkastellen taide- ja kulttuurialan koronaturvatoimenpiteissä on siis kysymys taide- ja kulttuurialan taiteellisen työn, eli alan perustan tai ytimen toimintaedellytysten turvaamisesta, julkisten kulttuuripalveluiden tarjonnan varmistamisesta myös poikkeusolosuhteissa, sekä myös luovien elinkeinojen ja liiketoiminnan jatkuvuuden turvaamisesta (ks. kuvio 1).

1. Pandemian vaikutuksia taide- ja kulttuurialalla

Koronapandemian negatiivinen vaikutus taide- ja kulttuurialalla on suuri. Esimerkiksi Euroopan tasolla laajasti luovia aloja tarkastellen on arvioitu, että alojen liikevaihdosta katosi noin kolmannes ensimmäisen pandemiavuoden 2020 aikana verrattuna edeltäneeseen ”normaaliin” vuoteen 2019 (EY, 2021, s. 6). Suomessa taiteet-, viihde-, ja virkistys -toimialan menetetyt liikevaihdon on arvioitu olleen vuonna 2020 noin 950 miljoonaa euroa, eli noin neljänneksen kyseiselle vuodelle ennustetusta kokonaisliikevaihdosta (Saari, 2021, s. 6–7).

Tapahtumiin ja fyysiseen läsnäoloon perustuvat taiteen ja kulttuurin muodot ovat olleet vaikeuksissa, kun keskeinen terveysturvallisuuskeino on ollut etäisyyden säilyttäminen muihin ihmisiin. Esimerkiksi museot, esittävä taide, elävä musiikki, festivaalit ja elokuva-ala ovat tällaisessa tilanteessa vaikeuksissa (OECD, 2020, s. 2). Myös Suomessa koronatilanne on vaikeuttanut eri taide- ja kulttuuritoiminnan muotojen järjestämistä tai tehnyt sen tyystin mahdottomaksi (ks. Jakonen ym., 2020, s. 54).

Pandemiatilanne on tuonut esille taide- ja kulttuurialan rakenteellisen haavoittuvuuden: ala ja sen ekosysteemin erityisen dynaaminen osa koostuu merkittävässä määrin pienistä yrityksistä, yhdistyksistä ja järjestöistä sekä luovista ammattilaisista, joiden taloudellinen asema on jo aikaisemminkin ollut vaikea (OECD, 2020, s. 2). Yksittäisten taiteilijoiden (tai väljemmin luovien alojen ammattilaisten) asemasta tekee haavoittuvan muun muassa taiteellisen työn monella tapaa epätyypillinen luonne; tulonlähteet ovat moninaisia, palkaton työ on yleistä, työmarkkina-asema on ongelmallinen, eivätkä olemassa olevat tukijärjestelmät välttämättä tunnista tilanteita, joissa taiteilijat toimivat (esim. Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 6–11; IDEA Consult ym., 2021, s. 7).

Taide- ja kulttuurialalla itsensä työllistävien ja erilaisten tuki- ja ansaintamuotojen välissä olevien toimijoiden asema on entisestään huonontunut poikkeusoloissa (esim. Abeledo-Sanchis & Armengot, 2022, s. 202; Lamonica & Isernia, 2022, s. 21–22; Prokupek & Grosman, 2022, s. 236).

Taide- ja kulttuurialan prekaarien ja pienten toimijoiden toimeentulo ja selviäminen korona-ajasta on paitsi oikeudenmukaisuuskysymys, myös tärkeää koko taide- ja kulttuurialan niin sanotulle ekosysteemille. Heterogeeninen ja prekaari luovien toimijoiden joukko on edellytys luovien sisältöjen muodostumiselle (vrt. Karttunen & Mäenpää, 2020). Ekosysteemitasolla tarkastellen suuret taide- ja kulttuurialan instituutiot ovat riippuvaisia pienten ja dynaamisten toimijoiden aikaansaamista uusista kulttuurisisällöistä ja -palveluista (OECD, 2020, s. 2).

Pandemia on Suomessakin kärjistänyt kulttuurialoilla jo olemassa olleita toimeentulo- ja tasa-arvo-ongelmia. Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien taiteilijoiden ja luovan työn tekijöiden todennäköisyys vaihtaa alaa on kasvanut entisestään (ks. Karttunen & Mäenpää, 2020, s. 48).

Vuonna 2020 taiteen ja kulttuurin barometrissa (Ruusuvirta ym., 2020, s. 110) **kolme neljästä (76 %) kyselyyn vastanneesta taiteilijasta koki koronavirustilanteen vaikuttaneen taiteelliseen työskentelyynsä.** Taiteenaloittain tarkastellen esittävien taiteiden alalla työskentelevistä näin ajatteli 91 prosenttia, ja musiikin alalla 90 prosenttia. Freelancerina työskentelevistä korona oli vaikuttanut 85 prosenttiin vastaajista, kokoaikaisten palkansaajien joukossa näin ajatteli 78 prosenttia.

Barometrin (Ruusuvirta ym., 2020, s. 115) mukaan **13 prosenttia vastaajista on harkinnut ammatinvaihtoa tai vaihtanut ammattia koronasta johtuen**. Esitävien taiteiden alalla toimivista näin ajatteli 23 prosenttia ja musiikin parissa toimivista 22 prosenttia. Ikäryhmittäin tarkastellen 34-vuotiaat tai nuoremmat olivat harkinneet ammatinvaihtoa muita ikäryhmiä useammin (21 %). Freelancerien joukossa tilanne oli sama, noin viidennes oli harkinnut ammatinvaihtoa tai vaihtanut ammattia.

Pandemiaa ja sen vaikutuksia käsitelleissä tutkimuksissa on huomioitu, että **pandemian esille tuomia taide- ja kulttuurialan ongelmia ei tulisi käsitellä vain tilapäisinä ongelmina**. Sen sijaan olisi ymmärrettävä, että pandemia on tuonut esille ja kärjistänyt pitkäaikaisia rakenteellisia ongelmia, ja pandemian aiheuttamaan kriisiin vastaaminen tarkoittaa samalla näiden vanhojen ongelmien ratkaisemista sekä taide- ja kulttuurialojen tulevaisuuden pohtimista (Banks, 2020; s. 653; Comunian & England, 2020, s. 122; Karttunen & Mäenpää, 2020, s. 48; Sokka, 2022, s. 61).

2. Toimenpiteiden kokonaiskuva Suomessa

2.1. Suomalaisen kulttuuripolitiikan rakenteet ja pandemia

Suomessa koronapandemia on tuonut korostuneesti esille kulttuuripolitiikan rakenteellisia ominaisuuksia ja myös ongelmakohtia.

Suomalaiselle kulttuuripolitiikalle tyypillistä on vakaus ja poliittisen vallan sekä erilaisten suhdannevaihteluiden varsin vähäinen vaikutus johtuen kulttuuripolitiikan oikeudellisesta säätelystä, institutionaalisuudesta sekä asiantuntijavetoisesta vertaisarvioinnista rahoituksen jakamisessa. Samalla suuri osa valtion sekä kuntien taiteen ja kulttuurin kokonaisrahoituksesta kanavoituu valtiosuusjärjestelmän kautta suppealle joukolle vakiintuneita instituutioita. (Saukkonen, 2014, s. 45; ks. myös Kangas & Pirnes, 2015; Sokka, 2022, s. 61–62.)

Järjestelmän ominaisuudet ovat saattaneet aiheuttaa etenkin pandemian alkuvaiheissa vaikeuksia reagoida riittävällä voimakkuudella esimerkiksi vapaan kentän ongelmiin sekä tunnistaa erilaisten taiteen ja kulttuurin sekä muiden valtion tarjoamien rahoitusmuotojen väliinputoajia (vrt. VN, 2021, s. 38–43).

Suomalaista järjestelmää leimaa vakauden lisäksi toisaalta myös moninaisuus. Taiteen tukijärjestelmä on muotoutunut taidekentän keskeisten instituutioiden, vertaisarviointielimien, järjestöjen sekä valtion yhteistoiminnassa (Jakonen ym., 2020, s. 52; Heiskanen ym., 2005). Moninaisuus näkyy pandemia-aikana esimerkiksi valtion ja järjestöjen vuorovaikutuksessa tiedontuotannon osalta (esim. VN, 2020a) sekä ensimmäisessä Taiken korona-avustushaussa, jossa jaettiin säätiöiden rahaa valtion rahoitusinstrumentin kautta (Taike, 2020).

Valtiosuusjärjestelmän kautta valtio osallistuu kuntatason kulttuuritoimintaan, mutta kunnat suuntaavat myös omia verovarjoaan kulttuuritoiminnan edistämiseen (Saukkonen, 2014, s. 45). Suuressa mittakaavassa kuntien toimenpiteitä on sitonut paljolti VOS-järjestelmä. Kunnissa on toisaalta pystytty esimerkiksi omien kulttuuriavustusten kautta ja niiden ehtoja lieventämällä tukemaan paikallisia tai-

teen ja kulttuurin kentän toimijoita, vaikka tämän toiminnan riittävyys voidaan kyseenalaistaa (ks. VN, 2020b, s. 15–18; VN, 2021, s. 38–43).

Pandemia-aika on tuonut esille rakenteellisia muutostarpeita, jotka ovat osittain olleet olemassa jo ennen poikkeusaikoja. Opetus- ja kulttuuriministeriön koronan vaikutuksia koskeneessa kyselyssä tuodaan esille kulttuurialan järjestöjen (ja kuntien) näkemyksiä siitä, millainen kulttuuripolitiikan tulevaisuuden tulisi olla. Muun muassa seuraavia asioita nostettiin esille kulttuuripolitiikan rakenteiden osalta (VN, 2021, s. 38–43):

- ennakkoinnin ja varautumisen lisääminen politiikassa ja hallinnossa: keinot ja lainsäädäntö turvaamaan toiminnan jatkuvuutta myös kriisien yli, lakisääteisyys turvaa tietyille kulttuuripalveluille
- rakenteet ja rahoitusmekanismit, jotka paremmin mahdollistaisivat kulttuuripalvelutoiminnan pysymisen yllä poikkeustilanteissa ja yleisökadoissa
- OKM:n ja työ- ja elinkeinoministeriön välinen työnjako ja hallinnonalarajojen ylittäminen
- kuntien merkityksen kasvattaminen nopean tuen jakajina – erityisesti pienten kuntien toimijoille ja pienille toimijoille suuremmaksi
- yritysten, yhdistysten ja julkisen sektorin työnjaon ja yhteistyön muotojen kehittäminen
- kulttuurialojen monimuotoisuuden ymmärtäminen ja kulttuurikentän uudelleen määrittelyn tarve, hallinnonalojen ylittäminen tukitoimenpiteissä, tietoisuus esimerkiksi luovien alojen ansaintamalleista

Kulttuuripolitiikan rakenteiden joustavuus kriisiaikoina - kaksi eurooppalaista esimerkkiä

Pandemiakriisi on korostanut tarvetta tehdä taiteilijoiden tukijärjestelmistä joustavampia. Mekanismien luominen rahoituksen jakamiseksi ja avustusten saaminen niiden vastaanottajille voi kestää kauan johtuen esimerkiksi lainsäädännön jäykkyyksistä ja hallinnon kyvyttömyydestä vahvistaa resurssejaan lyhyellä varoitusaikalla (Došeková & Svorenčík, 2021, s. 78). Seuraavat esimerkit havainnollistavat, kuinka joustavuutta on lisätty kehittämällä paikallisten tai alueellisten julkisten toimijoiden rooleja.

Irlannissa paikallisviranomaiset ovat olleet pitkään tärkeitä julkisia kulttuurin rahoittajia. 1990-luvulta lähtien kulttuurin kehittäminen on ollut keskeisessä asemassa paikallisen taiteen ja kulttuurin suunnittelussa; kuntien osuus kulttuuripolitiikasta ja kulttuurirahoituksesta on kasvanut, mukaan lukien kulttuurimatkailu, kaupunkien elvyttäminen ja luovat teollisuudenalat (Compendium of Cultural Policies & Trends, Maaprofiili: Irlanti - Cultural policy system, 2020). Nämä paikallisviranomaiset ovat riippuvaisia sekä valtion tuesta että paikallisista tulovirroista, kuten lipunmyynnistä. Kun pandemian myötä katosivat lipunmyynnistä saatavat tulot, oli ratkaisevan tärkeää, että hallitus hyväksyi paikallisille toimijoille suunnatun tukipaketin turvatakseen paikallisten palvelujen tarjoamisen.

Taiteen ja kulttuurin elvytystyöryhmän raportti (2020) suositteli, että Irlannin hallitus sitoutuisi jatkamaan tukea koko vuoden 2021 ajan. Suositus toteutui. Oversight Groupin täytäntöönpanoraportissa (Life Worth Living - Oversight Group: *Implementation Progress Report*, 2021) todettiin, että kriisin aikana paikallisviranomaaiset tarjosivat taiteilijoille tärkeitä työllistymismahdollisuuksia, lisäsivät yhteisöjen sitoutumista hyvinvoinnin tukemiseen ja auttoivat suunnittelemaan tulevaisuutta ja uusia aloitteita. Tuki sisällöntuottajille ja taiteilijoille auttoi lisäämään myös digitaalisen median hyödyntämistä. Ainakin osa näistä aloitteista uusitaan vuonna 2022.

Ranskassa kulttuuriministerin politiikkaa toteuttavat aluetasolla ministeriön hajautetut toimielimet (DRAC) yhteistyössä kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden kanssa. Näitä ovat musiikin ja tanssin paikalliset instituutiot, esittävän taiteen alueelliset virastot, kulttuurin observatoriot jne. (Compendium of Cultural Policies & Trends, Maaprofiili: Ranska – Kulttuuripolitiikan järjestelmä, 2020). Pandemian aikana nämä alueelliset tahot on mobilisoitu jakamaan tukea ja vastaamaan taiteilijoiden ja järjestöjen vaatimuksiin. Kansallisen budjettituomioistuimen (Cour des Comptes, 2021) mukaan näiden toimijoiden oli mukautettava palveluitaan. Ne auttoivat jäsentämään tukitoimenpiteitä yhdessä kulttuuriministeriön kanssa sekä ohjeistivat ja tiedottivat tuen kriteereistä. Yhteistyö nähtiin onnistuneeksi, sillä ministeriöllä ja alueellisilla toimijoilla oli toisiaan täydentävä rooli. Tämä keskitettyjen päätösten yhä hajautetumman soveltamisen malli noudattaa Ranskassa ennen nykyistä kriisiä alkanutta ja sen aikana vahvistettua suuntausta. Suuntaus todennäköisesti jatkuu, sillä paikallisten kulttuurin ja taiteen toimijoiden budjettia on korotettu 4 % vuoden 2021 tasosta vuodelle 2022. Korotukset ovat yhteensä 22 % vuodesta 2017 lähtien¹.

Ruotsi: hallinnolliset kehittämistarpeet

Ruotsissa kulttuuripolitiikkaa ohjaavat kansalliset kulttuuripoliittiset tavoitteet.² Niissä todetaan, että kulttuurin tulee olla dynaaminen, haastava ja sitoutumaton voima, joka pohjautuu ilmaisuvapauteen. Kaikilla tulee olla mahdollisuus osallistua kulttuurielämään ja yhteiskunnallista kehitystä leimaavat luovuus, moninaisuus sekä taiteellinen laatu. Nämä kansalliset tavoitteet ohjaavat myös alueellista ja paikallista kulttuuripolitiikkaa niin kutsutun kulttuurisen yhteistyömallin kautta (Kultursamverkanmodellen).³

Pandemia on osoittanut useita kehittämistarpeita kulttuurihallinnossa ja kulttuuripoliittisissa toimissa:

- Tarve saada lisää tietoa kulttuurialoista ekosysteeminä kartoittamalla, miten eri alojen systeemit toimivat.⁴

1 <https://www.culture.gouv.fr/Actualites/Le-projet-de-loi-de-finances-2022-pour-la-culture>

2 <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/>

3 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20102012-om-fordelning-av-vissa_sfs-2010-2012

4 <https://www.regeringen.se/4a8386/contentassets/c96ef2e953fd481ebb68d41b980a1d0a/>

- Tarve lisätä yhteistyötä eri politiikka-alueiden ja ministeriöiden välillä. Kulttuuriministeri on perustanut uuden ryhmän, *Kris- och återstartsrådet*, jonka tehtävänä on vahvistaa kriisivalmiutta ja ennakointia.⁵
- Tarve kehittää yhteistyömallia valtion ja alueiden välillä varmistamaan kulttuurin tasavertaista saatavuutta ja heikoimpien taidealojen rakenteita (kuvataide, tanssi, sirkus).⁶
- Tarve vahvistaa julkisen sektorin ja yksityisen sektorin taloudellista ja tiedollista yhteistyötä luovilla aloilla. Keväällä 2022 valmistuu ensimmäinen kansallinen luovien alojen strategia.⁷
- Tarve varmistaa ammattitaiteilijoiden toimintamahdollisuudet.⁸ 60 % taiteilijoista toimii yrittäjänä ja yhdistää usein eri työmarkkina-asemia (*kombinatörer*). On vahvistettava taiteilijoiden sosiaaliturvaa ja kulttuuriyrittäjien mahdollisuutta päästä osaksi yritystuki- ja innovaatiojärjestelmää.⁹
- Tarve lisätä tietoa digitalisaation vaikutuksista taiteen ja kulttuurin tuotantoon ja jakeluun. On varmistettava taiteilijoiden tekijänoikeuskorvaukset myös digitaalissa rakenteissa.¹⁰

2.2. Keskeisiä toimenpiteitä

2.2.1 Taide- ja kulttuurialan koronatukia

Keskeisiä koronapandemian vaikutuksia erityisesti taide- ja kulttuurialoilla torjuneita julkisia **rahoittajia tai rahoituksen kanavoijia** ovat Suomessa olleet (ks. Luonila ym., 2022, s. 56–57; Jakonen ym., 2020, s. 53–54):

- opetus- ja kulttuuriministeriö, jonka kautta tukea on kohdistunut taiteen ja kulttuurin alalla kansallisille taidelaitoksille, VOS-järjestelmän piirissä oleville museoille, teattereille ja orkestereille, seuraintaloja ylläpitäville yhdistyksille, taiteen perusopetuksesta vastaaville organisaatioille, säätioille, yhdistyksille ja yrityksille sekä kulttuuritapahtumille ja -festivaaleille

- fran-kris-till-kraft.-aterstart-for-kulturen-sou-202177.pdf
- 5 <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/12/over-en-miljard-i-stodinsats-till-kulturen-och-inrattandet-av-ett-nytt-sakrad/>
- 6 <https://www.regeringen.se/4a8386/contentassets/c96ef2e953fd481ebb68d41b980a1d0a/fran-kris-till-kraft.-aterstart-for-kulturen-sou-202177.pdf>
- 7 <https://www.regeringen.se/4ab058/contentassets/ee28d7ed5fd9406db86865a3207087dd/nationell-strategi-for-att-framja-de-kulturella-och-kreativa-naringarna-dir-2021100.pdf>
- 8 <https://www.regeringen.se/495836/contentassets/f5a667ee00c142bb9ec13d8f3059b263/politik-for-konstnarers-villkor-skr-202021109.pdf>
- 9 https://www.regeringen.se/4aa123/contentassets/3fc53b0e60c045eba73410e6fb81fac5/dir2021_90.pdf <https://www.regeringen.se/4a8386/contentassets/c96ef2e953fd481ebb68d41b980a1d0a/fran-kris-till-kraft.-aterstart-for-kulturen-sou-202177.pdf>
- 10 https://www.konstnarsnamnden.se/om_konstnarsnamnden/publikationer/digitaliseringens_konsekvenser <https://www.regeringen.se/4a8386/contentassets/c96ef2e953fd481ebb68d41b980a1d0a/fran-kris-till-kraft.-aterstart-for-kulturen-sou-202177.pdf>

- Suomen elokuväsäätiö, joka on jakanut avustuksia muun muassa elokuvateattereille ja elokuvatuotannoille
- Taiteen edistämiskeskus, joka on jakanut vuosina 2020–2021 kuuden hakukierroksen aikana korona-avustuksia taiteilijoille ja poikkeuksellisesti myös laajemmin luovien alojen yrittäjille sekä taide- ja kulttuurialan ekosysteemiin kuuluville toimijoille.

Lisäksi jaossa on ollut koronapandemian vaikutuksia torjuvaa **muuta julkista rahoitusta**, joka on voinut kohdistua myös taide- ja kulttuurikentälle siinä määrin kuin esimerkiksi taiteilijat tai yleisemmin määritellen luovan työn tekijät ovat olleet hakukelpoisia. Tältä osin keskeisiä rahoittajatahoja ovat olleet (ks. Luonila ym., 2022, s. 56–57; Jakonen ym., 2020, s. 53–54):

- Työ- ja elinkeinoministeriö/Business Finland: kehittämisrahoitusta yrityksille
- Työ- ja elinkeinoministeriö/ELY-keskukset: tukia yrityksille
- Valtiovarainministeriö/Valtiokonttori: kustannustukia ja sulkemiskorvauksia suurille ja pienille yrityksille (yli tai alle 5 työntekijää) yleisesti, tapahtumatakuu (Valtiokonttori, 2022a; Valtiokonttori, 2022b)
- Kunnat: yksinyrittäjien korona-avustus (Kuntaliitto, 2022), kuntien kulttuuri-avustuksien normaalissa jakamisessa joustaminen

Myös säätiöillä on ollut merkittävä rooli taide- ja kulttuurialan tukemisessa ja erityisesti julkisen rahoituksen katveiden huomioimisessa pandemian aikana (ks. Säätiöt ja rahastot, 2022).

Koronapandemian vaikutusten pehmentämiseen tarkoitettuja keskeisiä avustuksia jaettiin esimerkiksi seuraaviin **keskeisiin kohteisiin** (ks. taulukko 1) taide- ja kulttuurialalla OKM:n kautta (listaus ei ole tyhjentävä):

Kohteet	Tukia 2020, €	Tukia 2021, €
Kansalliset taidelaitokset	2,9 milj. 3,5 milj.	4,5 milj.
Valtionosuutta saavat museot, orkesterit ja teatterit	14,8 milj. 13,4 milj.	15,5 milj.
Valtionosuuden ulkopuoliset taiteen perusopetuksen ylläpitäjät/järjestäjät	3 milj. 1,05 milj. 0,15 milj.	2,28 milj. 1,72 milj.
Kulttuurialan yhteisöt (yhdistykset, säätiöt, osuuskunnat, osakeyhtiöt, kommandiittiyhtiöt ja avoimet yhtiöt)	11,3 milj.	8,8 milj. 14,3 milj.
Kulttuuriperintöalan yhteisöt		0,48 milj.
Taide- ja kulttuurifestivaalitoiminta	2,3 milj. 4,8 milj.	5,4 milj. 2,06 milj.
Seurantaloja ylläpitävät yhteisöt	2,3 milj.	2,15 milj.

Taulukko 1. Esimerkkejä taide- ja kulttuurialalle kohdistuneiden OKM:n korona-avustuksien saajista ja kokoluokasta, listaus ei ole tyhjentävä (OKM, 2022).

Vapaan kentän kannalta keskeinen tuen lähde koronapandemian aikana on ollut Taiteen edistämiskeskus. Sen myöntämistä korona-apurahoista ja -avustuksista näkyy tuen saajien laajentuminen totutusta taiteen ja kulttuurin kentästä laajemmin niin sanottuja luovia toimialoja ja niiden ammattilaisten kirjoa kattavaksi.

	Rahoituksen saajat	Tarkoitus	Summa €
2020			
1. hakukierros	taide- ja kulttuuriammattilaisten kirjo monipuolisesti eri taiteenlajeista; "...taiteilijoita, jotka eivät tavallisesti hae apurahaa Taikelta"	Työskentelyedellytysten lyhytaikaiseen turvaamiseen	1,6 milj.
2. hakukierros	Luovien alojen sekä kulttuuri- ja taidealan ammattilaiset, joiden toimeentulo on heikentynyt koronapandemian vuoksi; "luovien alojen ammattilais[et], jotka eivät yleensä hae Taiken apurahoja"	Ylläpitämään ammattilaisten työskentelyä sekä varmistamaan toiminnan jatkuminen mahdollisimman joustavasti poikkeustilanteen päätyttyä	8,7 milj.
3. hakukierros	Ammattitaiteilijat, kirjailijat ja taidejournalistit; taiteilijat ja toiminimet	Työskentelyedellytysten ja ammatinharjoittamisen lyhytaikaiseen turvaamiseen	7,2 milj.
2021			
4. hakukierros	Taiteilijat ja kulttuurin alan ammattilaiset sekä valtionavustukset toiminimille	Työskentelyedellytysten ja ammatinharjoittamisen lyhytaikaiseen turvaamiseen	25 milj.
5. hakukierros	Kulttuurialan ja luovan alan ammattilaiset sekä taide- ja kulttuurialan yksityiset elinkeinonharjoittajat ja yksityisyritykset; "taiteen ja kulttuurin ekosysteemi eli taiteen ja kulttuurin kentällä työllistyvät ammattilaiset"; kaikki yritysmuodot	Hakijan omaan työskentelyyn tai luovan työn ja toiminnan uudelleen käynnistämiseen; yrittäjän toiminnasta tai toiminnan uudelleen käynnistymisestä aiheutuviin kuluihin	55 milj.

Taulukko 2. Taiken jakamien koronatukien saajat, tukien tarkoitus ja summat (Taike, 2021).

2.2.2. Pandemiarahoituksen kokoluokka

Pandemia-aikana valtion lisärahoitus taiteelle ja kulttuurille on ollut kokoluokaltaan merkittävää. Kokonaisuudessaan taiteelle ja kulttuurille osoitettu määräraha oli ennen pandemiaa vuoden 2019 valtion talousarviossa noin 448 miljoonaa euroa. Vuoden 2020 aikana esitettiin yhteensä noin 110 miljoonaa euroa taiteelle ja kulttuurille lisätalousarvioissa. Vuonna 2021 vastaavasti esitettiin noin 167 miljoonaa euroa lisätalousarvioissa taiteelle ja kulttuurille. (VM, 2022.)

Vapaa kentän ja yksittäisten taiteilijoiden asema pandemia-ajan rahoituksessa tulee esille erityisesti Taiken apurahojen ja avustuksien rahamääriä tarkastellessa. Taike jakaa apurahoja ja avustuksia yleensä noin 40 miljoonaa euroa vuodessa (Taike, 2019).

Vuonna 2020 Taike jakoi ensimmäisessä, toisessa ja kolmannessa hakukierroksessaan korona-apurahaa ja avustuksia 17,5 miljoonaa euroa, ja vuonna 2021 neljännessä ja viidennessä hakukierroksessa jo 79,9 miljoonaa euroa (kuudennessa koronahakukierroksessa jaettiin aiemmissa hauissa jakamatta jääneitä rahoja). Koronapandemia on siis merkittäväällä tavalla vaikuttanut Taiken rahoitustoimintaan ja sen kokoluokkaan. (Taike, 2021a.)

2.2.3. Paikallistason toimenpiteitä

Kuntien käytettävissä olleet keinot pandemian vaikutuksien minimoimiseksi ovat olleet varsin rajoitettuja. OKM:n kuntien kulttuuritoiminnasta vastaaville henkilöille keväällä 2020 suuntaama kysely (VN 2020b, 15–18) tuo esille, että kulttuuri- ja taidetoimijoille taiteen perusopetus mukaan lukien annettiin **vuokrahelpotuksia** 29 prosentissa vastanneista kunnista. 94 prosenttia kunnista **ei perinyt kulttuuri- ja taidetoimijoille jo myönnettyjä avustuksia takaisin**. 32 prosenttia kunnista myönsi avustuksia tai muuta tukea kulttuuri- ja taidetoimijoiden tilanteen helpottamiseksi ja 29 prosenttia siirsi henkilöstöä muihin tehtäviin.

Tammikuussa 2021 toistetussa kyselyssä kunnista 33 prosentissa annettiin vuokrahelpotuksia, 22 prosenttia antoi muuta tukea tai avustusta, mutta 94 prosenttia kunnista ei edelleenkään perinyt avustuksia takaisin (VN, 2021, s. 27–28).

Kunnat ovat myös tukeneet **normaalin avustusmenettelyn ja -instrumenttien kautta** pandemiatilanteesta eteenpäin pyrkiviä kulttuuri- ja taidetoimijoita. Kunnat ovat myöntäneet normaaleja avustuksia, joiden käyttöaika on pidennetty tai käyttötarkoitusta muutettu. Tukea on kohdennettu myös erityisesti pandemian vaikutusten kompensoimiseen esimerkiksi vuokratukena tai digitaalisten palveluiden toteuttamiseen. (VN, 2021, s. 27.)

11 prosenttia kaikista vuoden 2020 taiteen ja kulttuurin barometriin vastanneista taitelijoista oli saanut kunnalta tukea koronavirustilanteesta johtuen (Ruusuvirta ym., 2020, s. 116). Noin joka kolmannessa taiteen ja kulttuurin barometrikyselyyn vastanneista kunnista oli tehty toimenpiteitä helpottamaan ammattitaitelijoiden tilannetta koronapandemian aikana (Ruusuvirta ym., 2020, s. 117). Nämä toimenpiteet olivat lähinnä yritystukia (yleisellä tasolla), vuokrahelpotuksia, apurahoja tai avustuksia, työtilaisuuksien tarjoamista sekä jo myönnettyjen avustusten ehtojen muuttamista (Ruusuvirta ym., 2020, s. 119).

Toimenpiteet ovat usein olleet yleisempiä eivätkä ne ole kohdistuneet pelkästään ammattitaitelijoihin, esimerkkinä yritystuet. Lisäksi esimerkiksi vuokrahelpotukset ovat kohdistuneet vain niihin taitelijoihin, joiden toiminta on yritysmuotoista tai jotka vuokraavat tiloja kunnalta (Ruusuvirta, ym. 2020, s. 119).

Kuntaliitto nosti pandemian ensimmäisenä keväänä esille seitsemän keskeistä hyvää käytäntöä, jolla kunta voi ”tukea ja tuottaa taidetta ja kulttuuria korona-aikana” (Kuntaliitto, 2020). Väistämättä kyse oli nopeasti sovelletuista toimenpiteistä. Niitä olivat Kuntaliiton (2020) mukaan kunnan kulttuuripalveluiden siirtäminen verkkoon, kulttuurisisältöjen tilaaminen ammattitaitelijoilta esimerkiksi striimauksina tai muutoin turvallisesti toteutettuna, kulttuurilaitosten toiminnan ylläpitäminen esimerkiksi tilapäisten toimenkuvien muuttamisen avulla, suorat avustukset ja jo myönnettyjen avustusten perimättä jättäminen, taitelijoiden ottaminen mukaan esimerkiksi etäopetusmateriaalien tuottamiseen ja kuntalaisien osallistamiseen, vuokrahuojennukset sekä eri toimijoiden ja sektorien välisen yhteistyön lisääminen kulttuuripalveluiden tuottamisessa.

3. Taiteelle ja kulttuurille suunnattuja tuki- ja kehittämistoimia koronapandemian aikana

Pandemiaan liittyvät kulttuuripoliittiset tukitoimet voidaan jaotella karkeasti (1) tilannekuvan luomiseen ja tiedonkeruuseen, (2) välittömiin kriisitoimiin ja rahallisiin tukiin taide- ja kulttuuritoimijoille (esim. Jakonen ym., 2020; Luonila ym., 2022) sekä (3) taide- ja kulttuurialan pandemian jälkeistä tulevaisuutta rakentaviin tukitoimiin ja investointeihin.

Kuvio 2. Koronapandemian taide- ja kulttuurialaa koskevien tukitoimien vaiheita.

Tämän tiedonkeruun osalta kiinnostavia ovat erityisesti pandemian jälkeistä tulevaisuutta rakentavat systeemitasoiset toimet. Tarkastelemme sekä laajoja tukijärjestelmätasoisia ja perustavanlaatuisia että ”ketteriä” ja kokeilumuotoisia toimenpiteitä. Uudistustoimenpiteistä on kuitenkin yllättävän vaikeaa löytää esimerkkejä, sillä muissakin maissa on lähinnä ehditty vasta reagoimaan pandemian välittömiin vaikutuksiin. Mahdollisimman nopeasti toteutettujen ”häätätoimenpiteidenkin” toimivuudesta on niukalti tietoa, ja niiden vaikutusten todentaminen on vaikeaa. Emme pyri kattavaan kokonaisesitykseen vaan lähinnä tarjoamaan esimerkkejä erilaisista toimista.

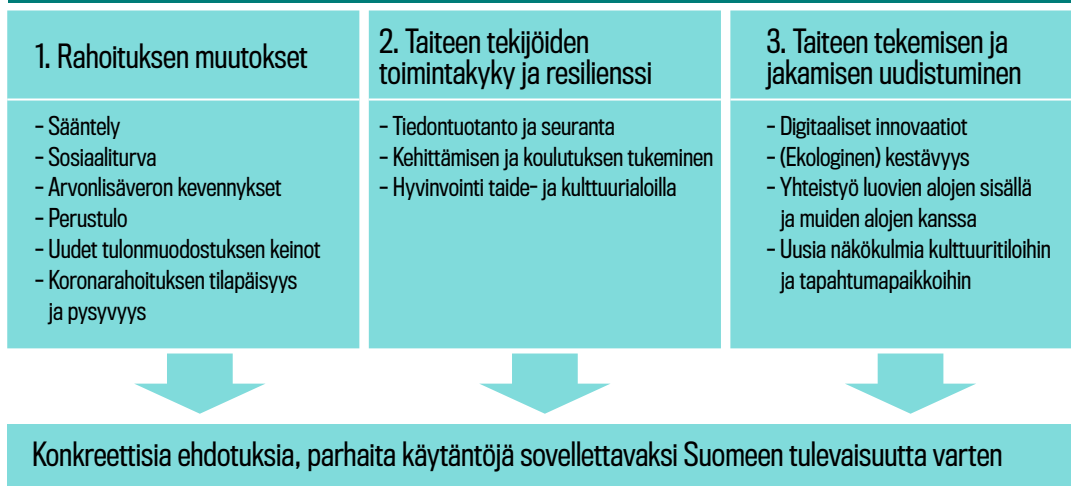
Tämä osio kokoaa erilaisten taide- ja kulttuurialan toimijoiden, tutkijoiden ja julkisten toimijoiden tekemiä ehdotuksia ja kokeiluja luovien alojen pitkän aikavälin elpymisen ja kestävyuden tukemiseksi eri puolilta Eurooppaa. Nämä koskevat ensisijaisesti kolmea eri kehitysaluetta: taide- ja kulttuurialojen uusien taloudellisten tukien muotoja, ei-taloudellisia elvytys- ja kestävyystoimenpiteitä sekä taiteen luomisen ja jakamisen muutoksia (kuvio 3). Ennen jokaista läpikäytävää teemaa esittelemme myös lyhyesti suomalaisia esimerkkejä kyseisestä aihepiiristä.

Lähestymistapana on esitellä kiinnostavia aloitteita ilman erityistä keskittymistä tiettyihin maihin. Tämän kokonaisesityksen lisäksi esittelemme kuitenkin erillisessä osiossa Ruotsin koronatoimenpiteitä sekä taide- ja kulttuuripoliitikan taustaa kokonaisuutena.

Jotkut maat korostuvat kuitenkin tiedonkeruussamme. Esimerkiksi **Irlannissa** matkailu-, kulttuuri-, taide-, gaeltacht-, urheilu- ja mediaministeri perusti syksyllä 2020 taiteen ja kulttuurin työryhmän, jonka tehtävänä oli tuottaa suosituksia siitä, kuinka taide- ja kulttuuriala voisi parhaiten toipua pandemiasta. Työryhmän raportti¹¹ sisälsi kymmenen ratkaisukeskeistä suositusta, jotka laadittiin yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Keväällä 2021 ministeri perusti valvontaryhmän,

11 ‘Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce’ (2020). <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/97103/f957257b-e3f1-4268-b4a4-1d5917bb5c59.pdf#page=null>

Esimerkkejä taiteelle ja kulttuurille suunnatuista tuki- ja kehittämistoimista Euroopassa

Kuvio 3. Esimerkkejä taiteelle ja kulttuurille suunnatuista tuki- ja kehittämistoimista Euroopassa.

joka julkaisi joulukuussa 2021 raportin suositusten käyttöönoton tilasta¹². Yhdessä suositusten kanssa ne tarjoavat hyödyllisiä ehdotuksia käytännön toimiksi kansallisella tasolla. Pohjois-Irlannissa vastaava kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön elvytystyöryhmä sai tehtäväkseen ehdottaa elvytystoimenpiteitä¹³ elokuussa 2021 julkaistussa raportissa¹⁴.

Ranska on hyvä Suomeen vertautuva esimerkki julkisen hallinnon merkittävästä taide- ja kulttuurialaa koskevasta toiminnasta. **Iso-Britannia** on puolestaan tehnyt merkittäviä poliittisia sitoumuksia luovien sisältöjen ja kulttuurin levittämisen digitalisoimiseksi. Muut esille tulevat maat ovat olleet pandemian jälkeisten toipumistoimenpiteiden tai luovien alojen tiettyihin näkökohtiin keskittyneiden tutkimusten kohteena. Lisäksi esillä on erityisesti Euroopan unionin maihin kohdistuvia kansainvälisiä tutkimuksia, joiden sisältämiä politiikkaa ja aloitteita koskevia ehdotuksia tai yleiskatsauksia käydään läpi.

3.1. Rahoitus ja tulonmuodostus

3.1.1 Pandemia ja rahoituksen muutokset Suomessa

Suomessa taide- ja kulttuurialan pandemiakriisiä torjuneissa rahoitustoimenpiteissä on jaettujen summien lisäksi merkittävää rahoituksen toimintatavoissa ja rahoituksen saajajoukossa tapahtuneet muutokset.

Esimerkiksi vuoden 2020 aikana seitsemässä lisätalousarviossa esitettiin kaiken kaikkiaan noin 110 miljoonaa euroa kriisirahoitusta OKM:n hallinnonalan kautta

12 Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report (2021). <https://www.gov.ie/en/news/e7f78-latest-updates-from-the-arts-and-culture-recovery-taskforce/>.

13 <http://www.communities-ni.gov.uk/articles/culture-arts-and-heritage-recovery-taskforce>

14 Johnston, R. (2021) *The Art of Recovery - Survive: Stabilise: Strengthen. The Report of the Culture, Arts and Heritage Recovery Taskforce*. Culture Division, Northern Ireland, p. 62. <https://www.communities-ni.gov.uk/system/files/publications/communities/dfc-culture-the-art-of-recovery.pdf>.

kanavoitavaksi. Tämä määrä on noin 25 prosenttia tavanomaisesta OKM:n kulttuuria koskevasta talousarviosta. (Luonila ym., 2022, s. 54.)

Merkittävä jousto ja poikkeus harkinnanvaraisten avustusten jakamiseen oli OKM:n ilmoitus siitä, että pandemia-ajasta johtuva kulttuurilaitosten sulkeminen ja mahdolliset toiminnan tai henkilöstön leikkaukset eivät vaikuta jo myönnetyn valtiontuen määrään vuonna 2020 tai johda maksujen takaisinperintään. (Jakonen ym., 2020, s. 53.) Myös esimerkiksi kuntien jakamien avustusten ehtoihin on tehty myönnytyksiä (Jakonen ym., 2020, s. 53).

Taiken ensimmäinen korona-avustushaku oli osoitus nopeasta **valtionhallinnon organisaation ja säätiöiden yhteistyöstä**, vaikka se ei mittakaavaltaan olekaan kovin suuri koronarahoituksen kokonaisuudessa. Kyseisessä rahoituksessa Taiken kautta kanavoitiin sekä merkittävien säätiöiden että valtion rahoitusta apurahoina ja avustuksina. Valtion ja säätiöiden yhteistyö on ollut esillä myös uudenlaisen rahoitusmuodon perustamisessa: valtio ja neljä merkittävää säätiötä perustavat rahaston, joka tukee vapaan kentän sellaisia esittävän taiteen toimijoita, jotka tekevät yhteistyötä VOS-laitosten kanssa (SKR, 2021).

Huomioitavaa pandemia-ajan apurahojen ja avustusten jaossa on ollut se, että **sekä hakijoiden että tuen saajien joukko on laajentunut ja muuttunut totutusta**. Tämä muutos saattaa kuitenkin olla vain tilapäinen.

OKM:n kautta on tuettu vakiintuneita kulttuurisektoreita, instituutioita ja organisaatioita: suurimmat festivaalit ja kulttuuriorganisaatiot, VOS-teatterit, orkesterit ja museot, kansalliset kulttuuriperinnöstä vastaavat organisaatiot, taiteen perusopetus sekä vapaa sivistystoiminta ovat saaneet toimintansa turvaavaa ylimääräistä rahoitusta (Luonila ym., 2022, s. 52–55).

Totuttujen taide- ja kulttuurialan rahoituksen hakijoiden ja saajien lisäksi pandemia-ajan OKM:n ja/tai Taiken kautta kanavoituja tukia ovat hakeneet ja saaneet (ks. Luonila ym., 2022, s. 54; Jakonen ym., 2020, s. 55):

1. taiteilijoita yleisemmin, laajemmin ja määrittelemättömämmin luovien alojen toimijat
2. yritykset ja osakeyhtiöt
3. sekä varsinaisen taiteellisen työn tekemisen ja taiteilijoiden lisäksi erilaisissa luovien alojen, kuten tapahtumatuotannon, tukitoimintoja tekevät tahot.

Näin taide- ja kulttuurialojen ekosysteemin taiteellisen ytimen lisäksi avustuksien kohdejoukkoon on tullut myös **ekosysteemin ei-taiteelliseen tai laajempaan luovien toimialojen kokonaisuuteen lukeutuvia toimijoita**, joita erilaiset **avustusmekanismit eivät välttämättä ole tunnistaneet**. Samalla poikkeusajan monialainen tiedontuotanto pandemian vaikutuksista on lisännyt **ymmärrystä taide- ja kulttuurialojen toimintarakenteista**, muun muassa freelance-taiteilijoiden asemasta ja yrittäjyydestä (Jakonen ym., 2020, s. 55).

Esimerkki: Taiteen edistämiskeskuksen neljäs koronahaku

Taiken hakuilmoitus maaliskuulta 2021 avaa ekosysteemijattelua ja taiteen avustusten kohdejoukon laajentumista pandemia-aikana:

”Rahoituksella turvataan työskentelyn ja ammatinharjoittamisen edellytyksiä. Tuki on tarkoitettu ammattitaiteilijoille ja kulttuurin alan ammattilaisille sekä taide- ja

kulttuurialalla toimiville toiminimille, jotka kärsivät toimeentulomahdollisuuksien puutteesta koronaepidemian vuoksi. Tukea voivat hakea myös taiteen ja kulttuurin ammattiryhmät, jotka eivät yleensä ole Taiteen edistämiskeskuksen asiakkaita. Yleensä Taike tukee apurahoin vain ammattitaiteilijoita ja taidejournalisteja. Nyt haun piiriin kuuluu laajemmin taiteen ja kulttuurin ekosysteemi eli taiteen ja kulttuurin kentällä työllistyvät ammattilaiset.” (Taike, 2021b)

Suoraan koronapandemiaa koskeneiden erityisten kriisirahoitusmuotojen taustalla on olemassa taiteen ja kulttuurin rahoitusta ja taiteilijoiden toimeentuloa koskevia pitkäkestoisempia rakenteellisia ongelmia.

Taiteilijoiden työmarkkina-asema on ollut jo lähtökohtaisesti ennen koronapandemiaa ongelmallinen ja tulonlähteet moninaisia. Vuoden 2019 *Taiteen ja kulttuurin barometrissä* käsiteltiin taiteilijan toimeentuloa. Taiteilijat tekevät työtä erilaisissa tilanteissa ja erilaisia työmarkkina-aseman tulkintoja vaativissa työn muodoissa, mikä johtaa monimutkaisiin tilanteisiin sekä verotusasioissa että sosiaaliturvajärjestelmässä. Järjestelmien koettu joustamattomuus on myös yksi syy välttää yrittäjyyttä taiteilijana. (Hirvi-Ijäs ym., 2019, s. 132–133.)

Barometrissä todettiin myös, että sosiaaliturva- ja verotusjärjestelmissä tulisi ottaa huomioon taiteilijoiden moninaiset tulolähteet, epäsäännölliset tulot sekä taiteilijoiden työn kehittämisen tarpeet myös silloin, kun heillä ei ole tuloja. Yleinen perustulo oli monen barometrivastaajan mielestä jatkoselvityksen arvoinen (Hirvi-Ijäs ym., 2019, s. 134–135). Myös esimerkiksi Kulta ry:n koronapandemiasta toipumista käsittelevässä raportissa keskeisenä toimenpiteenä mainitaan kulttuurialan sosiaaliturvan parantaminen (Saari, 2021, s. 20).

Pandemia-aikana on tehty tilapäinen muutos yleisesti yrittäjien mahdollisuuksiin saada työttömyyskorvausta, ja tämä muutos on tilapäisesti helpottanut myös taide- ja kulttuurialalla toimivien tilannetta (KELA, 2021).

OKM:n koronan vaikutuksia koskeneessa kyselyssä tuodaan esille kulttuurialan järjestöjen (ja kuntien) näkemyksiä siitä, millainen kulttuuripolitiikan tulevaisuuden tulisi olla. Muun muassa seuraavia asioita nostettiin esille yleisesti tukimuodoista ja rahoituksesta sekä toimeentulosta (VN, 2021, s. 38–43):

- luovan työtä tukevien toimintojen tunnistaminen osana kulttuuripolitiikkaa; yritysmuotoisilla alihankkijoilla vähän tietoa kulttuuriin kohdistuvista tukimuodoista
- prekaaria työtä tekevien ja yksinyrittäjien epävarman aseman tunnistaminen yleisesti ja taidepolitiikassa: verotus, työttömyysturva, tekijänoikeudet kulttuurialalla
- pienet toimijat, kolmas sektori, opetustoiminta paremmin tukimekanismien piiriin
- tukimuodot ja turvaverkot vastaamaan alan rakennetta ja toimintaympäristöä, tekijänoikeustulojen ristiriitainen kohtelu työttömyysturvassa
- perustulo, taiteilijapalkka sekä tukitoimien pitkäjänteisyys
- haku- ja raportointimenetelmien yhtenäistäminen ja selkeyttäminen, tukien korottaminen, pidemmät apurahajaksot, joustavammat tukimuodot, nopeammat hakuprosessit ja yhteiset tuotantoalustat rahoituslain ulkopuolisille toimijoille
- rahoituksen pituus, esim. digitalisoitumisen tukemisessa, lyhyiden kehitysrahoitusten lisäksi pidempiä tukimuotoja
- uudentyypinen luovan alan kehitysrahoitustuki elinkeinonharjoittajille ja muille

- alkuvaiheen yrittäjille, joiden liiketoiminta ei ole vielä käynnistynyt tai se on vähäistä
- selkeämpi tappiotakuujärjestelmä tapahtumatuotantoon

3.1.2 Rahoituksen muutokset - esimerkkejä Euroopasta

Koronakriisin aikana on päästy tai jouduttu kokeilemaan taiteilijoiden ja luovien alojen ammattilaisten taloudellisten tukien eri muotoja. Useimmissa tapauksissa olemassa olevia taloudellisia tukia ja rahoitusrakenteita on käytetty soveltavalla tavalla hätätarkoituksiin. Kriisin edetessä pohdinta on keskittynyt kuitenkin yhä enemmän tarpeeseen luoda uusia tulomuotoja alalle, jonka taloudellinen epävarmuus on paljastunut. Tässä osiossa esitellään erilaisia uusia rahoituksen ja tuen muotoja, joita on ehdotettu käytettäväksi tai kokeiltu Euroopassa.

3.1.2.1 Säätely

Yksi tapa tukea kulttuurialojen taloutta on taiteilijoiden oikeuksien vahvistaminen niin, että lainsäädäntö tukisi taiteilijoiden tulomuodostusta. Tapahtumien rajoittaminen on johtanut digitaalisten sisältöjen kulutuksen kasvuun. Taiteilijoilla tulisikin olla paremmat mahdollisuudet ansaita tuloja verkossa aikaisempien tulonlähteiden ehtyessä. Tällöin korostuvat tekijänoikeuskysymykset. Euroopassa tekijöiden oikeuksien vahvistaminen voi tapahtua viimeaikaisten eurooppalaisten direktiivien vahvalla täytäntöönpanolla kansallisella tasolla (Lhermitte ym., 2021, s. 44).

Esimerkiksi **Irlannissa** taiteen ja kulttuurin työryhmä (*Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce, 2020*) suosittelee, että luovan sisällön tekijöille maksetaan oikeudenmukaista palkkaa siirtämällä EU:n direktiivi tekijänoikeudesta digitaalisilla sisämarkkinoilla¹⁵ (DSM-direktiivi) osaksi Irlannin lainsäädäntöä ”muutamatta tai laimentamatta direktiivin tarkoitusta, koska se koskee oikeudenhaltijoita”. Työryhmä ehdottaa myös audiovisuaalisia mediapalveluja (AMS) koskevan direktiivin¹⁶ välitöntä saattamista osaksi kansallista lainsäädäntöä. Yksi DSM-direktiivin tavoitteista on vahvistaa eri oikeudenhaltijaryhmien oikeuksia ja suojata niitä tekniikan kehityksen ja lisääntyneen digitalisoinnin epäsuotuisilta vaikutuksilta. AMS-direktiivi tarjoaa kansalliselle lainsäädännölle mahdollisuuden asettaa kiintiövaatimuksia kotimaiselle sisällölle ja kansallisesti luotua audiovisuaalista sisältöä tukeville rahoitusosuuksille.

Suomessa DSM-direktiivin toimeenpano on parhaillaan käynnissä¹⁷. AMS-direktiivin osalta mahdollisuutta velvoittaa kansallisia investointi- tai sisältö-

15 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta. PE/51/2019/REV/1. OJ L 130, 17.5.2019.

16 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/13/EU, annettu 10 päivänä maaliskuuta 2010, audiovisuaalisten mediapalvelujen tarjoamista koskevien jäsenvaltioiden tiettyjen lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta (audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi). OJ L 95, 15.4.2010, p. 1–24.

17 https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/tekijanoikeuslain-uudistus-dms-direktiivin-toimeenpano.aspx ja <https://okm.fi/tekijanoikeuslain-direktiivimuutokset>

kiintiöitä ei ole vielä otettu käyttöön, mutta opetus- ja kulttuuriministeriö sekä liikenne- ja viestintäministeriö ovat äskettäin asettaneet työryhmän selvittämään näitä vaihtoehtoja¹⁸. Työryhmän raportti valmistuu elokuun 2022 loppuun mennessä.

3.1.2.2 Sosiaaliturva

Vaikka suurin osa kulttuurialalle pandemian aikana annetusta tuesta on annettu apurahojen ja avustusten muodossa, jotkin maat ovat laajentaneet sosiaaliturva-verkkojaan tukeakseen suoraan yksittäisiä taiteilijoita. Ranska on hyvä esimerkki tällaisesta toiminnasta.

Vakituksissa tehtävissä tai itsenäisinä ammatinharjoittajina työskentelevien taiteilijoiden lisäksi **Ranskassa** on ollut pitkään erityinen asema työntekijöille, joilla on lyhytaikainen työsopimus taiteellisia esityksiä varten (teatteri, musiikki, audiovisuaalinen ala, radio, tanssi jne.). Tämä asema koskee taiteilijoita, mutta myös teknikoita ja tukihenkilöstöä. Monet tämän tyyppisillä toimialoilla työskentelevät henkilöt ovat tilanteessa, jossa heidät työllistetään lyhytaikaisilla sopimuksilla eri työnantajien toimesta ja heillä on välissä työttömyysjaksoja. Tilanne ei normaalisti mahdollistaisi suurimmalle osalle heistä työttömyysetuuksia.

Intermittents du spectacle -status (satunnaiset työntekijät viihdeteollisuudessa) myönnetään kahdelle yksityisen sektorin työntekijäryhmälle, jotka työskentelevät lyhytaikaisilla sopimuksilla: 1. taiteilijat viihdeteollisuudessa ja 2. teknikot ja tukihenkilöstö, jotka työskentelevät tiettyihin luokkiin sijoittuvissa yrityksissä ja tietyissä tukitoiminnoissa. Nämä kriteerit täyttävät työntekijät voivat saada työttömyysetuutta 8 kuukaudelta, jos he ovat työskennelleet tietyn tuntimäärän viimeisen 12 kuukauden aikana: 507 tuntia tai 43 12 tunnin jaksoa (verrattuna 130 päivään tai 910 työtuntiin kahden vuoden aikana normaalia työttömyysetuutta varten). Tietyn rajoituksen he voivat myös kerryttää työttömyysetuutta ja palkkaa saman kuukauden sisällä.

Kyseinen status on ollut olemassa vuodesta 1936 lähtien, mutta sen käyttöehtoja ja etuja on rajoitettu useita kertoja vuodesta 2003 lähtien. Vuonna 2019 tämä asema koski noin 276 000 henkilöä 112 miljoonalla työtunnilla¹⁹. Suurin osa (54 %) työllistyi audiovisuaalisella alalla, jossa taiteilijoiden ja teknikkojen osuus oli suunnilleen tasan. Tässä asemassa olevien työntekijöiden määrä on kasvanut jatkuvasti ainakin vuodesta 2010 lähtien.

Maaliskuussa 2020 tapahtunut kaikkien esiintymisten peruuttaminen aiheutti huolta siitä, että *intermittents du spectacle* -statukseen määrityvät taiteilijat ja teknikot eivät ehkä pysty työskentelemään riittävästi saadakseen työttömyysetuuksia, varsinkaan sinä aikana, jolloin nämä etuudet ovat heidän ainoat tulonsa. Tästä syystä Ranskan hallitus antoi heinäkuussa asetuksen työttömyysetuuden työaikavaatimuksen keskeyttämisestä²⁰. Niin sanottu *année blanche* (valkoinen vuosi) -niminen toimenpide on ollut yksi tunnetuimmista luovien alojen tukitoimista. Sitä on sittemmin uusittu kolme kertaa vuoden 2021 loppuun asti. Lisätoimenpiteistä

18 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/audiovisuaalisten-tuotantojen-rahoituksen-laajentamista-selvitetaan>

19 <https://www.pole-emploi.org/statistiques-analyses/entreprises/emploi-intermittents-du-spectacle/lemploi-intermittent-dans-le-spectacle-au-cours-de-lannee-2019.html?type=article>

20 <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000042170029/2020-11-17/>

helpottamaan paluuta normaaleihin etuusvaatimuksiin vuoden 2022 aikana on ilmoitettu²¹.

Kyseinen toimenpide on osoittautunut tehokkaaksi pandemian kaltaisessa hätätilanteessa. Sosiaaliturvaetuudet voitiin saada nopeasti käyttöön lisärahoituksen myötä, sillä hallinnolliset puitteet olivat jo olemassa. Toimenpide tarjosi myös suoraan tukea yksittäisille työntekijöille ilman liiallista paperityötä. Poliittisesta ja taloudellisesta näkökulmasta järjestelmää kuitenkin arvostellaan sen kustannuksista. Myös kansallinen budjettituomioistuin (*Cour des Comptes*), sosiaaliturvasta vastaavat tahot ja ammattiliitot ovat olleet huolissaan siitä, että järjestelmä kannustaa työnantajia sarjaan lyhytaikaisia sopimuksia silloinkin, kun pidemmät työjaksot olisivat mahdollisia. Kriittisten äänien mielestä järjestelmä koskee nyt liian laajaa toimintojen kirjoa ja lisää epävarmuutta työpaikoista.

3.1.2.3. Arvonlisäveron kevennykset

Irlannin taiteen ja kulttuurin elvytystyöryhmä (*Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce*, 2020) on ehdottanut raportissaan uutta arvonlisäveron hyvitysjärjestelmää, joka tukisi taiteilijoiden lisäksi freelance-taiteilijoita ja esimerkiksi tapahtuma-alan työntekijöitä ja yrityksiä. Tarkoituksena on mahdollistaa arvonlisäveron hyvitys kulttuurialojen taitelijoille, työntekijöille ja veronmaksajille, vaikka he eivät voisi saada takaisin arvonlisäverokulujaan (esimerkiksi palveluidensa myynnin alittavan arvonlisäverokynnyksen vuoksi). Ehdotuksen mukaan tulisi noudattaa Irlannissa hyväntekeväisyysjärjestöihin sovellettavaa mallia. Tarkoituksena olisi lieventää tulonmenetyksiä ja työttömyyttä sekä lisätä freelance-taiteen ja tapahtumien kysyntää.

Tutkijat ovat kuitenkin huomauttaneet kysyntää lisäävien toimenpiteiden tehotomuudesta kriisiaikoina. Kuluttajasetelien tai arvonlisäveron alennuksien kaltaisia kysyntää lisääviä toimenpiteitä ei pidetä tehokkaina vastaamaan COVID-kriisin negatiivisiin vaikutuksiin kulttuurituotteiden ja -palveluiden osalta (Abeledo-Sanchis & Arrengot, 2021, s. 204). On tuotu esiin, että erityisiin veroihin ja maksuihin perustuvat tukijärjestelmät voivat vaarantua kulutuksen rajussa laskussa, varsinkin jos vapaa-ajan tavat muuttuvat kulttuurin kuluttamisen osalta negatiiviseen suuntaan pandemian jälkeen (Simon, 2021, s. 39).

Lopulta tätä suositusta ei ole pantu täytäntöön edes Irlannissa, koska valvontaryhmä ei katsonut tarpeelliseksi laajentaa arvonlisäveron hyvitysjärjestelmiä nykyisestä (*Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report*, 2021).

3.1.2.4. Perustulo

Irlannin taiteen ja kulttuurin elvytystyöryhmä on ehdottanut yleisen perustulon pilottihankkeen käyttöönottoa kolmeksi vuodeksi luovilla aloilla (taide ja kulttuuri, av-ala, tapahtuma-ala). Taiteilijat ja tapahtumatyöntekijät voisivat näin kattaa peruselinkustannuksensa ja ottaa vastaan työtilaisuuksia menettämättä olemassa olevia sosiaaliturvaetuuksia. Pilotti perustuisi vapaaehtoisuuteen niin, että hankkeeseen haluttomat toimijat muodostaisivat kokeilun kontrolliryhmän. Toimenpide

21 <https://www.franceculture.fr/societe/intermittents-du-spectacle-lusine-a-gaz-de-lannee-blanche-est-remplacee-par-une-autre-usine-a-gaz>

on suunniteltu alakohtaiseksi erilliseksi toimenpiteeksi, mutta myöhemmin perustulo voitaisiin ottaa käyttöön laajemminkin.

Ehdotuksen toteuttamiseen on turvattu 25 miljoonan euron rahoitus. Taidesektoria pidettiin ehdotuksessa sopivana alana perustulotakuun pilotoimiseksi, sillä alalle ovat ominaisia alhaiset ja epävarmat tulot. Lisäksi ala sisältää laajan valikoiman työllistymisen tyyppejä, sillä on merkittäviä myönteisiä ulkoisvaikutuksia ja se on valittu yleiseen perustulon pilotteihin myös muissa maissa (mukaan lukien Suomessa), mikä mahdollistaa kansainvälisen vertailun. Pilottihankkeen tavoitteet ovat

- tarjota taloudellista tukea taidealalle ja minimoida osaamisen väheneminen
- tunnustaa taiteen luontainen arvo yhteiskunnassa ja palkattoman työn arvo luovassa toiminnassa
- vähentää taidealan riippuvuutta sosiaaliturvajärjestelmästä

Pilotissa ehdotetaan otettavan mukaan enintään 2 000 osallistujaa, joiden tulotaso vastaa kansallista vähimmäispalkkaa

3.1.2.5. Uudet tulonmuodostuksen keinot

Tutkijat ovat havainneet, että taide- ja kulttuurisektoreilla tarvitaan kiireellisiä rakenteellisia muutoksia, jotka edistävät uusien koronapandemian negatiivisia vaikutuksia minimoivien liiketoimintamallien kehittämistä (Prokûpek & Grosman, 2021, s. 237). Euroopan parlamentille tehty tutkimus (IDEA Consult ym., 2021, s. 88) listasi joukon innovatiivisia ideoita ja kokeiluja, jotka eivät ainoastaan auttaneet taiteilijoita rajoitustoimenpiteiden aikana, vaan tarjosivat myös vaihtoehtoja taloudellisesti kestävämmälle tulevaisuudelle. Näiden joukossa on muutamia ehdotuksia tulomallien uudelleenjärjestelyistä ja -arvioinnista. Monet niistä perustuvat digitaalisten teknologioiden laajaan käyttöön, mikä edellyttää liiketoiminta- ja ansaintamallien muuttamista digitaalisen sisällön paremman kaupallistamisen varmistamiseksi. Tutkimuksessa (emt.) todetaan, että sisällön jakaminen ja levittäminen verkossa on yleisesti ilmaista tai lahjoitus pohjaista, mutta samalla listataan myös esimerkkejä ja aloitteita digitaalisen sisällön kaupallistamisesta.

Näihin aloitteisiin kuuluu muun muassa *Hire artists*, taiteilijoiden taiteilijoille suunnittelema verkkokauppapaikka, joka on sittemmin suljettu²². **Ranskassa** julkinen audiovisuaalinen ryhmä France Télévisions lanseerasi helmikuussa 2021 Culturebox-palvelun²³, joka sisältää kulttuuriohjelmia (teatteri jne.) kompensoidakseen näiden sisältöjen puuttumisen sulkutilan aikana. Uuden kanavan odotettiin tuottavan tekijänoikeustuloja taiteilijoille (mutta ei tuottajille) ja muodostavan yhteyden yleisöön (Pietralunga & Dassonville, 2021). Palvelun olemassaoloa rajoitettiin aluksi ajallisesti, mutta se muutettiin myöhemmin pysyväksi.

Norjassa on puolestaan luotu uusi ”koronakonserttien” lisensointimalli, jolla varmistetaan, että lauluntekijät, säveltäjät ja kirjailijat saavat suoratoistetuista tapahtumista saman vakiohinnan kuin verkkomusiikista (CISAC, 2020, s. 15). Myöhemmin on tosin todettu, että nopeasti kasvavatkaan suoratoistotulot eivät tällä hetkellä tarjota oikeudenmukaisia palkkioita (CISAC, 2021, s. 2).

22 <https://hireartists.org/#about>

23 <https://www.france.tv/spectacles-et-culture/>

Toisaalta joissakin maissa, kuten **Belgiassa** ja **Saksassa**, kuvataiteen verkko-käytön rojalit ovat nousseet merkittävästi. Ranska neuvotteli myös uuden sopimuksen suojattujen kuvien näyttämisestä Google-hauissa, josta odotetaan tulevaisuudessa uutta tulonlähdettä kuvataiteilijoille (CISAC, 2021, s. 27). Myös **Ranskan** kulttuuriministeriö valitsee parhaillaan rahoitettavia hankkeita, joiden tarkoituksena on kehittää uusia teknologisia, organisatorisia tai rahoitusta koskevia menetelmiä taiteellisiin esityksiin²⁴.

Kulttuuriperintöalalla on ehdotettu uusia strategioita *nopeuttamaan* pandemian aiheuttamaa muutosta museoiden yleisösuhteeseen (Bertacchini, ym., 2021). Nämä ehdotukset perustuvat taloudelliseen malliin, joka korvaa yhden käynnin lippuoston tilauspohjaisella verkkoalustalla. Tällaista mallia on kehitetty ja testattu Italiassa, jossa museokokemusta rikastettiin digitaalisella multimediasisällöllä²⁵. Bertacchini, Morelli ja Segre (2021) huomauttavat, että kyseisillä lähestymistavoilla on rajoituksia, mutta niitä voidaan yhdistää uusiksi strategiakokonaisuuksiksi. Muutoksilla voitaisiin pyrkiä siirtymään yksittäisestä transaktiosta suhdelahtoisuuteen museotalalla, saavuttaa mittakaavaetuja ja hyödyntää täysimääräisesti digitaalisten ja paikan päällä olevien palvelujen integroinnin tarjoamia mahdollisuuksia.

Euroopan parlamentille tehdyssä tutkimuksessa (IDEA Consult ym., 2021, s. 92) rohkaistaan luovaa alaa arvioimaan edellä mainittujen kokeilujen merkitystä omalle toiminnalle ja oppimaan niistä, mutta samalla todetaan, että erilaiset esteet voivat hidastaa kokeilujen laajamittaisempaa hyödyntämistä. Esteitä voivat raportin mukaan olla muun muassa:

- sääntelykehysten puute (esim. oikeudenmukaisen teollis- ja tekijänoikeuksien hallinnan ja korvauksen varmistamiseksi)
- innovaatorahoituksen saamisen vaikeus
- sopivien digitaalisten infrastruktuurien käyttömahdollisuuden puute tai
- läpinäkyvyyden puute jakelualustojen käyttöön liittyvien algoritmien suhteen

3.1.2.6. Koronarahoituksen tilapäisyys ja pysyvyys

Islannin kulttuurijohtajille suunnatun kyselyn perusteella Bjarnason ja Sigurjónson (2021) väittävät, että ennennäkemättömän suuri taiteen ja kulttuurin tuki pandemia-aikana saattaa muuntaa pysyvämpään muotoon. Heidän mielestään Islannin kulttuuri-identiteetin ja maan taloudellisen moottorin, matkailun, vahva kytkös luo tilanteen, jossa pandemiarahoituksesta on vaikeaa palata entiseen rahoitustasoon. Euroopan unionissa tukea taloudelle rajoittavat kuitenkin EU:n säännöt. Valtion tukitoimenpiteet pandemian aikana tapahtuivat väliaikaisissa puitteissa²⁶, jotka ovat luonteeltaan poikkeuksellisia.

On vaikeaa ennakoita, miten kansallisen tason kulttuurin rahoitustilanteet kehittyvät eri maissa kriisin päätyttyä. **Ranskassa** kulttuuriministeriön budjetti vuodelle 2022 julkistettiin syyskuussa 2021, jolloin kriisin odotettiin olevan pian ohitse, mutta budjettia kuitenkin korotettiin 7,5 prosenttia verrattuna vuoden 2021 jo poikkeukselliseen budjettiin. Kuten muun muassa Unesco (2021) esittää, pandemian vaikutukset ovat paljastaneet julkisen tuen puutteet ja yksityisen sektorin

24 <https://www.culture.gouv.fr/Aides-demarches/Appels-a-projets/Appel-a-projets-Experience-augmentee-du-spectacle-vivant>

25 <https://breraplus.org/>

26 <https://ec.europa.eu/culture/resources/coronavirus-response>

riittämättömät investoinnit taiteeseen ja kulttuuriin. Nämä puutteet saattavat oikeuttaa tavallista korkeamman tuen määrän säilyttämisen keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Toisaalta hallitukset ovat tehneet pandemian aikana monin paikoin budjettileikkauksia, jotka ovat uhanneet luovaa ja kulttuurista alaa. Euroopan ulkopuolella esimerkiksi Meksikon kulttuuriministeriö menetti 75 prosenttia budjetistaan vuonna 2021 (Mistry, 2021), **Iso-Britannia** leikkasi taide- ja muotoilukursien rahoitusta 50 prosenttia korkeakouluissa (Harris, 2021) ja British Councilin oli supistettava ulkomaisen kulttuurin rahoitusta (Anstey, 2021).

3.2 Taiteen tekijöiden toimintakyky ja resilienssi

3.2.1 Tiedontuotanto, edunvalvonta ja toimintakyky Suomessa

Suomessa taiteilijoiden resilienssiä on koronapandemian aikana edistetty esimerkiksi yleisesti tuottamalla tietoa kriisin vaikutuksista taiteilijoihin ja taiteen tekemisen edellytyksiin. Tiedontuottamisesta on myös edetty erilaisiin taide- ja kulttuurialan järjestöjen edunvalvontatoimiin.

Huhtikuussa 2020 **opetus- ja kulttuuriministeriö avasi kyselyn** koronaviruspandemian ja sen pitkittymisen vaikutuksista taiteen, kulttuurin ja luovien alojen toimijoiden toimintaan. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä tietoa nopeiden politiikkatoimien tueksi ja myös pidemmän aikavälin politiikan ja toiminnan suunnitteluksi. Kyselyssä oli kaksi osaa, joissa arvioitiin vaikutuksia ajalla 15.3.–31.5. sekä 1.6.–31.8. Kysely kohdistettiin laajasti julkisyhteisöille, yhdistyksille ja säätiöille, yrityksille sekä yksityishenkilöille ja työryhmille. Toukokuussa 2020 OKM lähetti kunnille kyselyn koronapandemian vaikutuksista (Jakonen ym., 2020, s. 52–53).

Vastaava kysely toteutettiin myös tammikuussa 2021, jolloin päivitettiin edellisen kyselykierroksen tietoja vuoden 2020 osalta ja kysyttiin myös vastaajien arvioita koronan vaikutuksista vuoden 2021 alkupuoliskolla (VN, 2021).

Kevään 2020 mittaan eri taiteen ja kulttuurin edunvalvontaelimet, yliopistot ja tutkimuslaitokset kehittivät **menetelmiä koronan vaikutusten seuraamiseksi ja arvioimiseksi** kansallisesti, alueellisesti ja yksittäisten taiteilijoiden tasolla (Jakonen ym., 2020, s. 52–53). Esimerkiksi Tilastokeskus on koonnut koronan vaikutuksia käsittelevää tilastotietoa, myös kulttuurialoja koskien (Tilastokeskus, 2021).

Eri aloilla on puolestaan toteutettu omia kyselyitä tai tukeuduttu esimerkiksi OKM:n toteuttaman toimijakyselyn tietoihin tai olemassa oleviin Tilastokeskuksen tilastoihin ja tehty niistä taiteenalakohtaisia koosteja (esim. Frame, 2020; Tanssin tiedotuskeskus, 2020; Tapahtumateollisuus, 2021; Tinfo, 2020).

Näillä toimenpiteillä lähinnä **luotiin tilannekuvaa ja tehtiin edunvalvontaa**. Silti OKM:n toteuttaman kyselyn ja sen perusteella esimerkiksi eri yhdistysten tekemien toimenpiteiden suhde on **osoitus julkishallinnon ja järjestöjen vuorovaikutuksesta** koronapandemiassa (Jakonen ym., 2020, 53).

Kunnilla on ollut myös ohjaava ja neuvova rooli turvallisen kulttuuritoiminnan toteuttamisessa esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden kanssa (OKM, 2021, s. 27). Yksi esimerkki tällaisesta toiminnasta on Oulussa tapahtumajärjestäjille ja kävijöille suunnattu tiedotussivu koronapandemian vaikutuksista, rajoituksista ja tarvittavista toimenpiteistä (Oulun kaupunki, 2022). Tiedottamista on tehty myös

esimerkiksi konkreettisista kuntien avustuksien vaatimista toimenpiteistä ja muutoista (Turun kaupunki, 2020).

Resilienssi on ollut ainakin epäsuorasti mukana myös rahoitushakujen tavoitteissa. Helsingin kaupunki jakoi syksyllä 2021 rahoitusta, jota voitiin käyttää esimerkiksi työllisyyttä ja hyvinvointia edistäviin toimiin.

Esimerkki: Helsingin kaupungin elpymisavustus

Helsingin kaupunki jakoi syksyllä 2021 3,5 miljoonaa euroa ylimääräisiä ”elpymisavustuksia”, joista **2,12 miljoonaa** kohdistui erityisesti taiteen ja kulttuurin kentälle. Tavoitteena oli ”**palauttaa toiminnan volyymit** koronapandemiaa edeltävälle tasolle sekä vähentää pandemian aiheuttamia suoria ja välillisiä haittoja”. Kulttuurin osalta puhuttiin myös alan **moninaisen ekosysteemin turvaamisesta työllisyyttä ja hyvinvointia edistävien** hankkeiden kautta. (Helsingin kaupunki, 2021a.)

”Kulttuurin avustuskokonaisuuden osalta tavoitteena on tukea **alan käynnistymistä ja turvata alan moninaista ekosysteemiä**. Kulttuurialan toimijat voivat hakea avustusta **työllisyyttä ja toimijoiden hyvinvointia** edistäviin hankkeisiin. Taiteen perusopetuksen oppilaitosten osalta painotetaan toimijoita, joiden taiteenalojen opetus on kärsinyt eniten koronasta. [...] avustettava hanke voi olla esimerkiksi **työyhteisön hyvinvointia kehittävä** kokonaisuus, tai jokin muu **toiminta, joka ei pidä sisällään yleisölle avointa toimintaa**.” (Helsingin kaupunki, 2021a.)

Avustus oli tarkoitettu helsinkiläisille **ammattimaisesti toimiville** rekisteröityneille taide- ja kulttuuriyhteisöille sekä ”taide- ja kulttuurialojen **koko arvoketjun toimijoille**, joiden toiminta ja tulot ovat vähentyneet tai loppuneet pandemian vuoksi”. Avustuksien jaossa painotettiin hakijoita, jotka ovat **valtionosuusjärjestelmän ulkopuolella**. Hakijoiden tuli olla oikeustoimikelpoisia yhteisöjä, eivätkä hakuun voineet osallistua yksityishenkilöt tai Helsingin kaupungin omistamat tai kaupunkikonserniin kuuluvat toimijat. Valinnassa ”painotetaan kokonaisuuksia, joilla on **työllisyyttä sekä hyvinvointia edistävää vaikutusta**”. Aikahorisontti kyseisellä rahoitusinstrumentilla ja sen kautta rahoitettavilla hankkeilla on vuoden 2022 loppuun asti. (Helsingin kaupunki, 2021b.)

3.2.2. Resilienssiä vahvistavia toimenpiteitä Euroopassa

Monet alan toimijat, elvytysohjelmat ja tutkijat ympäri Eurooppaa ovat korostaneet tarvetta tarjota taide- ja kulttuurialan ammattilaisille muutakin kuin taloudellista tukea. Ehdotukset keskittyvät lähinnä tarpeeseen seurata taide- ja kulttuurialojen tilannetta ja tarpeita lyhyellä ja pitkällä aikavälillä, sekä korostavat tukea ammatillisen toiminnan ja fyysisen sekä henkisen terveyden edistämiseen.

3.2.2.1. Tiedontuotanto ja seuranta

Slovakiassa tehdyssä tutkimuksessa (Došeková & Svorenčík, 2021) korostettiin tiedonkeruun tarvetta esimerkiksi maan luovien toimialojen rakenteesta ja toimijoiden työjärjestelyistä. Erityisesti olisi tunnustettava alakohtaiset erityispiirteet, jotta voidaan paremmin vastata kunkin sektorin tarpeisiin politiikkatoimien avulla ja tarjota näyttöä alojen todellisesta tilanteesta sekä päättäjille että suurelle yleisölle.

Samaan johtopäätökseen on päädytty tarkasteltaessa klassisen musiikin kentällä toimivien freelance-muusikoiden tilannetta Itävallassa (Abfalter & Stini, 2021):

luotettavan tiedon kerääminen ja julkaiseminen tarjoaa arvokkaan pohjan konkreettisten ja kestävien toimenpiteiden kehittämiseksi. Pandemian alkaessa **Isossa-Britanniassa** havaittiin, että viranomaisilla on ollut vaikeuksia tunnistaa eniten apua tarvitsevia kulttuuriluokkia ja toteuttaa niitä varten *ad hoc* -toimenpiteitä. Yleisluontoiset tukitoimet ovat saattaneet vain osittain täyttää kulttuurialojen vaihtelevat ja erityiset tarpeet. (Lamonica & Isernia 2022, s. 21–22.)

Lyhyellä aikavälillä parempaa seurantaa tarvitaan, jotta voidaan kehittää mukautettuja alakohtaisia ohjeistuksia esimerkiksi kulttuuripalveluiden uudelleen avaamiseksi mahdollisimman turvallisesti. Kulttuurialoihin vaikuttavia voimakkaita sulkutoimenpiteitä on kritisoitu yhä enemmän. Useissa maissa on esimerkiksi jouduttu peruuttamaan hätäisesti suunniteltuja ja voimakkaasti kritisoituja suuntaviivoja rajoituksille (Irlannissa: *Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report*, 2021; Belgiassa: Vallet, 2021; *Belgium makes U-turn to allow theatres, cinemas to reopen*, 2021). Taiteilijoiden tilanteen seurantaa on tehty pandemian ajan eri maissa ja sektoreilla niin yksityisten kuin julkistenkin toimijoiden toimesta (UNESCO, 2020). Seurannan jatko pitkällä aikavälillä ja pandemian jälkeen ei kuitenkaan välttämättä toteudu.

3.2.2.2. Kehittämisen ja koulutuksen tukeminen

Useat kansalliset elvytysohjelmat ja kansainväliset tutkimukset ehdottavat erilaisia taitojen kehittämishjelmia ja koulutuksia taiteilijoiden ja luovien työntekijöiden tukemiseksi (ks. esim. Lhermitte ym., 2021; IDEA Consult ym., 2021; UNESCO, 2020; Johnston, 2021). Esimerkiksi Kolumbiaa ja **Espanjaa** koskevassa pandemia-aikaa käsittelevässä tutkimuksessa todetaan, että taiteilijoiden tulisi kehittää taitteellisia ja liike-elämän taitojaan joko virallisissa ohjelmissa, harjoittelun kautta tai itseopiskeluna (Rodríguez-Camacho ym. 2021, s. 169). **Irlannissa** *Arts and Culture Recovery Taskforce* on suositellut taiteilijoiden ja luovien työntekijöiden valmiuksien ja taitojen kehittämistä koskevan ohjelman perustamista (*Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce*, 2020). Suositus on myös toteutettu vuonna 2021 Arts Councilin ja Screen Irelandin (*Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report*, 2021) järjestelmien, rahastojen, palkintojen, kansallisten lahjakkuusakatemioiden tai mentorointi-ohjelmien kautta.

Yksi erityisen huomion kohteena oleva alue on digitaalisten taitojen hankkiminen. Tällaiset taidot voivat auttaa luovien alojen toimijoita säilyttämään jonkin verran tuloja ja hyötymään verkkoympäristöjen mahdollisuuksista, joilla voidaan täydentää ”tavallisia” kulttuurisisältöjä ja -palveluita (Montalto ym., 2020, s. 28). Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi uusia taitoja digitaalisen ja vuorovaikutteisen sisällön luomisessa, sekä kykyä muodostaa yhteyksiä yleisöön useiden kanavien kautta (Došeková & Svorenčík, 2021).

Esimerkiksi **Isossa-Britanniassa** tarve parantaa sekä yksittäisten taiteilijoiden että kulttuuriorganisaatioiden digitaalisia taitoja on tunnustettu useissa katsauksissa ja raporteissa (*Culture is Digital*, 2018, s. 31). Vastauksena digitalisoitumisvasteisiin Arts Council England loi julkisesti rahoitetun Digital Culture Networkin²⁷ tarjotakseen kulttuuriorganisaatioille tukea teknologioissa yleisön tavoittamiseen ja sitouttamiseen, kestävien liiketoimintamallien kehittämiseen ja tulomahdollisuuksien maksimointiin.

27 <https://www.artscouncil.org.uk/developing-digital-culture/digital-culture-network>

3.2.2.3. Hyvinvointi taide- ja kulttuurialoilla

Pandemia ja sitä torjuneet sulku-tilat ovat vaikuttaneet haitallisesti kulttuuri- ja taidealoilla työskentelevien ihmisten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Odottamattomalla tilanteella on ollut voimakas henkinen vaikutus taiteen ja kulttuurin ammattilaisiin, sillä se on näyttänyt, kuinka hauras ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuva ala pohjimmiltaan on (Pisotska & Giustiniano, 2021). Tilannetta on myös pahentanut epävarmojen työsuhteiden ja -tilanteiden aiheuttama stressi (Elstad ym., 2021).

Vastauksena tähän taiteen ja kulttuurin ammattilaisten hyvinvoinnin heikkenemiseen kansallisiin elvytysohjelmiin on useissa maissa sisällytetty tukea luovan alan työntekijöiden fyysiselle ja henkiselle hyvinvoinnille. **Irlannissa** *Arts and Culture Recovery Taskforce* teki tätä koskevan varhaisen ehdotuksen (*Life Worth Living – The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce*, 2020), jota seurasi myöhemmin samanlainen ehdotus **Pohjois-Irlannissa** (Johnston, 2021). Irlannissa tällainen tuki perustettiin vuonna 2021 *Minding Creative Minds* -nimisen organisaation kautta. Se tarjoaa hyvinvointi- ja tukiohjelmia luovalle sektorille, mukaan lukien ilmaista puhelintukea, ilmaisia neuvontatilaisuuksia, taloudellista apua, kuluttaja- ja oikeudellista neuvontaa, uraohjausta, elämänohjausta ja tukea muille kuin Irlannin kansalaisille ja heidän perheilleen. Myöhemmin tukitoimiin lisättiin ura- ja mentorointiohjelma sekä mindfulness-tunnit ja sovittelupalvelut. Tällaisten palvelujen rahoitus on uusittu vuonna 2022 (*Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report*, 2021).

3.3. Taiteen tekemisen ja jakamisen uudistuminen

3.3.1. Uudistumista vahvistavia toimenpiteitä Suomessa

Kulta ry:n Kulttuurin puolesta -selvityksessä ja sen taustalla olevan kyselyn vastauksissa puhutaan kulttuuri- ja taidealan uudistumisesta ja esitetään, että keskeisiä keinoja alan “elvytyksessä” ja “parantumisessa” ovat muun muassa digitaalisen siirtymän tukeminen, uudet toimintamallit ja niihin siirtymisen tukeminen sekä lisäkoulutuksen tarjoaminen toimijoille (Saari, 2021, 20). Koronapandemian vaikutuksia pehmentävän julkisen rahoituksen hakuilmoituksissa alkaakin Suomessa vuoden 2021 puolella korostua välittömän tuen ja perustoiminnan turvaamisen lisäksi pandemian jälkeisen tulevaisuuden hahmottelu ja toiminnan uudistaminen.

Esimerkki: Kulttuuri- ja luovien alojen rakennetuki

Kulttuuri- ja luovien alojen rakennetuki on osa Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelmaa, joka puolestaan on osa Suomen kestävä kasvun ohjelmaa. Rahoitus tähän instrumenttiin tulee Euroopan unionin elpymis- ja palautumistukivälineestä. OKM:n kautta tätä rahaa oli haettavana syksyllä 2021 enintään 4 miljoona euroa kulttuuri- ja luovien alojen yrityksille, yhteisöille ja toimijoille innovatiivisten palvelujen sekä tuotanto- ja toimintamallien kehittämisen tukemiseksi.

Tuella pyrittiin vauhdittamaan ”kriisistä eniten kärsineiden alojen eli matkailun, luovan talouden ja tapahtuma-alan **innovatiivista ja tutkimustietoa hyödyntävää uudistumista, toipumista ja kestävä kasvua**”. Samalla ”tarkoituksena on

kannustaa kulttuuri- ja luovien alojen toimijoita elvyttämään ja uudistamaan toimialoja sekä vahvistamaan kasvua ja **kansainvälistä kilpailukykyä** ottaen huomioon erityisesti koronapandemian vaikutukset kulttuurin alalle ja luoville aloille mutta myös muista syistä johtuvat alojen kehittämistarpeet”. (OKM, 2021.)

Rakennetuen hakuilmoituksessa (OKM, 2021) mainitaan myös esimerkiksi **toimintaympäristön haasteisiin vastaaminen, alojen tulevaisuutta vahvistavat innovatiiviset palvelut, uudenlaiset tuotanto- ja toimintamallit** muuttuneissa ja vaikeasti ennakoitavissa olosuhteissa, **kansainvälistymisen** vahvistaminen sekä kulttuuri- ja luovien alojen **ekosysteemien digitaalisen siirtymän** edistäminen ja liiketoiminnan **digitalisaatio**.

Hakea voivat taide- ja kulttuurialalla toimivat yritykset ja oikeuskelpoiset yhteisöt (mukaan lukien yhdistykset, säätiöt ja osuuskunnat) sekä kunnat ja kuntayhtymät. Yksityishenkilöt, yksityiset elinkeinonharjoittajat (esim. toiminimiyrittäjät) ja rekisteröimättömät yhteisöt sekä oppilaitokset oli rajattu haun ulkopuolelle. Avustus ei myöskään ollut tarkoitettu varsinaiseen taiteelliseen työhön: ”Avustusta ei myönnetä yksittäisen tilaisuuden tai tapahtuman järjestämiseen, taideteoksen luomiseen tai muuhun luovaan työhön, jonka tuloksena syntyy yksittäinen teos, esitys, näyttely tai muu vastaava asia.” (OKM, 2021.)

Esimerkki: Taiteen edistämiskeskuksen erityisavustukset yhteisöille koronan vaikutusten vähentämiseen

Taiteen edistämiskeskuksen erityisavustukset yhteisöille koronan vaikutusten vähentämiseen oli jaossa loppuvuodesta 2021 (Taike, 2021c). Hakijajoukkona olivat rekisteröidyt yhdistykset, osuuskunnat, yritykset, yksityiset elinkeinonharjoittajat ja säätiöt. Rahoituksessa näkyy painotuksen siirtyminen välittömästä kriisiavustamisesta kohti pandemian jälkeistä toipumista. Vaikka avustukset oli ”tarkoitettu taiteen ja kulttuurin alan yhteisöille koronapandemian vaikutusten vähentämiseen ja taiteilijoiden työllistämiseen”, ne oli suunnattu ”yhteisöjen **toiminnan vahvistamiseen ja toimintaa kehittäviin hankkeisiin**” eikä niillä rahoitettu niin sanottua perustoimintaa. Hakuilmoituksessa todettiin esimerkinomaisesti, että avustusta voidaan myöntää:

- ”taiteilijoita työllistäviin hankkeisiin tai kokeiluihin
- COVID -19-pandemian aiheuttamien muutosten jälkeiseen toiminnan vakauttamiseen
- yhteisön osaamisen vahvistamiseen
- kansainvälisen toiminnan edistämiseen tai
- myynnin ja markkinoinnin kehittämiseen” (Taike, 2021c).

Esimerkki: kuntien toimenpiteitä

Uudistuminen on ollut esillä myös kuntien koronatoimenpiteissä. Keväällä 2020 kunnissa toteutettiin tai tuettiin **digitaalisia innovaatioita** kulttuuripalveluiden tarjoamisessa. Suurin osa OKM:n kyselyyn (VN 2020b, 18–20) vastanneista kunnista mainitsi sähköiset/digitaaliset palvelut tai etäpalvelut, joissa oli live- tai muuta **striimattua sisältöä**, kuten konsertteja ja teatteriesityksiä. Lisäksi kunnissa tuotettiin paljon **sähköistä sisältöä**: koottuja linkkilistoja eri kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista, taidenostoja, blogipostauksia ja sosiaalisen median sisältöä, tapahtumakalen-

tereita, pelisovelluksia, podcasteja ja esimerkiksi museoiden verkkonäyttelyitä ja erilaisia etäopetuksen ratkaisuja, joissa kulttuuri- ja kirjastotoimijat olivat mukana. Toteuttajina digitaalisissa innovaatioissa oli kulttuuritoiminnan henkilökuntaa, paikallisia taiteilijoita, ja myös kuntalaisia osallistettiin. Teknisessä toteutuksessa tukeuduttiin esimerkiksi vakiintuneisiin sosiaalisen median kanaviin. (VN, 2020b, 18–20.)

Digitaalisten palveluiden lisäksi ongelmalliseen tilanteeseen haettiin ratkaisuja myös **analogisin keinoin**: esimerkiksi ”ikkunanäyttelyillä ja -näytelmillä” ja ulkoilmassa toteutettujen tapahtumien avulla (VN, 2020b, 20).

Yksittäinen esimerkki kuntien rahoitustoimenpiteistä löytyy Espoon kaupungin kulttuuriavustusten kehittämisavustuksista vuodelle 2020, joissa on tuettu muun muassa **koronaturvallista** elokuvateatterin avaamista, teatterin **ulkonäytösten kehittämistä** sekä eri toimijoiden **digitaalisten profiilien ja sisältöjen kehittämistä** (Espoon kaupunki, 2020).

Joensuun kaupunki on tiivistänyt keskeisiä toimenpiteitä ”luovan alan ja tapahtumien tueksi”. Näitä ovat luovan alan ammattilaisten ja freelancerien palkkaaminen taiteellisen työhön esimerkiksi erilaisissa matalan kynnyksen osallistavissa kulttuuripalveluissa, luovan liiketoiminnan seteli, jolla tuetaan uusien palveluiden käyttöönottoa, liiketoimintakokeiluja sekä liiketoimintaan tähtäävää palvelutuotantoa, tapahtumahakuja joilla luodaan toimintaa ja tapahtumia torialueille ja muille kaupungin hallinnoimille tapahtumapaikoille, kaupungin tilavuokrista vapautukset sekä erilainen neuvontatyö (Joensuun kaupunki, 2022).

3.3.2. Uudistumisesimerkkejä Euroopassa

Useissa maissa on huomattu, että pandemiasta toipumisen aika on hyvä tilaisuus seurata meneillään olevia toimintatapojen muutoksia tai esimerkiksi edistää luovien alojen kestävyyttä. Pandemian aikana kiihtynyt digitaalisen innovaation kehitys on herättänyt kysymyksiä ja pohdintaa alan tulevaisuudesta. Pandemia on myös nähty mahdollisuutena uudistaa kulttuuritiloja ja kulttuurin esittämisen paikkoja, uudistaa yhteistyötä luovien alojen sisällä ja muiden sektoreiden kanssa sekä käsitellä taiteen, kulttuurin ja tapahtumatoiminnan ympäristövaikutuksia pitkällä aikavälillä. EU:n rakenne- ja koheesiopolitiikan osaston mukaan Euroopassa luovia aloja tulisi uudistaa ottamalla huomioon YK:n kestävä kehityksen tavoitteet vuodelle 2030 (IDEA Consult ym., 2021).

3.3.2.1. Digitaaliset innovaatiot

Digitaaliset innovaatiot eivät ole uusi trendi luovalla ja kulttuurialalla. Esimerkiksi **Isossa-Britanniassa** käynnistettiin jo vuonna 2017 *Digital Culture Project*, jonka tavoitteena oli tutkia, miten kulttuurin ja teknologian yhdistämisessä voidaan edistää yleisön sitoutumista, hyödyntää teknologian luovaa potentiaalia ja vahvistaa kulttuuriorganisaatioiden uudistumisvalmiuksia. Hankkeen tuloksena syntyi *Culture is Digital* -raportti, jonka julkaisi vuonna 2018 Department for Digital, Culture, Media & Sport -taho.

Pandemia on kuitenkin nopeuttanut digitaalisten ratkaisujen käyttöönottoa ja uusien digitaalisten formaattien kehittämistä luovilla toimialoilla (IDEA Consult ym., 2021, s. 85). Italialaisten kulttuuriryöntekijöiden tutkimuksessa havaittiin, että pandemia sai tiedostamaan digitaalisten teknologioiden ja verkossa tapahtuvan vuorovaikutuksen mahdollisuudet (Pisotska & Giustiniano, 2021, s. 108). On havaittu,

että koronavirus on jo kiihdyttänyt digitalisaatioprosesseja: luovien alojen kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elpyminen edellyttää uusia liiketoimintamalleja ja uusia (digitaalisia) tapahtumamuotoja, joissa huomioidaan terveysturvallisuuden vaatimukset. Pandemia on tarjonnut myös mahdollisuuden käyttää digitaalisia työkaluja kulttuuriosallistumisen edistämiseksi. (Montalto ym., 2020.)

Digitaalisten ratkaisujen muodot vaihtelevat toimialoittain. Osa niistä on jo listattu tiedonkeruumme uusia tulomalleja käsittelevässä osiossa, ja osa on lueteltu EU-parlamentin kulttuuri- ja luovien alojen raportissa (IDEA Consult ym., 2021). Ratkaisut voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

Uudet luomisen muodot: Teknologia mahdollistaa esimerkiksi museokokemusten rikastamisen digitaalisella multimediasisällöllä, integroimalla digitaaliset ja paikan päällä olevat palvelut, kuten Italiassa on kokeiltu (Bertacchini ym., 2021). Esittävien taiteiden alalla on tehty aloitteita hybridimuotoisten esitysten tai taiteellisen luomisen alustojen muodostamiseksi esimerkiksi tanssin alalla. *Non-Fungible Token* -välineet on esitetty keinona, jolla taiteilijat voivat muuttaa teoksensa digitaalisiin muotoihin, ja myydä näitä teoksia suuremmalla voitolla kuin perinteisten kanavien kautta (ks. van Haaften-Schick ja Whitaker, 2020; Kugler, 2021)

Digitaalinen jakelu: Digitalisaation avulla voidaan tarjota virtuaalisesti pääsyä sisältöön, joka on perinteisesti ollut esillä fyysisesti. Tämä voi tarkoittaa virtuaalikerroksia, verkkonäyttelyitä, ”oopperaa sohvalla”, teatteri- ja tanssiesityksiä lähetäviä tv-kanavia, kulttuurisisällön online-tarjonnan lisäämistä tallennetun tai digitoidun materiaalin kautta jne.

Yleisön sitouttaminen: Digitaalisten tekniikoiden käyttöä yleisön sitouttamiseen on kokeiltu muun muassa museo- ja kulttuuriperintöalalla (Prokúpek & Grosman, 2021) sekä orkesterien toiminnassa (O’Hagan & Borowiecki, 2021). Kokeilut eivät suoraan estä taloudellisia menetyksiä sulkutiloissa, koska digitaaliset palvelut tarjotaan yleensä ilmaiseksi. Niillä on kuitenkin mahdollista tavoittaa yleisö uusilla tavoilla, esimerkiksi tarjoamalla virtuaalinen pääsy konsertin harjoituksiin, yhdistämällä musiikki videoinstallaatioihin tai tarjoamalla vuorovaikutusta muusikoiden ja yleisön välillä. Yleisön sitouttamisessa on käytetty myös hybridiformaatteja, joissa fyysiset ja digitaaliset ulottuvuudet täydentävät toisiaan.

Digitaalisia muutoksia tarvittiin erityisesti esittävässä taiteissa esitysten peruuntuessa yllättäen. **Norjaa** koskevassa tutkimuksessa (Hylland, 2021) kuvataan, kuinka esittävän taiteen sektori sopeutui uuteen tilanteeseen pandemian alkuvaiheissa 2020. Äkillinen sulkeutuminen loi tutkimuksen mukaan kulttuurisektorille eräänlaisen ”digitaalisen sopeutumisen laboratorion”, jonka avulla saatiin tietoa digitaalisuuden muutospotentialista. Pandemian tuottama ”digitaalinen häiriö” saattaa olla vain tilapäinen, sillä poikkeukselliset olosuhteet ovat muistuttaneet myös niin sanottujen analogisten esitysten vahvuuksista. Kehitetyissä uusissa digitaalisissa liiketoimintamalleissa ei Norjassa näyttänyt lopulta olevan potentiaalia haastaa perustavalla tavalla olemassa olevia (analogisia) malleja.

Tarkasteltaessa Ranskan kulttuurialan tärkeimpien sidosryhmien reaktioita (Simon, 2021, s. 39–40) on huomattu myös, että innovatiiviset uudet yritykset ja yksittäiset taiteilijat olivat edelläkävijöitä digitaalisessa jakelussa. Esittävä taide ja museot ovat myös olleet innovatiivisia, mutta niiden osalta saattaa vielä olla liian aikaista ennustaa tulevaa kehitystä. **Espanjan** kulttuuriorganisaatioita koskevassa tutkimuksessa (Abeledo-Sanchis & Arrengot 2021, s. 203) on todettu, että uusien liiketoimintamallien syntyminen ja kulutustottumusten muutokset kohti digitaalisuutta ovat melko todennäköisiä.

Digitalisaatio tuo mukanaan myös muutoksia taiteesta ja kulttuurista syntyvän taloudellisen arvon jakamiseen eri toimijoiden kesken (Simon, 2021). Julkisen hallinnon tehtävänä voi tähän liittyen olla esimerkiksi oikeudenmukaisista taloudellisen arvon jakamisen muodoista keskusteleminen ja sopimusjärjestelyjen ja -mallien uudistaminen. Digitaalisia liiketoimintamalleja pidetään usein kannattavina lähinnä erilaisille kaupallisille alustoille (World Economic Forum, 2018). Esimerkiksi **Itävallassa** freelance-statuksella toimivien klassisten muusikoiden tilannetta tarkasteltaessa (Abfalter & Stini, 2021, s. 138) on huomattu, että digitaalisen musiikin tarjonnan kestävästä kaupallistamisesta varten tarvitaan laaja keinovalikoima. Ylipääntään pandemian jälkeenkin kulttuurisektorilla voitaisiin tarjota enemmän erilaisia talouden organisointimalleja, joissa korostuisi lähtökohtaisesti tasa-arvoisuus ja kestävyys, eikä tätä tulisi tehdä ainoastaan kriisitilanteiden haavoittuvuuksien vähentämiseksi (Banks, 2020).

Yhteenvedona voidaan todeta, että kulttuuripolitiikan kannalta keskeisimmät keskustelunaiheet luovien alojen kiihtyneen digitalisoinnin myötä ovat olleet:

Digitaalisen luomisen uudet muodot ja niiden tukeminen. Esimerkiksi *Culture is Digital* -raportti (2018) ehdottaa seuraavaa: yhteiset standardit kulttuurioimaisuuden kestävyydelle ja saatavuudelle, kulttuuriorganisaatioiden ja yliopistojen innovaatiolaboratorioita digitaalisen sisällön luomiseen ja vierailijakokemuksen kehittämiseen, kumppanuuksia teknologiatoimijoiden kanssa kulttuuriorganisaatioiden innovointi- ja resurssiongelmien lieventämiseksi. Tarvitaan myös suosituksia pitkän aikavälin digistrategiaksi ja infrastruktuurisuunnitelmiksi, kuten Pohjois-Irlannissa (Johnston, 2021, s. 51).

Digitaalisten viestintäkanavien uudet muodot ja digitaalinen vuorovaikutus yleisön kanssa. Esimerkiksi Arts Council England ja sen kumppanit ovat jo ennen pandemiaa sitoutuneet rahoittamaan, kehittämään mittareita ja ohjeita, sekä edistämään digitaalisten viestintäalustojen käyttöä vuorovaikutukseen (*Culture is Digital*, 2018).

Digitaalisuuden vaikutus osallistumiseen ja taiteen saatavuuteen (ks. Montalto ym., 2020, s. 27) Tältä osin korostuvat digitaalisen teknologian mahdollisuudet houkutellessa uusia yleisöjä uusien formaattien ja välineiden kautta sekä monipuolistamalla jakelukanavia (*Culture is Digital*, 2018). Osallisuuteen ja saavutettavuuteen liittyy kyky kerätä, analysoida ja jakaa yleisötietoja, jotta organisaatiot voivat löytää uusia potentiaalisia yleisöryhmiä. Tältä osin tulisi pohtia myös mahdollisia saavutettavuusongelmia käyttäjätasolla tietoteknisten valmiuksien osalta (UNESCO, 2020).

Tarve tukea ammattitaitoa yksittäisten työntekijöiden sekä organisaatioiden tasolla (ks. edellä toipumista ja kestävyyttä koskeva osio).

Tarve uusille digitaalisille liiketoimintamalleille, jotka tarjoavat oikeudenmukaisen korvauksen sisällöntuottajille pitkän aikavälin kestävyydestä (ks. uusia tulomalleja käsittelevä osio).

Pandemian tuoman digitaalisen muutoksen pysyvyys tai väliaikaisuus ja tältä osin vaihtoehtoisten kehityskulkujen vaikutukset kulttuurituotteiden luomiseen ja kaupallistamiseen.

3.3.2.2. (Ekologinen) kestävyys

Vuonna 2015 YK julisti kestäväen kehityksen ihmiskunnan päätavoitteeksi samalla, kun YK:n Agenda 2030 ja 17 kestäväen kehityksen tavoitetta hyväksyttiin (United Nations, 2015). Useat näistä tavoitteista koskevat ekologista kestävyyttä eli tarvetta

suojella ympäristöä ihmisen toiminnan aiheuttamilta haitoilta. Ympäristökysymykset ja ilmastonmuutos ovat olleet kansainvälisten poliittisten keskustelujen keskiössä, mutta pandemia on havainnollistanut myös sosioekonomisten järjestelmien haurautta ja mahdollistanut ylipäättään laajemmin kestävydestä keskustelemisen (Munasinghe, 2020). Erityisesti tapahtumateollisuutta on jo pitkään arvosteltu ja esitetty ehdotuksia sen ekologisen sekä taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden parantamiseksi (ks. esim. Pernecky & Lück, 2012; Holmes ym., 2015; Mair & Smith, 2021; Janiszewska ym., 2021). Matkustamisen rajoitukset, terveysturvallisuustoimenpiteet ja niitä seurannut nopean innovoinnin tarve ovat lisänneet taiteen ja kulttuurin aloilla keskustelua ympäristön huomioimisesta ”uudessa normaalissa”.

Euroopan tasolla ympäristöä edistäviä poliittisia aloitteita tehdään *European Green Deal* -ohjelman puitteissa²⁸. Ne aloitteet, jotka keskittyvät *European Green Dealin* kulttuuriseen ja luovaan ulottuvuuteen, on koottu *New European Bauhaus* -aloitteeseen²⁹, jonka tavoitteena on tukea hankkeita, jotka yhdistävät ympäristön kestävyuden luovuuteen. Esimerkiksi Creative Europe -ohjelman (CREA) rahoittamat Creative Innovation Labs -laboratoriot ovat äskettäin hakeneet hanketta, joka liittyy *New European Bauhaus* -aloitteeseen. Ehdotuspyynnössä keskityttiin tukemaan sellaisten innovatiivisten digitaalisten ratkaisujen (esim. työkalut, mallit ja menetelmät) suunnittelua ja testausta, joilla on potentiaalisesti myönteinen pitkän aikavälin vaikutus useille kulttuuri- ja luoville aloille, esimerkiksi arvoketjun vihertämiseksi.³⁰

Aiheesta on käyty keskustelua ja myös kehitetty keskustelulle foorumeita. Esimerkiksi **Hollannissa** Boekman-säätiö on järjestänyt kahdesti vuotuisen *State of Sustainability* -työpajan³¹, jonka tuloksena on syntynyt raportti kestävästä kehityksestä kulttuurialalla (Schrijen, 2019) ja benchmarking-työkalu kulttuurilaitoksille nimeltä *My State of Sustainability*³². Näiden aloitteiden tuloksia on tutkittu ja on huomattu, että pandemia on korostanut sekä kiireellisten toimien tarvetta että luovien alojen mahdollisuuksia erilaisiin innovatiivisiin ratkaisuihin (Schrijen 2021). **Isossa-Britanniassa** Arts Council England on suunnitellut erillisen ympäristöohjelman yhteistyössä voittoa tavoittelemattoman Julie’s Bicyclen -järjestön kanssa (jonka tarkoituksena on saada taide- ja kulttuuriala liikkeelle ilmasto- ja ekologisen kriisin torjumiseksi)³³. Se tuottaa myös vuosittaisen ympäristöraportin sekä ympäristöpolitiikan toimintasuunnitelman³⁴.

Äskettäin Irlannin taiteen ja kulttuurin elvytystyöryhmän raportissa (*Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce, 2020*) ehdotettiin, että alan elpymisen yhteydessä käsitellään taiteen, kulttuurin ja tapahtumatoiminnan ympäristövaikutuksia. Myös **Irlannissa** keskustelu kestävydestä on alkanut jo ennen pandemiaa: Creative Irelandin vuonna 2019 julkaisemassa raportissa kuvattiin, kuinka luovat alat voivat olla tärkeässä roolissa auttamalla ihmisiä ymmärtämään ilmastonmuutokseen liittyviä seikkoja ja osallistumaan sen torjuntaan (*Engaging the Public on Climate Change through the Cultural and Creative Sectors, 2019*). Siksi työryhmä suositteli luovan vihreän ohjelman luomista kansainvälisesti tunnustetun

28 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

29 https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_en

30 https://europa.eu/new-european-bauhaus/transformation-enabling-environment-innovation_en

31 <https://www.boekman.nl/actualiteit/verslagen/state-of-sustainability-2020/>

32 <https://mystateofsustainability.nl/info>

33 <https://juliesbicycle.com/>

34 <https://www.artscouncil.org.uk/environmental-programme#>

vihreän sertifiointiohjelman kautta. Ehdotus toteutettiin 2 miljoonan euron *Creative Climate Action Fund* -rahaston kautta, joka jakaa taloudellista tukea yhteensä 15 hankkeelle (*Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report, 2021, s.24*).

3.3.2.3. Yhteistyö luovien alojen sisällä ja alojen välillä

Raportissaan Euroopan parlamentille IDEA Consult ym. (2021) huomauttavat, että pandemia on nopeuttanut luovien alojen sisäistä yhteistyötä esimerkiksi julkisten yleisradioyhtiöiden ja esittävän taiteen sektorin välillä. Raportissa havaitaan myös merkkejä luovien alojen yhteistyön voimistumisesta muiden alojen, kuten terveydenhuollon ja koulutuksen, kanssa johtaen esimerkiksi liiketoiminnan kehittämiseen ja sosiaalisiin innovaatioihin. Toisaalta raportissa tuodaan esiin, että kansainvälistä yhteistyötä eri maiden sekä niiden luovien alojen toimijoiden välillä rajoittivat voimakkaasti rajojen sulkeutuminen ja kansalliset kriisitoimenpiteet, olkoonkin, että monet organisaatiot ja taiteilijat avasivat verkostojaan kansainvälisesti.

Joka tapauksessa havaitut muutokset yhteistyön lisäämisessä nähdään vain ensimmäisenä askeleena. On korostettu, että luovien alojen kestävä elpyminen edellyttää muun muassa uusien kumppanuuksien kehittämistä (hallinnon eri tasoilla, mutta myös julkisten ja yksityisten organisaatioiden kanssa), uusia yhteistuotannon malleja, vahvempia yhteyksiä paikallisyhteisöissä sekä yhteistyötä muiden sektoreiden kanssa hyvinvointipalvelujen kehittämiseksi (Montalto ym., 2020, s. 27). **Pohjois-Irlannin** työryhmän raportissa todetaan elvytys-suosituksena, että kulttuuriekosysteemin ulkopuolelle laajentuvaa yhteistyötä ja kumppanuuksia tulisi tukea luomalla paikallistasolla kehyksiä yhteistyölle (Johnston, 2021).

3.3.2.4. Uusia näkökulmia kulttuuritiloihin ja tapahtumapaikkoihin

Pandemia ja siihen liittyvät rajoitustoimenpiteet ovat myös avanneet keskustelua kulttuuritiloista ja tapahtumapaikoista. Italiassa on tutkittu pandemian vaikutusta kulttuuritapahtumien järjestämiseen niin sanotuissa co-working-tiloissa (Rossi & Mariotti, 2021). Florida, Rodríguez-Pose ja Storper (2021) ennakoivat, että pandemian jälkeen kaupungeista voi tulla korostuneemmin kulttuurin ja kansalaisten avoimia kohtaamispaikkoja, jolloin enemmän tapahtumia järjestetään ulkona, kaupunkien kaduilla ja aukioilla. **Pariisissa** kaupunginhallitus on vuodesta 2020 lähtien käyttänyt etuosto-oikeuttaan hankkiakseen hallintaansa sellaisia historiallisia kulttuuripaikkoja (teatterit, elokuvateatterit tai konserttisalit), jotka ovat vaarassa lopettaa kulttuuritoimintansa (Cosnard, 2020).

Irlannissa keskustelu kulttuuritiloista on sisällytetty *Arts and Culture Recovery Taskforce* -työryhmän suosituksiin. Työryhmä suosittelee, että kulttuuritapahtumille tarjotaan enemmän julkisia ulkotiloja sekä niiden terveys- ja turvallisuussetujen vuoksi että taiteen saatavuuden ja osallistavuuden edistämiseksi (*Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce, 2020*). Tätä suositusta on toteutettu kahdella taide- ja kulttuuritilojen rahoitusta rahoittavalla pääomaohjelmalla, joista toinen keskittyi erityisesti paikallisviranomaisten rahoittamiseen ulkoilmaesityspaikkojen ja taiteellisten tilojen tarjoamiseksi (*Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report, 2021*).

4. Tapausesimerkki: Ruotsi

4.1. Kulttuuripolitiikan rakenne

Ruotsin julkista kulttuuripolitiikkaa ohjaa vuonna 2009 parlamentaarisesti asetetut kulttuuripoliittiset tavoitteet.³⁵ Kulttuuripolitiikan tavoitteiden toteutumista seuraa Myndigheten för kulturanalys.³⁶

Kulttuuripolitiikalla on kolme päätavoitetta:

- *Självständighetsmålet* / Riippumattomuustavoite – kulttuurin tulee olla dynaaminen, haastava ja sitoutumaton voima, joka pohjautuu ilmaisuvapauteen.
- *Delaktighetsmålet* / Osallisuustavoite – kaikilla tulee olla mahdollisuus osallistua kulttuurielämään.
- *Samhällsmålet* / Yhteiskuntatavoite – luovuuden, moninaisuuden sekä taiteellisen laadun tulee leimata yhteiskunnallista kehitystä.

Vuodesta 2011 lähtien Ruotsin kulttuuripolitiikkaa on toteutettu valtakunnallisen yhteistyömallin mukaan – Kultursamverkanmodellen.³⁷ Tavoitteena on tuoda kulttuuripolitiikka lähemmäksi kansalaisia ja lisätä alueiden vastuuta ja vapautta kulttuurialalla. Kulttuuribudjetti vuonna 2020 oli yhteensä 34,3 miljardia sek (n. 3,4 miljardia €)

- Valtakunnallinen taso – *Kulturdepartementet* (56 valtakunnallista kulttuurialan virastoa). Kulttuuribudjetti 2020: 17,2 miljardia sek (n. 1,6 miljardia €). (1 661 sek (n. 160 €) / asukas, 1,45 % valtion budjetista)
- Alueellinen taso – 21 aluetta (*regioner*). Kulttuuribudjetti 2020: 4,7 miljardia sek (n. 460 milj €). (450 sek (n. 44 €) / asukas, 1,46 % alueiden menoista)
- Paikallinen taso – 290 kuntaa. Kulttuuribudjetti 2020: 12,4 miljardia sek (1,15 miljardia €). (1 196 sek (n. 110 €) / asukas, 2,11 % kuntien menoista)

4.2. Kulttuuripoliittinen reagointi Covid-kriisiin

Yleiskuva³⁸

Ruotsin valtio on tukenut kulttuurialaa covid-kriisin yhden vuoden aikana (3/2020–4/2021) yhteensä 6 miljardilla kruunulla eli noin 600 miljoonalla eurolla. Tuki on eri tasoilla ollut luonteeltaan kolmenlaista:

- Taloudellista tukea: Päätavoitteena vaimentaa tulomenetysten ja lisäkustannusten vaikutusta, sekä ylläpitää tuotantoa. Tukimuotona on myös ollut taloushallinnon keventäminen kulttuuritoimijoille.

35 De nationella kulturpolitiska målen (prop. 2009/10:3, bet. 2009/10: KrU5, rskr. 2009/10:145), <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/>

36 <https://kulturanalys.se/om-kulturanalys/>

37 <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/>

38 Myndigheten för kulturanalys (2021). <https://kulturanalys.se/publikation/ett-ar-med-pandemin/>

- Tiedontuotantoa: Päättävöitteena saada lisää tietoa pandemia vaikutuksista sekä tarpeiden kartoitusta. Oleellista on ollut kokemusten ja tiedon jako. Kerätty tieto on ohjannut uusia ja täsmennettyjä tukitoimia.
- Tarjonnan varmistamista: Päättävöitteena on ollut ylläpitää ja mahdollistaa kulttuuritarjontaa. Tukea on suunnattu sekä tuotantoon että osallistumiseen, muun muassa turvallisuuden varmistamiseen sekä fyysisesti että muuntamalla toiminta digitaaliseen muotoon.

Myndigheten för kulturanalys -virasto jatkaa kriisin seuranta ja tuottaa uuden raportin kesällä 2022. Vuoden 2021 puolessa välissä he tekivät kolme johtopäätöstä kulttuurialan tilanteesta:

- Pandemiolla on ollut hyvin negatiivisia seurauksia koko kulttuurialalla. Julkinen sektori on selvinnyt tilanteesta paremmin kuin yksityinen ja kolmas sektori.
- Alkuvaiheessa oli puutteita kriisin hallinnan julkisissa toiminnoissa suhteessa kulttuurialan toimintaedellytyksiin. Samoin viestinnässä kulttuurialan eri toimijoille on ollut puutteita.
- Julkisten toimenpiteiden oikea kohdistaminen on parantunut ja on paremmin pyritty sopeuttamaan toimenpiteitä kulttuurialan erityistarpeisiin.

Kulttuurilaitokset, -yhteisöt ja työryhmät

Kulttuurilaitosten, -yhteisöjen sekä -työryhmien rahoitusta hallinnoi *Statens kulturråd*³⁹, joka jakaa vuosittain n. 2,5 miljardia sek (n. 230 milj €). Vuonna 2020 jaettiin yhteensä n. 1,2 miljardia sek (n. 100 milj €) lisätukea kulttuuritapahtumien peruuntumisen ja lykkääntymisen vuoksi.⁴⁰

Taiteilijat – ammattitaiteilijat/yksilöt

Ruotsissa toimii noin 30 000 ammattitaiteilijaa. *Konstnärsmnden*⁴¹ tukee ammattitaiteilijoita visuaalisten ja esittävien taiteiden aloilla. Vuonna 2020 Konstnärsmnden jakoi 520,6 miljoonaa sek (n. 50,5 milj €), joista 290 miljoonaa sek (n. 28 milj €) oli erityistukea pandemian vuoksi. Eniten tukea hakivat muusikot, toiseksi eniten kuvataiteilijat.⁴² Kirjailijoita tukee Sveriges författarfond⁴³, joka vuonna jakoi n. 167 miljoonaa sek (n. 16 milj €). Kirjailijoille lisärahoitus oli vuonna 2020 yhteensä 40 miljoonaa sek (n. 3,9 milj €).⁴⁴

Luovat alat – kulttuuriyritykset

Luoviin aloihin – *kulturella och kreativa näringar* – luetaan yritykset, joiden liiketoiminta perustuu kulttuurisiin ja luoviin prosesseihin, tai jotka rakentuvat muiden

39 <https://www.kulturradet.se/>

40 Statens kulturråd (2021). <https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/krisstod-till-kulturen-2020.pdf>

41 <https://www.konstnarsnamnden.se/>

42 Konstnärsmnden (2021a). <https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/Publikationer/PDF/coronarapport.pdf>

43 <https://www.svff.se/>

44 Sveriges författarfond (2021). <https://www.svff.se/pdf/Verks20boksl.pdf>

luovuudelle mm. jakelun, kaupankäynnin ja kehittämistoimien muodossa. Julkisessa hallinnossa luovat alat ovat elinkeinoministeriön alaisuudessa toimivan Tillväxtverket -viraston aluetta.⁴⁵ Myös kulttuurialan vastaava virasto Statens kulturråd⁴⁶ sekä taiteilijoiden tuesta vastaava Konstnärnsämnden⁴⁷ tukevat ja edistävät luovia aloja. Noin 60 prosenttia ammattitaiteilijoista toimii yrittäjinä⁴⁸ ja heidän toimintansa tueksi on vuonna 2020 julkaistu erillinen yrittäjäopas.⁴⁹

Ruotsin valtiovarainministeriön laskelmien mukaan yrityksiä on vuosina 2020–2021 tuettu pandemian vuoksi yhteensä 389 miljardilla sek (n. 38 miljardia €).⁵⁰ Yritystuet eivät kuitenkaan ole tavoittaneet taiteilijayrittäjiä, koska tuet on suunnattu suuremmille toimijoille, joilla on työntekijöitä ja korkea liikevaihto. Yritystukia ei ole tilastoitu toimialojen mukaan, joten myöskään pienimmille yrityksille suunnattuja tukien kohteita ei ole mahdollista todentaa.⁵¹

4.3. Ehdotuksia kulttuurin jälleenrakentamisesta lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä⁵²

Lyhyellä tähtäimellä – ”återstart”

Ruotsin hallituksen tilaamassa selvityksessä esitetään erityistoimia vuosille 2022–2024, joiden yhteiskustannus on n. 1,5 miljardia sek (n. 140 milj €). Tavoitteena on säilyttää kulttuurin kärkiosaaminen, vapaan kulttuurielämän rakenteen elinvoimaisena sekä ylläpitää kulttuuritarjontaa koko maassa. Näin on mahdollista jatkaa uusia aloitteita sekä tuotannossa että osallistamisessa pandemian aikaisessa kulttuurissa. Konkreettiset ehdotukset ovat:

- Uuden aloituksen tukilisäystä yksilötaiteilijoille vuosille 2022–2023 yhteensä n. 75 milj sek (n. 7 milj €).
- Uuden aloituksen ja kehittämistukea kulttuuritoimijoille: 225 milj sek (n. 20 milj €).
- Kulttuurisetelitä kaikille 18 vuotta täyttäneille Ruotsissa kirjoilla oleville: 585 milj sek (n. 56 milj €).
- Esittävien taiteiden allianssit (teatteri, tanssi, musiikki): 30 milj sek (n. 2,8 milj €) vuosittain 2022–2024.
- Musiikin alan tapahtumajärjestäjille lisää tukea: 10 milj sek (n. 1 milj €) vuosittain 2022–2023.

45 <https://tillvaxtverket.se/statistik/kulturella-och-kreativa-naringar.html>

46 <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kulturella-och-kreativa-naringar/>

47 <https://www.konstnarsnamnden.se/konstnarsguiden/foretagande>

48 Konstnärnsämnden (2021c) https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/PDFer/Konstnarsnamnden_Coronapandemins_konsekvenser_for_konstnarers_villkor_2021.pdf

49 Konstnärnsämnden (2020) https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/PDFer/Foretagsplanering_for_konstnarligt_yrkesverksamma_2020.pdf

50 <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Offentlig-ekonomi/Statsbudget/stodatgarder-coronakrisen/>

51 Konstnärnsämnden (2021c) https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/PDFer/Konstnarsnamnden_Coronapandemins_konsekvenser_for_konstnarers_villkor_2021.pdf

52 Tämä yhteenveto perustuu ehdotuksiin, joita on nostettu esille Konstnärnsämnden:in aiemmin mainituissa julkaisuissa sekä erillisessä jälleenrakennusselvityksessä *Från kris till kraft*, 2021.

Pitkällä tähtäimellä

Pitkän tähtäimen ehdotusten tavoitteena on varmistaa kansallisten kulttuuripoliittisten tavoitteiden toteutumista. Ehdotukset ovat:

- Vahvistetaan lasten ja nuorten kulttuurikoulun toimintaa sekä peruskoulun kulttuuriopetusta.
- Selvitetään kulttuurielämään osallisuuden tasavertaisuuden esteitä sekä vahvistetaan laajennetun osallisuuden edistämistä.
- Lisätään esittävien taiteiden sekä visuaalisten taiteiden alojen vapaiden toimijoiden tuotantotukia.
- Luodaan uusi erityinen tukimuoto vapaiden kuraattoreiden ja näyttelyjärjestäjien yhteistyölle.
- Lisätään yksilötaiteilijoiden pitkäaikaisia valtiollisia stipendejä. Selvitetään valtion apurahan vaikutukset työttömyysturvaan ja sairausvakuutuksiin.
- Mahdollistetaan vapaiden toimijoiden sekä valtiollisten ja alueellisten kulttuurilaitosten monivuotisia toimintatukia.
- Vahvistetaan kansainvälisen toiminnan tukia, erityisesti Luova Eurooppa -ohjelmaan osallistumiselle.

Kulttuuriyrittäjyyden edellytysten parantaminen

Yli 60 % taiteilijoista toimii ainakin osittain yrittäjinä. Pandemia on tehnyt yhä näkyvämmäksi, miten he ovat sosiaaliturvan ja tukijärjestelmien väliinpuotoajia.

- Konstnärsnämnden ehdottaa, että taiteilijayrittäjien pandemia-aikaisen työttömyysturvan erityisjärjestelyt vakinaistetaan ja sisällytetään uuteen työttömyysvakuutukseen.
- Vahvistetaan yksinyrittäjien ja yhdistelmätyöllistyneiden (kombinatörer) sosiaaliturvaa. Lisätään toimijoiden tiedonsaantia järjestelmästä.⁵³
- Vahvistetaan yksinyrittäjien ja yhdistelmätyöllistyneiden (kombinatörer) mahdollisuuksia saada yritystukia ja muuta elinkeinopoliittista tukea. Tämä koskee myös OECD:n ehdottamaa innovaatiomäärittelyn laajentamista niin, että taitelijat voivat saada innovaatiotukea.
- Luodaan uusi kansallinen strategia luoville aloille.⁵⁴
- Vahvistetaan elokuvatuotannon rakenteita erillisellä tuotantoedulla (produktionsincitament).⁵⁵
- Vahvistetaan kulttuurialan välittäjäportaana vientitukea Tillväxtverketin ja Kulturrådetin yhteistyönä.
- Perustetaan erillinen luovien alojen toimisto valtioneuvostotasolla, jonka tehtävänä on koordinoita yhteisiä kehittämistoimia, tiedonkeruuta ja yhteistyörakenteita

53 <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/10/regeringen-tillsatter-utredning-av-sjukpenninggrundande-inkomst/>

54 Regeringen (2021). <https://www.regeringen.se/4ab058/contentassets/ee28d7ed5fd9406db86865a3207087dd/nationell-strategi-for-att-framja-de-kulturella-och-kreativa-naringarna-dir-2021100.pdf>

55 <https://filmtvp.se/film-och-tv-industrin-efter-kulturministerns-besked-om-produktionsincitament-hela-sverige-ar-vinnare/>

Digitalisaatio ja tekijänoikeus

Pandemian aikana kulttuurin ja taiteen kysyntä digitaalisen levityksen kautta on kasvanut, mutta toimintamallien kehittäminen oikeudellisesta näkökulmasta on kehitettävä. Konstnärsnämnden on koonnut erillisessä raportissa, *Digitaliseringens konsekvenser för konstnärers villkor* ehdotuksia lainsäädännöstä sekä tiedonsaannin, neuvonnan ja osaamisen lisäämisen tarpeista.⁵⁶ Näiden lisäksi *Från kris till kraft* -selvityksessä ehdotetaan että:

- Konstnärsnämndenille osoitetaan tehtäväksi seurata ja analysoida DSM-direktiivin vaikutuksia taiteilijoiden mahdollisuuksille toimia digitaalisessa ympäristössä.
- Patenti- ja rekisterivirasto (PRV) kokoaa tietoa tekijänoikeuksista virastoille, kulttuurilaitoksille ja muille julkisille toimijoille.
- PRV kokoaa yhdessä Konstnärsnämndenin kanssa profiloitua toimialatietoa erityisryhmille.
- PRV koordinoi kulttuurin toimialoille suunnatun tekijänoikeuksien ohjauksen ja neuvonnan Konstnärsnämndenin ja Tillväxtverketin kanssa.
- Taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestöillä ja ammattiliitoilla tulisi olla mahdollista saada julkista tukea tekijänoikeusosaamisen lisäämiseen ja neuvontaan. Julkinen tuki tulisi olla myös tähän mahdollinen myös tilaajapuolen järjestöillä. Näihin toimiin ehdotetaan 5 miljoonan sek (n. 500 000 €) varausta, joiden käytöstä vastaisi ministeriö (Kulturdepartementet).
- Ministeriön (Kulturdepartementet) tulisi seurata miten kulttuurilaitosten ja muiden kulttuuritoimijoiden taloudelliset olosuhteet kehittyvät suhteessa kulttuurin digitaalisen saavutettavuuteen mukaan lukien tekijänoikeuskustannukset.

56 Konstnärsnämnden (2021d). https://www.konstnarsnamnden.se/om_konstnarsnamnden/publikationer/digitaliseringens_konsekvenser

5. Kirjallisuus ja lähteet

- Abeledo-Sanchis, R. & Armengot, G.B. (2022). The COVID-19 Pandemic and Cultural Industries in Spain: Early impacts of lockdown. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 194–207). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Abfalter, D. & Stini, S. (2022). Freelance classical musicians in Austria and the COVID-19 pandemic. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 128–140). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Banks, M. (2020). The work of culture and C-19. *European Journal of Cultural Studies*, 23(4), 648–654.
- Belgium makes U-turn to allow theatres, cinemas to reopen (2021). <https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/belgium-makes-u-turn-to-allow-theatres-cinemas-to-reopen/> (Haettu 18.1.2022).
- Bertacchini, E., Morelli, A. & Segre, G. (2022). The COVID-19 pandemic and structural change in the museum sector: Insights from Italy. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus*. Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Bjarnason, F. & Sigurjónsson, N. (2021). COVID-19 - The return of cultural policy. Esitys NCCPR-konferenssissa, Borås, Ruotsi, 10.–12.11.2021.
- CISAC (2020) *COVID-19: Crisis, Resilience, Recovery - CISAC Global Collections Report 2020*. <https://www.cisac.org/services/reports-and-research/global-collections-report> (Haettu 11.1.2022).
- CISAC (2021) *Global Collections Report 2021*. CISAC. https://www.cisac.org/sites/main/files/files/2021-10/GCR2021%20CISAC%20EN_1.pdf (Haettu 11.1.2022).
- Compendium of Cultural Policies & Trends, Country profile: Ireland - Cultural policy system* (2020). <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/> (Haettu 13.1.2022).
- Comunian, R. & England, L. (2020). Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. *Cultural Trends*, 29(2), 112–128.
- Cosnard, D. (2020). A Paris, la Mairie prend le contrôle de lieux culturels en peril. *Le Monde.fr*, 5.8.2020. https://www.lemonde.fr/culture/article/2020/08/05/a-paris-la-mairie-prend-le-contrôle-de-lieux-culturels-menaces_6048165_3246.html (Haettu 24.1.2022).
- Cour des Comptes (2021) *Audit flash: Le soutien du ministère de la culture au spectacle vivant pendant la crise sanitaire*. <https://www.cpnfsv.org/sites/default/files/public/pdf/D-Donnees-statistiques/covid/Cour%20des%20comptes%2020210929-Audit-flash-spectacle-vivant.pdf> (Haettu 27.1.2022).
- Došeková, Z. & Svorenčík, A. (2022). The COVID-19 Pandemic and the Cultural Policy Response in Slovakia. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 65–80). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Ekonomifakta (2021). Stödåtgärder – coronakrisen. <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Offentlig-ekonomi/Statsbudget/stodatgarder-coronakrisen/> (Haettu 31.3.2021).
- Elstad, B., Jansson, D. & Døving, E. (2022). “The COVID-19 Pandemic and Cultural Workers: Fight, Flight or Freeze in Lockdown?”, teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic. A European focus* (s. 83–97). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries),.
- Espoon kaupunki (2020). Espoon kaupungin myöntämät kulttuuriavustukset 2020. <https://www.espo.fi/fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuriavustukset/espoo-kaupungin-myontamat-kulttuuriavustukset-2020#section-14343> (Haettu 30.12.2021).
- EY (2021) *Rebuilding Europe. The cultural and creative economy before and after the COVID-19 crisis*. https://www.rebuilding-europe.eu/_files/ugd/4b2ba2_1ca8a0803d8b4ced9d2b683db60c18ae.pdf. (Haettu 2.3.2022).
- Film & TV-Producenterna (2021). Film- och tv-industrin efter kulturministerns besked om produktionsincitament: ”Hela Sverige är vinnare”. 3.10.2021. <https://filmtvp.se/film-och-tv-industrin-efter-kulturministerns-besked-om-produktionsincitament-hela-sverige-ar-vinnare/> (Haettu 28.1.2022).

- Florida, R., Rodríguez-Pose, A. & Storper, M. (2021). Cities in a post-COVID world. *Urban Studies*, 1–23. Julkaistu ennakkoon verkossa. doi:10.1177/00420980211018072.
- Frame (2020). Kysely koronaviruspandemian ja sen pitkittymisen vaikutuksista taiteen, kulttuurin ja luovien alojen toimijoiden toimintaan. Visuaalisen taiteen kentän vastaukset. Nykyaikaisen taiteen tutkimuskeskus Frame Contemporary Art Finland. https://frame-finland.fi/wp-content/uploads/2021/04/Raportti-OKM-koronakysely-2020_koonti-visuaaliset-taiteet_Frame-Contemporary-Art-Finland-1.pdf
- Heiskanen, I., Ahonen, P. & Oulasvirta, L. (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisuja 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämisyhteistyö.
- Helsingin kaupunki (2021a). Elpymisavustus taiteen ja kulttuurin kentälle syksyllä 2021. <https://www.hel.fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/fi/avustukset/kulttuurin-avustukset/elpymisavustus-taiteen-ja-kulttuurin-kentalle-syksylla-2021> (Haettu 28.1.2022).
- Helsingin kaupunki (2021b). Hakuilmoitus: Koronaerityisavustus 2021. 24.09.2021. <https://www.hel.fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/fi/avustukset/kulttuurin-avustukset/hakuilmoitus-koronaerityisavustus-syksylla-2021> (Haettu 28.1.2022).
- Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S. (2019). *Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Tietovihko 2.
- Hylland, O.M. (2021). Tales of temporary disruption: Digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. *Poetics*, s. 101–602. Julkaistu ennakkoon verkossa. doi:10.1016/j.poetic.2021.101602.
- IDEA Consult ym. (2021). *Research for CULT Committee - Cultural and creative sectors in post-COVID-19 Europe: crisis effects and policy recommendations*. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2021\)652242](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2021)652242) (Haettu 9.12.2021).
- Jakonen, O., Luonila, M., Renko, V. & Kanerva, A. (2020). Katsaus koronan vaikutuksista taiteen ja kulttuurin alojen toimintaedellytyksiin ja kulttuuripolitiikkaan Suomessa. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*, 5(1), 50–59. doi:10.17409/kpt.100430.
- Janiszewska, D., Hannevik Lien, V., Kloskowski, D., Ossowska, L., Dragin-Jensen, C., Strzelecka, M., & Kwiatkowski, G. (2021). Effects of COVID-19 Infection Control Measures on the Festival and Event Sector in Poland and Norway. *Sustainability*, 13(23), 132–165. doi:10.3390/su132313265.
- Joensuun kaupunki (2022). Luovan alan ja tapahtumien tuki. Viisi toimenpidettä. <https://www.joensuu.fi/luovan-alan-exit> (Haettu 7.1.2022).
- Johnston, R. (2021) *The Art of Recovery – Survive, Stabilise, Strengthen. The Report of the Culture, Arts and Heritage Recovery Taskforce*. Culture Division, Northern Ireland. <https://www.communities-ni.gov.uk/system/files/publications/communities/dfc-culture-the-art-of-recovery.pdf>.
- Kangas, A. & Pirnes, E. (2015). Kulttuuripolitiittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa Heiskanen, I., Kangas, A. & Mitchell, R. (toim.), *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Tietosanoma.
- Karttunen, S. & Mäenpää, M. (2020) Koronakriisi kärjistää kulttuuritalouden rakenteellista epävakautta ja epätasa-arvoa. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja*, 5(1), s. 46–49. doi:10.17409/kpt.100449.
- KELA (2021). Työttömyysturvan väliaikaiset muutokset ja yrittäjän työmarkkinatuki päättyvät. 24.11.2021. https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/tyottomyysturvan-vali aikaiset-muutokset-ja-yrittajan-tyomarkkinatuki-paattyvat-hakemusten-kasittelya-sujuvoittava-muutos-on-voimassa-vuoden-2022-loppu (Haettu 16.1.2022).
- Konstnärnsämnden (2020). Företagsplanering för konstnärligt yrkesverksamma. https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/PDFer/Foretagsplanering_for_konstnarligt_yrkesverksamma_2020.pdf
- Konstnärnsämnden (2021a). Konstnärnsämndens krisstipendier till konstnärer 2020. En uppföljning av utformning, målgrupper och utfall. Rapport 2021:1. <https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/Publikationer/PDF/coronarapport.pdf>
- Konstnärnsämnden (2021b). Företagande. 3.11.2021. <https://www.konstnarsnamnden.se/konstnarsguiden/foretagande> (Haettu 25.1.2022).
- Konstnärnsämnden (2021c). Coronapandemins konsekvenser för konstnärers villkor.

- Återrapportering av regeringsuppdrag. Rapport 2021:3. Enheten för utredning och analys. https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/PDFer/Konstnarsnamnden_Coronapandemins_konsekvenser_for_konstnarers_villkor_2021.pdf
- Konstnärdsnämnden (2021d). Digitaliseringens konsekvenser för konstnärers villkor. Återrapportering av regeringsuppdrag. https://www.konstnarsnamnden.se/om_konstnarsnamnden/publikationer/digitaliseringens_konsekvenser
- Konstnärdsnämnden (2022). Konstnärdsnämnden. <https://www.konstnarsnamnden.se/> (Haettu 25.1.2022).
- Koronatilanteen vaikutukset kulttuurin avustuksiin* (2021). *Helsingin kaupunki*. <https://www.helsinki.fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/fi/avustukset/kulttuurin-avustukset/koronatilanteen-vaikutukset-kulttuurin-avustuksiin> (Haettu 17.12.2021).
- Kugler, L. (2021). Non-fungible tokens and the future of art. *Communications of the ACM*, 64(9), 19–20. doi:10.1145/3474355.
- Kuntaliitto (2020). Esimerkkejä ja hyviä käytäntöjä: Kuinka kunta voi tukea ja tuottaa taidetta ja kulttuuria korona-aikana? Johanna Selkee. 16.4.2020. <https://www.kuntaliitto.fi/opetus-ja-kulttuuri/kuinka-kunta-voi-tukea-ja-tuottaa-aidetta-ja-kulttuuria-korona-aikana> (Haettu 7.1.2022).
- Kuntaliitto (2022). Kuntien myöntämä yksinyrittäjien korona-avustus. <https://www.kuntaliitto.fi/elinvoima-ja-tyollisyys/kuntien-elinkeinopoliittikka/kuntien-myontama-yksinyrittajien-korona-avustus> (Haettu 10.1.2022).
- Lamonica, A.G. & Isernia, P. (2022). The COVID-19 pandemic and cultural industries in the EU and in the UK: A Perfect Storm. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., and Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus*. (s. 11–26). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Life Worth Living - Oversight Group: Implementation Progress Report* (2021). <https://www.gov.ie/en/news/e7f78-latest-updates-from-the-arts-and-culture-recovery-taskforce/> (Haettu 28.1.2022).
- Life Worth Living. The Report of the Arts and Culture Recovery Taskforce* (2020). <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/97103/f957257b-e3f1-4268-b4a4-1d5917bb5c59.pdf#page=null> (Haettu 28.1.2022).
- Luonila, M., Renko, V., Jakonen, Karttunen, S. & Kanerva, A. (2022). The effects of the COVID-19 pandemic on the field of Finnish cultural industries: Revealing and challenging policy structures. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T. & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 46–64). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries series).
- Mair, J. & Smith, A. (2021). Events and sustainability: why making events more sustainable is not enough. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(11–12), 1739–1755. doi:10.1080/09669582.2021.1942480.
- Montalto, V., Sacco, P. L., Alberti, V., Panella, F., & Saisana, M. (2020). *European Cultural and Creative Cities in COVID-19 times: jobs at risk and the policy response*. https://op.europa.eu/publication/manifestation_identifier/PUB_KJNA30249ENN (Haettu 18.1.2022).
- Munasinghe, M. (2020). COVID-19 and sustainable development. *International Journal of Sustainable Development*, 23(1–2), 1–24. doi:10.1504/IJSD.2020.112182.
- Myndigheten för kulturanalys (2021). *Ett år med pandemin. Konsekvenser och offentliga insatser inom kulturområdet*. Rapport 2021:2. <https://kulturanalys.se/publikation/ett-ar-med-pandemin/>
- Myndigheten för kulturanalys (2022a). Om Kulturanalys. <https://kulturanalys.se/om-kulturanalys/> (Haettu 25.1.2022).
- O'Hagan, J. & Borowiecki, K.J. (2022). Orchestrating Change: The future of orchestras post COVID-19. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., and Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 254–267). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- OECD (2020). *Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors, OECD*. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/culture-shock-covid-19-and-the-cultural-and-creative-sectors-08da9e0e/#fnotea0z3> (Haettu 3.12.2021).
- OKM (2011). *Vapaan kentän ammatillisryhmien toimintaedellytysten parantaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:14. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

- OKM (2021). Kulttuuri- ja luovien alojen uudistumisen rakennetuki. <https://okm.fi/-/kulttuuri-ja-luovien-alojen-uudistumisen-rakennetuki> (Haettu 4.1.2022).
- OKM (2022). Usein kysyttyä kulttuurin, liikunnan ja tapahtuma-alan tukipaketista. <https://okm.fi/korona-tukipaketti> (Haettu 25.1.2022).
- Oulun kaupunki (2022). Koronavirusinfo tapahtumajärjestäjille. https://www.ouka.fi/oulu/tapahtumat/oulu_tapahtumien_koronainfo (Haettu 5.1.2022).
- Pietralunga, C. & Dassonville, A. (2021). Culturebox, une caisse de résonance pour le spectacle vivant, *Le Monde.fr*, 31.1.2021. https://www.lemonde.fr/culture/article/2021/01/31/culturebox-une-caisse-de-resonance-pour-le-spectacle-vivant_6068271_3246.html (Haettu 11.1.2022).
- Pisotska, V. & Giustiniano, L. (2022). The COVID-19 Pandemic, Cultural Work and Resilience. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T., & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 98–113). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Prokúpek, M. & Grosman, J. (2022). The COVID-19 pandemic and cultural industries in the Czech Republic. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T. & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic. A European focus* (s. 226–238). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Regeringen (2021). Nationell strategi för att främja de kulturella och kreativa näringarna. <https://www.regeringen.se/4ab058/contentassets/ee28d7ed5fd9406db86865a3207087dd/nationell-strategi-for-att-framja-de-kulturella-och-kreativa-naringarna-dir-2021100.pdf>
- Regeringskansliet (2015). Mål för kultur. 24.3.2015. <https://www.regeringen.se/regeringspolitik/kultur/mal-for-kultur/> (Haettu 25.1.2022).
- Regeringskansliet (2021a). Från kris till kraft. Återstart för kulturen. SOU 2021:77. <https://www.regeringen.se/remisser/2021/11/remiss-av-sou-202177-fran-kris-till-kraft.-aterstart-for-kulturen/>
- Regeringskansliet (2021b). Regeringen tillsätter utredning av sjukpenninggrundande inkomst. 19.10.2021. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/10/regeringen-tillsatter-utredning-av-sjukpenninggrundande-inkomst/> (Haettu 28.1.2022).
- Rodríguez-Camacho, J. A., Rey-Biel, P., Young, J. C., & Sánchez, M. M. R. (2022). Artists in the COVID-19 pandemic: Use of lockdown time, skill development, and audience perceptions in Colombia and Spain. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T. & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 141–174). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Rossi, F. & Mariotti, I. (2022). The COVID-19 Pandemic, Coworking Spaces and Cultural Events: the case of Italy. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T. & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 114–127). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K. & Kurlin Niiniahho, A. (2020). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa*. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cuporen verkkojulkaisuja 67.
- Saari, L. (2021). *Kulttuurin puolesta. 24 keinoa kulttuuri- ja taidealan tukemiseksi covid-19 pandemian jälkeen*. Kultra ry.
- Säätiöt ja rahastot (2022). Koronakriisi ja säätiöt. <https://saatiotrahastot.fi/koronakriisi-ja-saatiot/> Päivitetty 19.1. (Haettu 24.1.2022).
- Saukkonen, P. (2014). *Vankka linnake, joustava sopeutuja vai seisova vesi? Suomalaisen kulttuuripoliittikan viimeaikainen kehitys*. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen verkkojulkaisuja 23/2014.
- Schrijen, B. (2019). *Duurzaamheid in de culturele sector. Steppingstones voor toekomstig duurzaamheidsbeleid*. Boekmanstichting & Bureau 8080. <https://www.boekman.nl/verdieping/publicaties/duurzaamheid-in-de-culturele-sector/> (Haettu 27.1.2022).
- Schrijen, B. (2021). 'Hoe cultuur de wereld kan redden'. *Boekman*, 127, 4–9.
- Simon, J.P. (2022). The COVID-19 Pandemic and Cultural Industries in France: Cultural Policy Challenged. Teoksessa Salvador, E., Navarrete, T. & Srakar, A. (toim.), *Cultural Industries and the COVID-19 Pandemic: A European focus* (s. 27–45). Routledge (Routledge Research in the Creative and Cultural Industries).
- SKR (2021). Valtion ja säätiöiden yhteinen rahasto kasvattaa esittävän taiteen tukea uudella mallilla. 9.11.2021. Suomen Kulttuurirahasto. <https://skr.fi/ajankohtaista/valtion-ja-saatioiden-yhteinen-rahasto-kasvattaa-esittavan-taiteen-tukea-uudella> (Haettu 17.1.2022).

- Sokka, S. (2022). Aims and allocations of public funding for culture in Finland. Teoksessa Sokka, S. (toim.), *Cultural policy in the Nordic welfare states. Aims and functions of public funding for culture* (s. 48–67). Nordisk kulturakta 2022:1. Nordic Council of Ministers.
- Statens kulturråd (2021). Krisstöd. Krisstöd till kulturen – behov och utfall – med anledning av covid 19. <https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/krisstod-till-kulturen-2020.pdf>
- Statens kulturråd (2022a). Om kultursamverkansmodellen. <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/> (Haettu 25.1.2022).
- Statens kulturråd (2022b). Om oss. <https://www.kulturradet.se/om-oss/> (Haettu 25.1.2022).
- Statens kulturråd (2022c). Kulturella och kreativa näringar. <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kulturella-och-kreativa-naringar/> (Haettu 25.1.2022).
- Sveriges författarfond (2021). Verksamhetsberättelse för år 2020 med ekonomisk redovisning. <https://www.svff.se/pdf/Verks20boksl.pdf>
- Sveriges författarfond (2022). Sveriges författarfond. <https://www.svff.se/> (Haettu 25.1.2022).
- Taiteen edistämiskeskus (2019). Apurahat ja avustukset. 2.10.2019. <https://www.taike.fi/fi/apurahat-ja-avustukset> (Haettu 25.1.2022).
- Taiteen edistämiskeskus (2020). Taike jakoi 533 korona-apuraha ensimmäisellä hakukierroksella. 7.5.2020. <https://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1312114> Haettu 25.1.2022.
- Taiteen edistämiskeskus (2021a). Korona. 8.12.2021. <https://www.taike.fi/fi/korona> (Haettu 25.1.2022).
- Taiteen edistämiskeskus (2021b). Taide- ja kulttuurialan neljäs koronahaku alkaa 29.3. Tiedote. <https://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1360331> (Haettu 7.1.2022).
- Taiteen edistämiskeskus (2021c). Erityisavustukset yhteisöille koronan vaikutusten vähentämiseen. Taiteen edistämiskeskus. 30.11.2021. <https://www.taike.fi/fi/avustukset-yhteisöille/-/stipend/AhK7rZDMBpbH/viewStipend/11182> (Haettu 7.1.2022).
- Tanssin tiedotuskeskus (2020). Korona on aiheuttanut tanssin kentälle dominoefektin, jonka vaikutukset ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen. Sanna Kangasluoma, 18.5.2020. <https://www.danceinfo.fi/artikkelit/korona-on-aiheuttanut-tanssin-kentalle-dominoefektin-jonka-vaikutukset-ulottuvat-pitkalle-tulevaisuuteen/> (Haettu 21.12.2021).
- Tapahtumateollisuus (2021). Tapahtumateollisuuden toimialatutkimus 2020. Osa 1. <https://www.tapahtumateollisuus.fi/wp-content/uploads/2020/07/Tapahtumateollisuuden-toimialaraportti-2020-osa-1.pdf> (Haettu 21.12.2021).
- Tilastokeskus (2021). Tilastotietoa koronatilanteesta. <https://guides.stat.fi/kotimaisentilastotiedonopas/tilastotietoakoronatilanteesta#s-lg-box-wrapper-17966803> (Haettu 21.12.2021).
- Tillväxtverket (2021). Kulturella och kreativa näringar. <https://tillvaxtverket.se/statistik/kulturella-och-kreativa-naringar.html> (Haettu 25.1.2022).
- Tinfo (2020). Mitä korona tarkoittaa teatterin ekosysteemille? https://www.tinfo.fi/fi/Mita_korona_tarκοittaa_teatterin_ekosysteemille (Haettu 21.12.2021).
- Turun kaupunki (2020). Poikkeusolojen vaikutukset yhteisöjen avustuksiin. Uutinen. 14.2020. https://www.turku.fi/uutinen/2020-04-01_poikkeusolojen-vaikutukset-yhteisöjen-avustuksiin (Haettu 5.1.2022).
- UK Department for Digital, Culture, Media & Sport (2018). *Culture is Digital*. <https://www.gov.uk/government/publications/culture-is-digital> (Haettu 27.1.2022).
- UNESCO (2020). *Culture in crisis: policy guide for a resilient creative sector*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374631> (Haettu 10.12.2021).
- UNESCO (2021). Cutting Edge: Brokering a new future for cultural policymaking. <https://en.unesco.org/news/cutting-edge-brokering-new-future-cultural-policymaking> (Haettu 25.1.2022).
- United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development - Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (Haettu 24.1.2022).
- Vallet, C. (2021). Covid-19: en Belgique, le secteur culturel manifeste contre la fermeture des salles imposée par le gouvernement, *Le Monde.fr*, 27.12.2021. https://www.lemonde.fr/culture/article/2021/12/27/covid-19-en-belgique-le-secteur-culturel-manifeste-contre-la-fermeture-des-salles-imposee-par-le-gouvernement_6107398_3246.html (Haettu 18.1.2022).
- Valtiokonttori (2022a). Koronatuettu yrityksille. <https://www.valtiokonttori.fi/koronatuettu/> (Haettu 10.1.2022).

- Valtiokonttori (2022b). Tapahtumatakuu. <https://www.valtiokonttori.fi/palvelut/korvaus-ja-vahinkopalvelut/tapahtumatakuu/> (Haettu 10.1.2022).
- Valtioneuvosto (2020a). Koronapandemian vaikutukset kulttuurialalla. Raportti kyselyn vastauksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto. Valtioneuvoston julkaisu 2020:14. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-902-8>
- Valtioneuvosto (2020b). Koronapandemian vaikutukset kuntien kulttuuritoimintaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto. Valtioneuvoston julkaisu 2020:23.
- Valtioneuvosto (2021). Koronapandemian vaikutuksia kulttuurialalla 2020–2021. Raportti kyselyn vastauksista. Valtioneuvoston julkaisu 2021:26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-654-9>
- Valtiovarainministeriö (2022). Valtion talousarvioesitykset. <https://budjetti.vm.fi/indox/index.jsp> (Haettu 25.1.2022).
- van Haaften-Schick, L. & Whitaker, A. (2020). *From the Artist's Contract to the Blockchain Ledger: New Forms of Artists' Funding Using NFTs, Fractional Equity, and Resale Royalties*. SSRN Scholarly Paper ID 3842210. Social Science Research Network. doi:10.2139/ssrn.3842210.
- World Economic Forum (2018). *Creative Disruption: The impact of emerging technologies on the creative economy*. https://www3.weforum.org/docs/39655_CREATIVE-DISRUPTION.pdf (Haettu 22.12.2021).

Liite 2: Haastattelurunko yksilöhaastatteluihin

Taustatiedot

1. Mikä on oma taustasi, entä rooli taidealan kehittämisessä?

Jälleenrakennuksen tavoitteet ja esimerkit

2. Mistä taidealan jälleenrakennuksessa on mielestäsi kyse?
3. Mihin taidealan uudistumisen tarpeeseen/ongelmaan jälleenrakennuksen on tärkeintä vastata?
4. Mihin yhteiskunnan uudistumisen tarpeeseen/ongelmaan jälleenrakennuksen on tärkeintä vastata?
5. Minkä esimerkin nostaisit jälleenrakennuksen ja taidealan uudistumisen kannalta tavoiteltavaksi ideaksi tai toiminnaksi?

Kyvykkyyšnäkökulma jälleenrakennuksessa

Kyvykkyyksillä viitataan tässä yksilöä laajempaan, organisaation tai ekosysteemin kykyyn toimia tavoitteisiinsa pääsemiseksi, on se sitten liiketoimintaa tai yhteiskunnallista toimintaa. Kyvykkyydet ovat ominaisuuksia ja tekijöitä, jotka ovat aineettomia, kuten osaaminen, tieto, asiantuntijuus tai vuorovaikutusosaaminen, tai aineellisia, kuten erilaiset toimintaa tukevat teknologiat ja laitteet. (Kyvykkyyksien johtamisen käsikirja)

6. Millaisia kyvykkyyksiä taidealan ekosysteemit tarvitsevat kestävään toimintaan? Miten esimerkiksi digitalisaatio ja alustatalous muuttavat tarvittavia kyvykkyyksiä?
7. Miten nimeämiäsi kyvykkyyksiä voi synnyttää? Kuka voi edistää niiden syntymistä

Vapaan kentän kestävyyttä parantavat toimet jälleenrakentamisessa

Vapaan kentän toimintakyky on yksi jälleenrakennuksen keskeinen ulottuvuus, johon tämä selvitys keskittyy. Kestävyiden eri ulottuvuudet, sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen ja ekologinen, haastavat kentän nykyisiä toimintamalleja toisaalta alan sisäisen kestävyiden, toisaalta yhteiskunnallisen kestävyiden näkökulmasta. Esimerkiksi taloudellinen kestävyys on yksi tämän selvityksen taustaoletuksia: oletamme, ettei taiteen rahoitus merkittävästi kasva tulevaisuudessa.

8. Mitkä ovat mielestäsi vapaan kentän keskeiset kestävyysaasteet ja millaisilla toimilla näkisit, että niitä voi parantaa?
 - a. sosiaalinen kestävyys
turvata ihmisille tasavertaiset mahdollisuudet voida hyvin, saavuttaa perusoikeudet ja hankkia elämän perusedellytykset sekä mahdollistaa osallistua päätöksentekoon omassa maassaan ja maailmanlaajuisesti. Hyväksytään monimuotoisuus ja tasapainoinen kasvu sekä arvostetaan ja kunnioitetaan kaikkien oikeuksia.

b. taloudellinen kestävyys

Kestävä ja vakaa talous antaa perustan koko muulle kestäväälle kehitykselle. Ilman vakaata taloudellista pohjaa ei voida maksaa palkkoja tai panostaa työntekijöiden hyvinvointiin taikka ympäristöystävälliseen kehitykseen. Kestävällä pohjalla oleva talous helpottaa myös kohtaamaan vastaan tulevia uusia haasteita, kuten väestön ikääntymisestä aiheutuvia kasvavia sosiaaliturva- ja terveystenonja.

c. kulttuurinen kestävyys

kulttuuriin liittyvien asioiden kuten kielten, perinteiden ja tapojen säilyttämistä. Kulttuurisesti kestävässä kehityksessä hyväksytään monimuotoisuus ja tasapainoinen kasvu sekä arvostetaan ja kunnioitetaan kaikkien oikeuksia.

d. ekologinen kestävyys

luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, ihmisten taloudellisten ja aineellisten toimintojen sopeuttaminen maapallon luonnonvarojen riittävyteen ja luonnon sietokykyyn.

Toiminta ja politiikka

1. Millä tasolla jälleenrakennuksen olennaisten muutosten tulisi tapahtua?
2. Kuka pystyy viemään tätä asiaa eteenpäin?

Liite 3:

Haastatellut asiantuntijat ja esilukijat

Haastatellut asiantuntijat:

Kai Amberla, Finland Festivals
Dahlia El Broul, Catalysti ry
Lauri Grünthal, Taideyliopiston ylioppilaskunta
Antti Huntus, Taiteen edistämiskeskus
Sini Kaartinen, Taideyliopiston ylioppilaskunta
Raija Koli, Frame Contemporary Art Finland
Jenna Lahtinen, LiveFIN ry
Riku Lievonen, Cirko (nyk. Pohjoisranta BCW)
Sören Lillkung, Svenska kulturfonden
Katarina Lindholm, Tanssin Tiedotuskeskus
Max Mickelsson, Milton
Markus Nordenstreng, Suomen Musiikintekijät
Rita Paqvalén, Kulttuurilla kaikille
Lottaliina Pokkinen, Lehtinen Legal Oy
Kaisa Rönkkö, Music Finland
Jaana Simula, Globe Art Point
Linnea Stara, Teatterin tiedotuskeskus TINFO
Venla Styrman, Suomen Kuvataidejärjestöjen Liitto ry
Veli-Markus Tapio, Suomen Kulttuurirahasto
Paula Tuovinen, Taiteen edistämiskeskus

Raportin esilukijat:

Samu Forsblom, Oulun kaupunki
Katri Halonen, Metropolia Ammattikorkeakoulun kulttuurituotanto
Antti Huntus, Taiteen edistämiskeskus
Outi Järvinen, Arts Management Helsinki

Liite 4: Kyselyn kysymykset

- Millä toimenpiteellä vapaan kentän (taloudellista, ekologista, kulttuurista tai sosiaalista) kestävyyttä voidaan mielestäsi parantaa?
 - Millä tasolla tämän toimenpiteen pitäisi tapahtua? Kenen pitäisi toimia?
- Mitä alla mainituista muutospoluista toimepide tukee? Jos mikään mainituista ei kuvaa haluttua muutossuuntaa, voit myös lisätä oman vaihtoehdosi.

Muutospolut

Jälleenrakennusohjelman selvitystyössä on noussut esiin ilmiöitä ja teemoja, joiden pohjalta olemme tunnistanee kuusi keskeistä muutossuuntaa. Muutossuunnat ovat tässä vaiheessa vielä luonnosvaiheessa ja ne saattavat vielä muuttua lopulliseen raporttiin.

1. Kestävät ansaintalogiikat

Ensimmäinen muutossuunta keskittyy ansaintamuotojen moninaistumiseen ja jatkuvuuteen taiteen ekosysteemien eri tasoilla.

2. Taide osana yhteiskuntaa

Toinen muutospolku pohtii taiteen normalisoitumista yhteiskunnassa sekä taiteen ja muun yhteiskunnan keskinäisen ymmärryksen lisääntymistä. Se tarkoittaa esimerkiksi taiteelle tyypillisten tekemisen tapojen sopimista yhteen elinkeinopolitiikan tai sosiaalipolitiikan kanssa, taiteen käytön moninaistumista ja taiteen arvostuksen kasvua eri yhteiskunnan osissa.

3. Moninaisuus

Moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä ovat monimuotoisuuden lisääminen ja ylläpitäminen, yhdenvertaisuuden vahvistaminen, rakenteellisten ongelmakohtien tunnistaminen ja niihin puuttuminen. Moninaisuutta lähestytään niin taidealan sisäisenä kysymyksenä kuin myös yhteiskunnallisella tasolla.

4. Institutionaalinen kapasiteetti

Institutionaalinen kapasiteetti viittaa rakenteiden ja toimintatapojen kestävyuteen ja sen kehittämiseen sekä resurssien kestävään käyttöön ja hyödyntämiseen. Se voi tarkoittaa esimerkiksi riittäviä resursseja yhteistyöhön, suunnitteluun tai mahdollisuuksia toimintatapojen vakiinnuttamiseen kestäväällä tavalla.

5. Rakenteelliset murrokset

Rakenteellisiin murroksiin liittyvissä muutossuunnissa tuetaan toimintamallien ja rakenteiden muutostarpeiden tunnistamista, läpiviemistä ja pitkän tähtäimen muutosjoustavuutta eri tasoilla. Ajankohtaisia murroksia ovat mm. digitalisaatio, kuntien tehtäväkentän ja rahoituksen muutokset sekä rahapelituottojen vähenemisen aiheuttama murros taiteen rahoituksessa. Miten vaihteleviin tilanteisiin sopeudutaan, miten niihin pystytään vaikuttamaan ja miten voidaan muuttaa toimintatapoja ja asenteita? Miten lisätään ja kannatellaan yhteiskunnan muutosjoustavuutta?

6. Ekologinen kestävyys

Ekologinen kestävyys liittyy sekä taidealan sisäiseen kestävyuteen että myös laajempiin kestävyyskysymyksiin. Miten taiteen sisältöjen ekologista kestävyyttä voi-

daan parantaa, miten taideala voi toimia kestävämmiin, ja miten taide voi edistää kestävyttä laajemmin yhteiskunnassa?

3. Tarvitseeko toimenpide mielestäsi muita muutospolkuja toteutuakseen, vaikka se ei suoraan kohdistu niihin?

**TAIDE-
YLIOPISTO** x

